

PROF. QANATÊ KURDO

**TARIXA
EDEBYETA
KURDI**

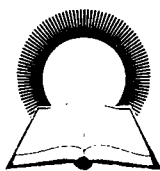
2

STOKHOLM 1985

PROF. QANATÊ KURDO

**TARIXA
EDEBYETA
KURDI**

2

weşanên
ROJA NÛ

WEŞANÊN ROJA NÛ

Navnîşan:

Karlbergsv. 32 B nb.

113 27 Stockholm/Swêd

ISBN 91 7672 011 x

© Qanatê Kurdo

Printed in Sweden

Stockholm 1985

Şêrbêj û Helbestbêjên Sorani

SERECEM

Nalî (1791-1855).....	5
Kurdî (1809-1949).....	13
Hacî Qadir Koyî (1815-1898).....	18
Şêx Riza Telebanî (1842-1910).....	23
Edeb Ebdila Misbah (1852-1912).....	27
Mela Mihemed Koyî (1876-1945).....	32
Wefayî (1838-1902).....	41
Xerîq (1851-1957).....	51
Bêhûd (1878-1955).....	58
Zîver (1875-1948).....	64
Sebrî (1875-1944).....	73
Selam (1892-1959).....	76
Salîm (1805-1869).....	89
Qane Muzher (1894-1960).....	93
Ahmed Muxtar Beg (1896-1935).....	103
Pîremêr (1868-1950).....	109
Ebdula Goran (1904-1962).....	122
Dîldar (1918-1948).....	136
Bêkes (1905-1949).....	148
Remzî Mela Marif (1902-).....	158
Hejar (1902-).....	162
Nav û Nîşanên Kitêb û Pertokên jê Hilçandî....	177

NALÎ (1797-1855)

Navê wî rastî Mela Xidir bûye, kurê Şaweyse bûye, li sala 1797 li Şarezûrê, gundê Qeredaxê ji dayka xwe bûye, li pêşîyê li Sulemanîyê cem Mela Ebdileres hîn bûye, diçû xanê qa Mewlana Xalid, paşê li Şamê, du-sê sal maye, li wê derê bîra şêherê Sulemanîyê dike û şêrekê bi navê "Qurbanî hinek rîya te bim..." dinivîse. Paşê ji Şamê diçê Stembolê û li wê derê dibe nasê gire-girê kurdan, dibe nasê Ahmed Paşayê Baban û derheqa wîda şêreke kurdperwerî bi navê " Ta felek dewr neda ser, kewkeka wî ava ne bû" , dinivîse.

Di xortanîyêda dilê Nalî ketibû qîzekê, navê wê Hebîbe bû û ewî gelek şêrên dildarî derheqa xwe û wêda nivîsîne. Edebyetnasên kurd Aladîn Sicadîn, Gîwî Mukrîyanî û Maruf Xeznedar û yên din, Nalî hesab dikin binyatdar û binexedarê edebyeta kurdî klasîkî yê edebyeta kurdê Iraqê.

Şêrên Nalî bi piranî şêrên têkelin (tev hevîn), ew hem yên dildarîyêne, hem jî yên wetenperwerîyêne. Ji ber êşa dildarîya xwe û ji ber derdê negbetîya milletê xwe ewî navê xwe şayrî kirîye "Nalî" li şêrên xweda bo wan ew dinale.

Di sala 1857-da li kovara Asiatique-da miqela Xodko "Etude philologiques sur la langue kurd"-da (dialecta Suleimanie) çap bûye. Xodko têda nivîsiye: "Merivek ji Suleimaniyê hatibû Parîsê, navê wî Ahmed Xan bû, ew bi xwe, eslê xwe ji binemala Bebe bû." Paşê ewî nivîsiye: " Bi gotina

wî li Sirîyêda, di Şamêda merivekî gelekî xwendewer dimîne, navê wî Mela Xidire, navê wî edebyetî Nalî Efendiye, ew rind zâravêd Kurdistanê dizane, ewî ji zimanê erebî re zmana erebî tercimeyî ser zimanê kurdî kiriye. (binêrê journal Asiatiq, avrel-may, 1857, cinqueme serie, tome IX, Paris).

Li jêrê ez çend şêrên Nalî yên dildariyê, wetenperweriyê çap dikim, ku xwendkarên me bixûnin.

AX LI CEM VÊ HEBÎBE

*Ax li cem vê hebîbê, pêbenda serê wê tune,
Ne şekir qende, bejna wê bilinde, qendê wê tune.*

*E'deteki wê heye: qet car ji kesî napirse,
Zalimeke bedê, qet xeyfa xweda rinda mîna wê tune.*

*Dayme derheq min sirke firoşe, bi rû,
Derheqî xeyrî min xêra şeker xendî nîne.*

*Xanaqa wê jî mezin wek meyxana kahreba,
Meclîsa wê heye, lê gep û gubendî têda tune.*

*Dîlbera mine, meşhûre bê hevtayî,
Bê şik şebê xweda şahdê manendî wê tune.*

*Ehlê dinya li ber hirs û time' hişyarin,
Bi xusûsî bigere mest û xîremendî nîne.*

*Medresa mihbeseyê mibhîsê pir weswese,
Kesê têdaye, lê amadî xuresendî nîne.*

*Talibê rahê hicazim, ji mixalif hildin,
Bê neva qelbê hezînim, qewata bendî nîne.*

*Şêrên min ku ceger guşêd minin, der derin,
Dilê Nalî çî reşe, qet xema ferzendê nake.*

(Dîwana Nalî, rûpelê 64)

WERE QURBAN EM HERDU BIBIN BIRA

Zivistanê dilşkestî berd û serma me,
 Havînê ceste-ceste derdê germa me,
 Ji çeka bê qab du çekin biruyê te,
 Îzna min tune, dûr û der bi der mam.

Li hêlîna zemînda mîna ştur murx,
 Ez li lana qudsada bê bask û per mam,
 Demeke welle ser pê yek dilşewitim,
 Were, qurban, bi can em herdû bira bin.

Tu bê mader û ez bê pider mam,
 Alîkî qurbana gerdena te bim, eger mam,
 Li dara dinya tehsîl marif,
 Mîna Nalî cehil û bê xeber mam.

(Dîwana Nalî, 25)

EŞQA BÊ DIL DINALE

Eşqa bê dil dinale, mêla wê girine,
 Bê şik trişqa e'wr teviya barane.

Ji çavan wext-wext diriye ava saf û xûna geş,
 Hêsir dur û mircana derîya Amane.

Mehê lehzekê çavê min û çavê wê hev nedîne,
 K'ê dibêje mêla insanî wek weşîya xezalê.

Esmanê husnê mehbûba min li birû û zilfê rûyane
 Du hîlal û du şev û du mehê tabanîne.

Weşîyê ji me ji ber te'nê reqîbê segsifet,
 Raste herzî ruhê wî bo waswasê şeytane.

Dil meşk bû li ber êşan û nişana bijangane,
 Heyfe qurban, axir eva nişana êşane.

Ew rûmeta xwe vedişêre bi çînê zilfane,
 Heta ji rojêra jf dibêjin ew şeba' şebustane.

Tu eger rabî, li cî bisekinî, dêw û kafir bî,

Wê bêjin: Bê şik qiyamet raste, rabûna wê serî.
 Farsî, kurdî û erebî her sê min girtin bi defte
 rî,
 Nalî îro bûye hakimê milkê sê dîwanê ber malî.

EZÎZA MIN

Ezîza min, rûhê şîrina min, du çavê min,
 Dawa birîna dil û kula cerga min dikim.

Tu jî ji min gede dada min bipirse,
 Eger nedî, destê min be qetla min.

Li roja axretê bê penavim,
 Di salêda serê zilfa te ser rûtim.

Rûtim her rûtim û mêla bê tawim,
 Libatê xûna xwe razîme bi maçê.

Maçê bide heta ez zêndî û mame,
 Ew nişana mirna mine e'yane.

Ez xerêqî xem û xûn zoxavim,
 Min mekin me'nî ji şiven û reqîban.

Mehzîn û xemîn û dilşkestîme,
 Nalî, umuda min qetîya ji jîna min,
 Şewitîn hemû cerg û hinavê min.

(Dîwana Nalî, 21)

ZILFÊN TE VEMEŞÊRE

Bo wî kesê dînê te nûra dil û îmanêye,
 Zilfên te jê vemeşêre, ne kafirstaniye,
 Dil hem reqe, hem jî asane, dûre ji te,
 Nayê ditin li kîjan cî te qasekê daniye.

*Te got ji avazê sirşkê min giraniya guhare,
Xaflî ji vê durê behrin û eqîqê kaniye,
Rûmeta te şima şevê wek dilê min perwanîye,
Çemê e'yn û roja eyde, rû hekîm qurbanîye.*

*Dûrî te be, Nalî sekê bêwefa herze goye,
Bo çî gazî wî kelbî nakî, ku nanê naniye*

EGER NEMIRIM

*Eger ez nemirim vê carê bê te,
Şert be naçim heta vê jêrê bê te.*

*Hinavê min xaliye, mîna ney dinale,
Hewareke çî pire, heware bê te.*

*Qesem bi vî şertî be, dîdara te gulale,
Şeraba min e'ynî jehra mare bê te.*

*Li cem te xar û xes gulzare bê te,
Li cem min xirmanê gulxare bê te.*

*Çavê min korin, nabînin tu kes,
Birûyê min yek-yek tîrê bizmarin bê te.*

*Bira li cem te bibin nas û ecnas,
Kes li vî şeherîda nîne bê te.*

*Hemû rojê ji taw hicrana vê salê,
Wextê mirna pêrare bê te.*

*Heta tu bûyî nasa min, bûne nasê min,
Ew nika mû bi mû strîye bê te.*

*Çavê Nalî husreta ser û bejna te,
Dû cewin, belkî du rûbarin bê te.*

(Dîwana Nalî, rûpelê 64)

AGIRÊ EŞQA TE

Li dilda agirê eşqa te mîna çirûsa tendûrê,
Çemê hêstra nebe mane, dişewtim, dibme çîyayê nû
re,

Bi ava çev, agirê dil cesed mîna hesreta Mûsa,
P'êla behra Faraon û refîqe agirê Tûre.

Diçe cem reqîb xweşe, lê wê daxê ez kuştim,
Li cem wî çend mecbûre, li cem min çend mexmû-
ru,

Peyama te hat, got: " Rûyê xeyalê min şande du
Geye,
Resûlê min kete rê, gir kira nav mîna agirê şo-
re.

Ku min dît şiklê sed reng, min got: "babaye e'ya
re",

Ku min bihîst gotina bêdeng, min got: " Şepûre,
Şepûre" ,

Min got: " rastî seba heste", got: " Meşreb mi-
xalife",

Min got: "Agirî", got: " Baye", min got: " Raw-
çîyî", got: "Dûrê".

Min got: " Qurbana te bim", got: " Qurbana te
se be",

Min got: " Şîşa dil tu naxwezî?" got: " Bo çime
meskure",

Xerabetî dile, Nalî ferman meke, cî tune, nayê
Bi mirna te qesem çavê min, bi zikra te beyta
mee' mûre.

LI HEMÛ ALÎ MÊLA ŞER Û DA'WAYE

Min bihîst li hemû alî mêla şer û da'waye,
Sewda li ser mindaye, baka min çî li xewxewaye,
Fermana bi bijangê mestî azad nêw ter destî,
Sade ji dilsistî tîra temenyaye.

Çerxa çepî gerdûne, rast û çepî çendûne,
Bê çakî çî bê çûne, rastî ji çepî nayê,
Gote min: " qencî meke, çak çakim, pêşxizmeta
zor çakim,

Kerem ke bi serê kakim, daxa te li dilê minda-
ye.

Zahid meke me'ni, dil bê te ne weslê dile,
Axa te bi ser xafil ketiye, çi sewadaye,
Nalî meke wesfê te barikî nemamê te,
Me'lûme ku ser wî te meşhûre li dinya.

BO ÇI RÛTÎ

Bergê dinya çendek kurt, kevn û bazariye,
Çimkî naçihîjî kevnê dîwana jê a'riye,
Min ji bê bergî Mihê pirsî: "Bo çi rûtî?",
Got: Ya rebî, şêt bim eger şad bim bi bergê a'-
riye,

Xelata teşrîfa her kesî be, çiyê xeyrî kefen,
Her ewe hem faxre bo axretê yek cariye,
Genca rehet tacê ezet xaricê me'mûre,
Kunde bû her bange-bange, hudud jî heware,
Pêş bikole a'mrê ferman kir ku wa puxtebûn,
Gote: " ser serê çiyên gelek çatir li taqê şe-
her,

Qûş-qûşrawîk nebe murxê kulane û axure,
Seg-segî teze nebe gavi bîne enbare,
Ferqa kusaran ji pasaran defer morê wek çiyê,
Wek ezîzê baz û wek bê hurmetê pasariye.

Sihm ta ce'be noşîn bê gune zerdî xelwete,
Qews ta çiley guzin be her êsirê xware,
Tezmî Nalî renga her kes bê bêy bike guh,
Çimkî nezmî saf û her wek mirdariye.

Ta felek dewr ne da û sed kewkebey ava ne bû,
Kewkebey mîhrê mubarek ta'li peyda ne bû,
Ta negiriya esman û tem û welatî da ne girt,
Gul çemen ara ne bû, hem lêvê xunçe vane bû,
Ta çemen pêrane ser eslî dextî ne da alîkî,
Ferey teze û xurem û berzî bejn bilind ne bû,
Ta Sulemanan ne bûn sedrî textê axret,
Ahmedê Muxtari vî şahî text ara ne bû,
Qezey perde û kinayet xweşe, şahê min keva,

Adîlek bû , qet edil wa li dinya me bû ,
 Wek nîşangê murxê ruhê wî kemalî fitrete ,
 Ciyê xweştir li yaxê cinnet Almava ne bû ,
 Wek qiyasekî kêr şet be , netîca wî bê cî bû ,
 Hemdulla şah kemala cî bû , xalî cî ne bû ,
 Şahê cem ca nalîya (tarîx cim) tarîxiye ,
 Ta nalî li vê esrêda Îskenderê cem ca ne bû .

xxx

Dil sîya seng nebe , mêla wî axa wetene .

KURDÎ (1809-1849)

Navê wî Mustefa begê kurê Mehemed begê Ahmed bege, ji qe-bîla sahibqiranê xelkê Sulemanîyê bû, Di zarutîya xweda li cem zanyarêd şeherê Sulemanîyê hîn bûye, hewesa wî gelek bi nivîsandîna şêranra hebûye. Navê xwe şayîrî danye "Kurdî", şêrêd xwe bi kurdî, farsî, erebî û tirkî nivîsîne.

Li welatê Kurdîstana jêrîn gerîyaye, çûye Sinne, Sablaxê û Taranê. Li Taranê bûye mamostayê kurêd şahêd eceman, di çû civata nivîsvanan.

Kurdî hevçaxê Nalî bûye, şêrêd wî piranî derheqa dildarîyê hatne nivîsandîne, her şêrek derheqa palamarîya(êrîşîya) tirkan li ser baban hatiye nivîsandin.

Li jêrê min çend şêrêd wî yêd evinîyê û şêra wî derheqa palamarîya tirka li ser baban guhastine ser kurmancî.

XWARINA MIN JEHRA MARE

*Xwerna min iro jehra mare, şirna min ne hat,
Birîna min kevn hate jan, melhema birîna min ne
hat*

Min xem xwar, xemê ji xûna cegera min xwar,
 Lema girîyam, çend bi çend hêstra min xûnî ne
 hat,
 Xemê serîk li min da, yarê qet serîk li min ne
 da,
 Sebir û hişê min çûne, xaretgera dinê min ne
 hat,
 Dil dişewite çîn bi çîn, dikişê ser hev wek ne-
 fer,
 Xudana rû agrîn û zulfê çîn-çîn ne hat,
 Dide wek hevriya beharan xûnê digirîne û seda,
 Kenîn û xûnça nû sebze perjîna min ne hat,
 Guh sera min çewganê mihnetê da ber xwe revand,
 Wey ecêb, bo şasiwarê xan zîna min ne hat,
 Ketme wextê mirin, xemê ez xistme halê xer-xer,
 Kurdî bê kes, ez bi xwe, qet ji cîkî seda şîna
 min ne hat.

TA KENGÊ VÊ CEWRÊ

Ta kengê vê cewrê û cefa te çav xumarê soxme al,
 Dil ji hicr û firqeta te sotîye, reş bûye wek
 zoxal,
 Çavê te mest û vêl hem şîvav û weş kirim,
 Qed bi qed qet ne maye aqil, îdrak û kemal,
 Banê çavê min bareşî xem wa li ser çîya ketîye,
 Xûn berjêr lê dadeçe wek dilopa wêran mal,
 Dilbere wa pir kemal û aqil û danişkê min heye,
 Wa min dizanî bêkemale, çimku tifle û xurd sal,
 Ey tebîb, eger tu tematê zamî, derdê min çare
 ke,
 T'ake germe-germ bo min peyda ke şehdî û sal,
 Aşiqî xweşe, ne wek bo min xerîbê qur bi ser,
 Dilbera min wek dijmin û ez bi xwe bê kes û a-
 şifte hal.

TE EZ KUŞTIM

Kor bûn wek Yağub, bi xuda, dîde ji bo te,
 De bişîne wek Yusif besfay dîde be ji bo te,
 Dil ku li ciyê xwe bû, bi agirê xemê hicr te so
 tand,
 Bo çi bi destê xwe vî agirî dixî li nav menzîla
 xwe?

Dil bi des tirkî du çavên çê dibû half eger,
 Li serê tîra mijangê te, tîra birûyê te,
 Bergê wê rût bi hezar xerqe sadi nadim,
 Çimkî mehbûba bi naz dibêje min: "Carna meçe",
 Min got: "Te ez kuştim, wê sebrê bi deng dibêjî"
 Kevne kurmanc vê salê beled bûm ji derewê te,
 Şemiyê meyxañê fitîla wê ne bû heta dûhîne şî-
 kir,

Şêxê me bi şerab delqê gedayê difrot.
 Ku reqîb dît ez û yarê bi tev rûniştî bûn li ri
 qan,

Wek segê gurî girijî, dev û lêv lev danî,
 Dilê Kurdî giriftarê cepa qirmizî.
 Bo çi dikin bi me'nî bi xûna dil, eger berg di-
 soze,

Bi dawa rût û danê ser rût,
 Giriftarê dilê wê aşiqê rût,
 Nigara çavê mest-nîvê xema te bût,
 Hazarê wek min ewê xistîye nav tabût.

.....

EZIZNO EZ EWARÊ CEM WE

Ezizno, ez ewareme cem we,
 Ji mezluman li çolê, li welatê we,
 Hûnin padşae lefz û edalet,
 Bi xuda heyfe birencînin gedê we,
 Eger çi xak û xolê rehguzarim,
 Bi tefsîlat bibînin macra we,
 Ku ez çûm cehnemê pir mekin jî min,
 Ji min xalî mekin koşk û sera we.
 We cefa da min, we ez kuştim bi zarî,

Nizûlî rehmete cewr û cefa we,
 Ez mehwi bibim rojê du sed car,
 Bi qurbanê geda û padşae we,
 Mebêjin sûd ne bû ji rûyê cehnema min,
 Serê min li qelxane, bo tîra wê qeza we,
 Nesîmî koyî tu xatir diki cem
 Bona tîra pêşîva paniya we,
 Ezim serkarê wê bo leşkerê xem,
 Ditirsim ez herim, bişke sipa we,
 Eger şer be, eger dil be, eger ruh
 hemû çûn, çiyê êdî tema we,
 Sefera me çû, kê rê hat û ne hat,
 Dua bo me bikin, hun bî xudaê xwe,
 Lava kurdi waye car-car
 Bînin bîra xwe mehbûba riya we.

DIL XEMGÎNE

Dilhinav brîndare, dil xemgîne bê te,
 Serê min gêje, canê min bê cane bê te,
 Xewa min bê hişîye, bergê min palase,
 Xureka min xûne, şadiya min şîne bê te,
 Ji çav işq û ji dil ah û keder bê te,
 Te tîrê tofane, ba û barane bê te,
 Ciyê min sehraye, wehşyarim û hev dem,
 Dirê û refş û gewene balgiyê bê te,
 Ji işq û aha sar û awîna dil
 Cemala zer û reş rengîne bê te,
 Serê min mestûr û singê min cenge, dil-def,
 Xefet yar û meqam nalîne bê te,
 Kebab-dilxûn, meyê saqî-feraqê te
 Qedeh çav û mezem esrîne bê te,
 Hinav-gulzar û xun-gul, baxevan-dil,
 Fuxan-bilbil, cefa perjîne bê te,
 Zivistan mêla te, payz birê min,
 Biharê em ûmûdin, havînê bê te,
 Awa ez bûm şa û siltan û walî,
 Tu xwedê, can get najî bê te.
 Sae'qe û berqî nihuset zilmetê da Şerq û Xerb,
 Berdebarane bi xususî li ser milkê Baban,
 Çavê îbret tu hilbire, ey dil li wezî behrî dun
 Seyrê wê ke çawan felekê çi kirye bi zumrea
 kurdziman,
 Çare ser kin, bê neva wan nan û nemeta we bir,
 Lûle bo sifre û newale wun bûne zerf û xan,
 Cimle sadat û mela û hacî bi la şîn ken bi sewz
 Deftera ehlê wazayf ser heta pê kirin pê pan,
 Dil ji mihnet keylemeylê seyrê nav şêher nîne,
 Herdu çavê min xûn jê tê ji daxa tirkan,
 Bê ziman koma jinan her xanedan tê difikirim,
 Qewmê kurdan girî dikin bo axa û mezinan,
 Nivî bend kirin, nivî kuştin, nivê wan sirgûn
 kirin,
 Kol be doş, xerqe poş bin, tac û keşkul hilgi-
 rin,
 Rû bikne eflakê, bedxû biçne şêherê xamûşan.

QADIR KOYÎ (1815-1892)

Hacî Qadir Koyî li gundê Qoreqeracda li herîmê Koyê sala 1815 ji dayka xwe bûye. Di biçûktîya xweda bêbav maye, ba vê wî miribû, dayka wî ew birîye Koyê û bi arîkarîya axa û begên dewlemend û xêrxwez daye ser xwendnê. Ew li mizgefta Koyêda li cem mele Ahmed Gunbetî tevî Mehemed Gelîzadê hînîxwendnê bûye û navê feqîtîyê standîye û bi feqî-tî gerîyaye, çûye Xoşnavê, Serdeştê, Erbîlê, Kerkûkê, Sulêmanîyê, Sabilaxê û Şîno.

Li cem merivên zana û ulmdar hîn bûye, navê mela standîye, bûye mela û bi navê mela li Kurdistanê gerîyaye, çûye Stembolê, li wê derê bûye nasê gire-girên kurd û Kurdistanê, yên li wî wextî li ser qulixa hukmatê bûn û komên rewşenbîrkiirna kurdan û serbestîya wan saz kiribûn. Li Stembolê Qadir Koyî bûye nasê şervanên azadkiirna Kurdistanê. Çend salan bûye mamostayê kurên Bedirxan paşa, li mala wî da dibe nasê nivîsara Ahmedê Xanî, destana wî " Mem û Zî-nê" dixûne û pêşgotna wê gelekî bi wî xweş hatîye, bîr û bawara wetenperwerî û milletperwerîya Ahmedê Xanî li dilê û aqlê wîda rûniştne. Ew dibe xemxurê milletê xwe, şêrên xwe derheqa halê milletê xwe, derheqa paşketna wîda nivîsîne, di şêrên xweda ew derdikeve meydana rewşenbîrkiirna millet, di meydana şêrê azadkiirna millet ji bin destê şêx, pîr û axa û begên kurd, ji bin destê hukmeta romê û Îranê nîşan dike. Mîna Ahmedê Xanî millet şîret dike, ku ber bi xwend

nê herin, li şerên azadkirna xweda yekbin, raberî hev şer nekin, bi tifaq şerbikin bo xatirê azadkirna kurd û Kurdistanê.

Qadir Koyî şêrên xwe bi soranî(kurmanciya jêrîn) nivîsîne ez çend şêrên wî bi herfên latîniya Celadêt Bedirxan bi kurmanciya jorîn li jêrê dinivîsim, ku xortên me delal wan bixwûnin û bibin nasê bîr û bawara Qadir Koyî - şayrê kurdan navdar û peyketîyê Ahmedê Xanî.

HETA KU LI HEVNEYÊN QEBÎLÊN KURDA

*Heta li hev neyên qebîlê kurdan,
Her wê ha bibin xirabe mal,
Hemû dinya mezin û biçûk,
Xemîliye bi milk'kê wek bûk,
Yekbergin, yekziman û yek reng,
Bêxeybet û bê a'yb û a'r û bê deng,
Dinya bi tirên dixun û didin,
Her çi meremê wane, dikin,
Her kurdin, t'enê bi p'akî merdin.
P'amalî zemane, mehsusî k'urdin.
Her mane bê deng û mezlûm,
Mîna e'rdê xerabe zarê me'sûm.
Ger basê vê dipirsi k'îjane,
Şerteke ku bû, hemû temane.
Ew şerte bi k'ullî îtfage,
Ger Mere's û Wanê, ger Îraqe,
Qesreke awaxî ew îtfage,
Ger wa ne be, her bi taqe.
Sed şêx û mela û mîr û xanî,
Bo lezeta îş û zindeganî,
Li vî alî wan bi hîlebazî,
Li wî alî wan bi teqlebazî,
Qîr kirin hemû li welatda,
Heta milk û reya fewta
Çi te kir, wan ne kird,
Xema wan nî bû ku mirin hemû kurd.*

TU WERE HİNİ FEN BE

Tu were hînî fen be, çi te li wiye,
Gawure, hinde ya xût cihûye,

.....
Di vê esra dirîxda,
Şûrê min qelem teraşe,
Û kalanê min qelemdane.
Hesinê sar bi fû nerm nabe,
Bi t'irane jî hemam germ nabe,
Eger karekî nekin li vê navê bi zû,
Tuyê wextekî bibînî welat ji dest çû.

Merg û jîn wek sîber û tavin,
Awa baqî bimînin, her bi t'avin
Çimkî çi li dara dinêye,
Tê û diçe, hemû wek baye,

Sed şahanşa û p'adşa mirdin,
Seyr ke, k'urdê me her K'urdin.

Her ji cafi heta bi goranî,
Hesreta min her ewe li dinêda
Hacî wê bimre, nagîje dewra wanda,
Çi menşûr û gire-girê k'urdî,
Çi bi nazamî û k'itebê hurdî,

Sa'dî heyama xwe ma bû bê nanî,
Wek min bû gerok û bê xanî,
Nika xelq ji hesretê dimirin,
Beytên wî bi hêr û zîv dik'irin,
Axirê rojekê ji wêbê û ehdf,
Xefetê bo min bixûnin weku Sa'dî.

HER KURD E QISA BAVÊ XWE NIZANE

Ger kurdek qisa bavê xwe nizane,
 Muheq dayka wî hêze û bavê wî nizane,
 Were, bo te bikim basa nihayet
 Tifin xweşe, ger tu çakî bizanî,
 Salahedîn û Nûredînê kurdî,
 Ezîzanê Cizîr û Mûş û Wanî,
 Mihelhel şerda şêrê Deysemî şêr,
 Qubad û baz û mîrê Erdelan,
 Evîn, pakê wan kurdin nihayet,
 Ji ber bêdefterî wun bûn û Xanî,
 Kitêb, defter û tarîx û kaxez
 Ger bi kurdî bihata nivisandin bi zemanî,
 Mela û zana û mîr û p'adşayê me,
 Heta muşer dema nav û niştimanî.

HER KURDE LI NAV HEMÛ MILET

Her kurde li nav hemû millet
 Bê behre ji xwendin û k'itabet,
 Bîgane ji tercima zimanî,
 Estrarê k'itebê xelqê dizanî.

Yekser alim mezin û çûk,
 Nexwendne qet du herfê k'urdî,
 Estadê xetên ji van hersê yane,
 Wek gund zimanê xwe nizane,
 mumkîne der here ji binçengî,
 heta reqem û xeta frengî,

Bo çi k'ifrê bi zimanê me nûsîn?
 milletê bê k'itêb û bê nûsîn
 Xeyrî k'urdan t'une li rû zemîn.
 Qazî, nesir û muftîyên nizam,
 Wê te bigehên ta medres û alim
 Bo nesîheyê zimanê k'urdane,
 Şêrên min delîl û birhane.

HAKIM Û MÎRÊN KURDISTANÊ

Hakim û mîrên K'urdistanê
 Her ji Botan heta Baban,
 Yek bi yek xafizê şerîyetê bûn,
 Seyd û şêxê qewm û millet bûn,
 Seyed û şêx ji tirsan wan
 Ew ku mirin, rê ketê ber wan,
 Seyr ke çawan bûne p'ûş û agir û neft,
 Yek li vî alî rû dike ber bi ecem,
 Yê din li wî alî dibne dijminê hev.

.....

Ka axa Cizirê û Botan,
 Ka welatê Kurdistan?
 Ka ew dema kurd azad û serxwebûn?
 Siltanê milk û millet û xudanê çî û erfana bûn

.....

ŞÊX RIZA TELEBANI (1842-1910)

Şêx Riza li gundê Çirîxê nehîya Çemçemalê herîmê Kerkûkê sala 1842 ji daykê bûye, kurê Ebdurehmane ji qebîla telebanîye, bavê wî derebegê telebanîyan bû, serekê şêxêd qadirîyê bûye. Di biçûktîya xweda şêx Riza li cem bavê xwe xwendîye, hînî zimanê farsî, erebî û tirkî bûye, kitêbêd ayîna dîn xwendne, li xortanîya xweda li medresa Kerkûkê-da hîn bûye, di bîstpêncsalîya xweda li paşî temamkirna medresê çûye Stembolê, li wê du salan maye û diha hê rind hînî farsî û tirkî bûye, hema li wêderê dest bi nivîsandna şêran kirîye. Şêrêd xwe bi farsî û tirkî û kurdî nivîsîne, paşî du salan li Stembolê vegeyîyaye welatê xwe û pê hesîyaye, ku bavê wî çûye rehmetê, mal û mîrata bavê wî ketîye destê birê wî Elî. Bi tiştêkî ji mîratênade wî. Ew diçe Koysıncaqê cem xalê xwe Xefûr, wextekê li cem wî dimîne û paşê vedigere diçe Kerkûkê û dest bi rênçberîyê dike.

Ew ji şêxan û ji pismamêd xwe zivêr dibe, halê jîyîna xel qê şêherê Kerkûkê bi wî xweş nayê, ew şêrêd xweda çêrî wan dike, sebab wê yekê li sala 1901 diçe Bexdadê û li wêdrê dimîne û sala 1910 diçe rehmetê.

Du caran dîwana Şêx Riza Telebanî hatîye çapkirnê (sala 1935 û sala 1946 li Bexdadê). Dîwana wî ya sala 1946 bi şêrêd kurdî(3-81), farsî(84-198) û tirkî(201-258) hatne çap

kirnê. Şêrêd wî derheqa evinîyê, derheqa halê wî hejarî û der bi dero, derheqa stemkarîya şêx û derebegada hatne ni vîsandnê, pîranîya şêrêd wî yêd satîrîne (şêrêd tirane û pê kenîne).

Min li jêr çend şêrêd wî bi vî cûrayî çap kirne, ku xwend karêd me delal bixûnin. Ew parçe şêr ji kitaba Aladîn Sicadî hatne wegirtinê, çimkî dîwana şêx li ber destê me nîn bû. Eger ew dîwan li ber destê me bûya, me dê şêrêd temam çap bikirna.

EV SADE RÛXANE...

Ev sade rûxane ji melahet ku temamin,
Li dora te didin, tefre mexwe, qet mebêje ramin,
Geh dostê wefadarin, geh dijminê xunxwarin,
Geh dikin dilnêrmî, geh jî sixt kilamin,
A'ciz mebe, nek her bo te ew bê wefane, bo her kes,

Me'lûme ku eva taqme mîna hemamin,
Kes hebê bê heya û şerm namûs,
Ebed nake refîqê taqme lûs,
Eger sed salî bidî wî renc û neyanga te,
Şêx dikeve ber qîsa nesteqî û nuqtebazî dibêjê:
"Şoxî bi enab çûye cem zehd firoşî,
Bo exzî terîqet bi dil pîr jê xurusî",
Cewab da û gotê: " Heqe teye, lê baş,
Saleke, ku min îman firotîye îmanfiroş.
Cem te heye şûrê deban, cem min heye şûrê zi-man.

Her dengê keranê û şepûrê çingîz dike xan,
Ahengê biçûk ya merivê pîr li wextê san.

Pîr ku li kuh tir ne kir, dûre ji mirinê,
Ahenga biçûk li k'uxînê nişana ecele,
Sax li dinyada ne mane, ger basa saxan dikî
Bi hezaran nişanî te bikim, ger qîsa qurumsaxan dikî,

Duhînê qetre xûn bo te, îro kefek ax bo te,
Benî adem kerî, qer ker nebî, bo çi ewqas bê ba kî ?"
(Aladîn Sicadîn, rûyê, 356-358).

LI BIRA MIN TÊ

Li bira min tê Sulêmanî, ku dar ul-milkê Baban
 bú,
 Ne mehkmê ecem bú, ne suxrekêşê Alî-Osman bú,
 Li ber tabûrê esker rê ne bú bo meclîsa paşa,
 Sedaya muzîqê û neqer ta eywanê keyvan bú,
 Çaxê meydana cirîdbazî li dora kanî Askan bú,
 Bi zerba hemle Bexda teksîr kir, te hilda,
 Sulemanî zeman, rast tu dive bavkê Sulêman bú,
 Erebbî inkarî fesla we nakin, efselîn, emma
 Salh-eddîn ku dinya girt ji zumra kurdê Baban
 bú,
 Qebra pir ji nûra alî-Baban pir ji rehmet be,
 Barane kefî ehsana wan mîna e'wrê nişan bú,
 Çaxê Ebdilla paşa leşkerê walîyê Sinnê şîr kir,
 Riza wî wextî e'mrê wî pênc û şeş tîflê debis-
 tan bú,
 (Aladîn Sicadîn, rûyê, 358-359).

MIN DIKUJE

Min dikuje, hukmê wê dizanim, bi xwedê, hukmê
 hebîb,
 Were, de bi eşqî xwedê, dest ji yaxa min berde
 tebîb,
 Were, dest bixme gerdena te bilurîn,
 Heta sifra ji daxê bidne ser zîkê reqîb,
 Heta dinya pê nehese, ditirsim, ku bi azara
 ferq,
 Bimrim, nebe dewleta weselm nesîb,
 Çavê fewtanî te karê seher û cedugerîye,
 Çaxê bi yek e'şva dida ebda sed sale firîb,
 Heta ji te dûre dilê xemzede, ey raheta can,
 Meşrîq û mexrîbe li nav wê di gel sebir û şekîb,
 Min li rîya eşqa teda ne dît, bi xwedê, xên ji
 neşîb,
 Xên ji zilfê li ser û sehfa rût sabte
 T'înetî t'î be, kame mizucê di gel zînet û zîb.

QEHPEJINEKE MAMÊ MIN

Qehbejineke mamê minî dewletî şîdadî heye,
 Ta'le ya rahber û bextê wî xwedê dadî heye,
 Yek-du gundê wî bi daweta siltan heye,
 Her yek bi qedera xiznê irdayê wî heye,
 Çi firoş û çi ziruf û çi zîa û çi aqar,
 Ji hemû cinsî meta'y sed û heştad hê ne bese!
 Ev hemû genc û xezna wî heye, hela hê terese,
 Ne hewa cud û ne mêla kerem û ne dada wî heye,
 Ne ji aba wî heye û ne ecdada wî heye,
 Ger serî û rûyê wî yê mêranin, pê bawar meke,
 Batnî cuhude, zahrî zuhada wî heye,
 Rengê k'er, dengê beqer, heyata seg, bi xwe çer-
 gel.

(Aladîn Sicadîn, rûyê 348-349).

NAÇME KERKÛKÊ

Bi vî h'alî ger careke din herme Kerkûkê,
 Me'lûme bi merdî ji serê min kur nakin tûkê,
 Bo çi herme Kerkûka qurumsax cîkê
 Ehlîyê wê hemû di gel min nesaze mîna ava hema-
 mokê,
 Min xweş tê ji ber cewra bira û lomê qewm,
 Sed car li xerîbîyê bibim miflis û mefluk,
 Bo mirazê min ji helbet rojekê wê bigere çerx,
 Qirarê vî esmanî tine, carna çîke, carna bûk,
 Şahî ku nebe, emê derbas bin bi feqirî,
 Bo ehlîyê qenaet ji pilawê xweştire dendûk,
 Şeş mange zêdetir, ku li mirna bavê min
 Ez mexdûrim û mezlûmim û cefa dîde û mehtûk.

(Aladîn Sicadîn, rûyê 347) .

EDEB EBDILA MISBAH (1862-1912)

Navê wî rastî Ebdila, kurê Ebdila begê, kurê Rostem begê bûye, ji e'slê mîrêd begzadeyê muqrîyan bûye, li herîmê muqrîyan li gundê Ermenîbûlaxda sala 1862 ji dayka xwe bû ye. Di xortanîya xweda hezkerê rewşkarê, stran, lîstik, kêf û şayê bûye, li biçûktîya xweda xwendna xwe li cem gi re-girêd begzadeyan û zana û ulmdarêd Sabilaxê hînî zimanê erebî, farsî û kurdî bûye, kitebêd şêr, çîrok û dastanêd farsî û kurdî xwendine, bi xwe hînî cûre-cûre pêşan bûye.

Gîvî Muqrîyanî dinivîse, ku edeb şikilkêş, nexşkêş û xweş nivîs bûye. Dilê wî ketibû qîza Îzet-xanê Serdarê gund, navê wê qîzê Nûsret Xanim bûye, ew li gundê Qeregozê mêrkî rî bûye, Edeb dibe dildarê wê û wê hez dike, pêra yartîyê dike, paşê mêrê wê, wê ber dide û ew û Edeb dibne mêr ji-nê hev.

Hemû şêrêd Edeb derheqa dildarîyê hatne nivîsandnê. Gîvî Muqrîyanî dinivîse" Li nivîsandana şêrêd dildarîyê û hezkirnê hevtayê Edeb tune". Di wextê xweda Edeb pertoka şêrêd xwe di gel stran û guranîyêd kurdî bi destnivîsara xweşnivîs dinivîsî, bi şikil û nîgarêd qeşeng dineqîşand û difrot.

Min li jêrê çend şêrêd wî dildarî çap kirne, ku xwendevanêd ezîz bi xwe bixwûnin û haj bi nivîsara Edeb bin.

WÊ SEHETA KU MIN NAS KIR...

Wê seheta ku min nas kir ew dilbera şenge,
 Ew tirkê kevandar, ew xemze xedeng,
 Ew şahde tetere, her ew mahî fireng,
 Ew yara cefakar di gel me serê ceng,
 Her dilbera pare, her ew yara stemkar,
 Ketme li ber pê wê, min got: " Ey gula re'na",
 Ey ruhê rewanim, çi bi sûret, çi bi me'na,
 Her ci ku ferman ki, sime'na û a'te'na,
 Ma şêf fe'lit walî alan qine'na,
 Niha were kerem ke, ji çi bûyî jivê miqdar,
 Ey lale ruh û tîre wek mişkî teterî,
 Sed canî ezîza min bi fîdayî xunçe zarî,
 Çi te ji min xeta dîtîye, ku li nik kenarî,
 Ferman ke, li ser çi di gel me bi niqqarî,
 Saleke li ser çi tu ji me rawa seraserî,
 Kerem ke, çi hingavê gil û wextê edaye,
 Îşev şeva îş tîreb û bezm û sifaye,
 Seyrî serê kulma min bike, te tirê nûra çiraye,
 Sîngê min te t'irê rezê rezvanê xudaye
 Şehdî dehenim ke, ku deda te'na ji kewser,
 Tebî fikir ji Xurşîdê Cemalim bi tae'mil,
 Bigire serê gîso wek destê sinbul,
 Sinbulê e'cba bo çi dida bîna qirinfil,
 Şevgariya te eslî nîne hingava nixafil,
 Îşev şeva eyşa nehkayeta Skender,
 Her wa got rubendê wela da bi qifêda,
 Zilfê bi serê pence li ser erdê da alîkî,
 Ew tele'ta wek mehê li nav zilfê reşda,
 Rojek bû tilwe'y bû li nav lîlê di cîda,
 Ronkayî xiste nav hemû xite û benderan,
 Ser kumî gulê daye lala xumaren,
 Zibî serê du kulma du gîsoye metran,
 Carekê xem û geh hilqê û carekê digora,
 Carekê bi ser kulme, carekê li ser ra,
 Wek pêç û xemî dude li ser micmerî azer.

(Dîwana Edeb, rûyê 40-42)

KUR Û KEÇ

Bo kesê dildar firqî tune nav kur û keç,
 Her çend me'lume firqî tune nav kur û keç,
 Bo dilê şeyda firqî tune li her alî,
 Her alî be, vî alî kur, wî alî keç,
 Bona işqa te micazî û meremê te razî,
 Şevgariya te dirêj ella kur, ehî keç,
 Kur ya keç simen can û herdu gula yek gulşen,
 Herdu sunmî yemen late kur û xeza keç,
 Kur ya keç lêv nûşîn, herdu bi rux û rengîn,
 Herdu bi mizin, şîrin qende kur û helweye keç,
 Kur ya keç sîmin her herdu bextên enber,
 Herdu wek yek dilber, re'na kur û zîba keç,
 Kur ya keça lalerû şîrine, ev herdu,
 Wek noqla mişa kur û wek şehdî misfa keç,
 Kur ya keç xweş menzer, yek pertew û du peykar,
 Wek eqda siriya kur û wek exterê şîwa keç,
 Kur ya keç mişkin mû, herdu berê min ahû,
 Tîra nîgehî herdu dilsoze kur ya keç,
 Kur ya keça suret xweş yek cinete, yek lezet,
 Kur ava kewserê, qedşaxê tobeye keç,
 Kur ya keça can nasik, herdu bi vê ecazet,
 Lêv mîna devê Î'sa, kur rû mîna kefi, Mûsa keç,
 Kur şehde lêva me'lum, keç wek eslê bê mûm,
 Yek lazime, yek mezlume, niseye kur, sibha keç,
 Bê herduwan herame rukun jî, qewm jî,
 Û hingê wê tima jî bimîne kur, êsir keç, şeysta
 na te,
 Wa xweşe bi her alî te pîr be li şahristana te.
 Sed horî û xilmana te, xilmane kur, horîye keç,
 Kur laleyê gulzare, keç li ebeta pîr xare,
 Bona hev demi sehra kur sihbete, bevaye keç,
 Kur ser û gulistane, keç e'şretê mestane,
 Bo wextê temaşa kur hengaveke, tawanaye keç,
 Kur saqî sibêye, keç ezrî pezîraye,
 Bo meclîsê mestaneye kur, bo mesemdî tenêye keç,
 Kur rûyê mîna mehtab, keç mûye wek sincab,
 Bo pertawê eywane kur, bo bostere dibaye keç,
 Axuzê sebhaye kur, encamê sihraye keç,

Maşoqê ezhibîye kur, mehbûba zilimêye keç,
 Kur bo dema ferwerdîne, keç bo çilleyê havîne,
 Keç behmene û keç şîrine, germe kur, şerme keç,
 Bona îşe Edeb her dem paçê meye derxeme,
 Xende keç, cama cem bade kur û mina keç,
 Nalî ku eva bidîta, dibû qutabê wê,
 Îşq ku micaz be, talib mebe, ella keç.

(Dîwana Edeb, 29-31)

E'MRÊ GIHÎŞTÎ AXIR

E'mrê min gihîşte axir, min canik carekê paç ne
 kir,

Nezeke t'er min temaşa mahî taban ne kir,
 Dawa min pir xunçe, bi hêsir, girîn û qetim,
 Ji wê xûnça gulşena li damanê min xendan ne kir,
 Nişe baxçe, rûxê bade, lele canan, ey eceb,
 Bo çi min ji wê fincanê qetrek mey ne xwar?
 Çaxê şerekî hev demî xiste ber zarîna min,
 Heta min ah û zarîna rojê hêsan kir,
 Ey nigara bê wefa çiqas min cefayê te dît,
 Yekserî mû get xilaf ehd û peyman min ne kir,
 Heta lêvê te lele min dît, qesem bi lêvê te,
 Qet t'u caran yadê yaqûtî Bedexşanê min ne kir,
 Sibê dema ku ez hatim, lêvê te lele reş nişan
 kim,

Çimkî bi ne meremî te bû, perîşanî min ne kir,
 Te gotê: " Mircane, lêvê min", min got: " canê,
 behaye",

Xên ji vî sewdayî cana min get tawana ne kir,
 Tîra bijangê te li dilda xemzê teye dawa wê,
 Întîzarê merhemê te bim, get derman min ne kir,
 Weslê te min evel ku dît, min nizanî hicrane ji
 dîn,

Lezetê xildî berîn bo yadê neranî min ne kir,
 Wê demê paçî lêvê te xewfî e'tabê te ne bûm,
 Xatemin pê bû, ku min yadê Silêman ne kir,
 Çiqas wa'ze û ece'zî daw kerem ke ku el-eşq ci-
 nûn,

Aqlê min kir, ey Edeb, bi wê pendê nadan min ne
 kir.

(Dîwana Edeb, rûyê 32-33).

MELA MEHEMED KOYÎ (1876-1943)

Ebdal Xaliq Aladin li kitêba xweda ya bi navê " Serhatî û jîyîna zana û şayrê navdarê kurd da" derheqa Mela Mehemedê Koyîda dinivîse: " Li sala 1876-da li şêherê Koyyêda Mele Mehemed ji dayka xwe bûye. Malbavanê wî û xizmê dayka wî-qîza Babekir-axa Hewêsî ji binemala zanyar û xwende werana bûn, weke sê sed salan malbavê Mela Mehemed xerêqî bûn xwendwerî li Kurdistanê belav dikirin. Mela Mehemed ji biçûktîya xwe heta bîst salîya xwe li ber destê bavê xwe hînî xwendinê dibû. Çûbû Stembolê, hevaltî û hevkarî bi Qadir Koyîra kiribû, zimanê tirkî, erebî, farsî û kurdî rind hîn bûbû, li pêşîyê bûbû feqî, paşê li mizgefta Koyêda dersê dîn û diyanet da bû, xelq hîn kir bû. Li noz de salîya wîda bavê wî çûbû rehmetê, ew li şûna wî dibê serokê zanyarêd şêherê Koyê, li cîyê bavê xwe ders dide, ji hemû Kurdistana jêrîn xwendkar, zana û feqî têne cem wî hînî dersê ayîna dîn û dîyanetê dibin, gelek şagirtêd wî, gelek peyketîyê wî mane, mesele, Mela Fethula, Mele Sadiq, Mela Ebdula Nazanîn(1880-1906)?, Mela Mesum Hewremanî, Mela Evdal Qadir Kanî Derbendî û yê din.

Sala 1912 Mele Mehemed dibe muftîyê şêherê Koyê, paşê sala 1919 dibe qazî, li sala 1924 dibe andamê civata sazkirina parlamana Îraqê, çend sal andamîya encumena welatê Musulê kirîye.

Li paşî sazkirina parlamanê Îraqê Mela Mehemed di gel çend heval û hevkarên xwe dawa mafê kurdê Îraqê dike. Li sala 1924 heta sala 1928 Mele Mehemed dibe qaziyê şeherê Koyê û li nav wan salanda ew gelekî dixebite ku rewşenbîrîyê û xwendewarîyê li nav xelqêda belav bike, mektebê saz dike, ders dide, şêran û xebatên zanyarî dinivîse, Eb dal Xaliq Aladîn dinivîse, ku Mele Mehemed weke 13 kitêbêd dîn, dîyanet, zanyarî û fîlosofî bi zimanê erebî nivîsîne, ji wan kitêban-destnivîsaran her bi tenê çend heb çap bûne. Destnivîsarêd wî "Eqîda Îslamê" û "Mecîdda Nû kirî" yêd bi zimanê kurdî nivîsandî heta nika çap ne bûne. Lê çend nivîsarêd wî din jî bi zimanê kurdî hene. Ji wan her dîwana şêrêd wî li Rewandizê û li Hewlêrê çap bûye. Li sala 1943-da berhevoka şêrêd wî li Hewlêrê çap bûye, li sala 1957-da destnivîsara wî "Firî-firî" hatîye çapkirinê, destnivîsara wî "Tefsîra Kurdî" "Kelamê xaliq xudavend" bi du paran çap bûne, para pêşîn li sala 1968 - da çap bûye, paşîn li sala 1971-da çap bûye.

Li sala 1943-da Mele Mehemed li Koyê çûye rehmetê, mirna wî şîn û girîn xiste nav xelqê Kurdîstana jêrîn. Gelek mê rêd xîret, xudannamûs li ber destê mele Mehemed Koyî hîn bûne, bûne zana, pispor, şareza û wetenperwer. Nav û dengê wî li nav xelqê kurda belav bûye, qedrê wî li cem gelek merivêd maqûl û navudeng hebûye, şayrê mezin Qadir Ko yî van herdu rêzên şêr derheqa wîda nivîsîne:

*Ji xêncî Celî-zade kê ji we zanî,
Binaxa ulm û zanîn li Kurdistanê danî.*

Li dîwana mele Mehemed da(navê şîrin zêde Celî-zade lê ki ribûn) navê wan şêrên wî kurdî hatine nivîsandinê: " Umîd û xwestna dî çêbûne", " Ah û nalîna bo vejîna millet", " Qa zinca şêxêd me"(pêşperî şêxan û durutîya wan nivîsîye), " Bawerîya cahilîya qelet", " Bo agadarîya û hişyarîya la wan", " Lay-laya lawan", " Teleq", " Eva axa Kurdistanê ", " Lal bim bo milletê kurd", " Fêlên şêxan", " Azadbûna jinan", " Henesa hilkişandin û lava kirin", " Şox û şengîya kurd", " Halê kurd û Kurdistanê dipirsî" û yêd din.

Çaxê dengê mirna mele Mehemed li nav xelqê Kurdistana jêrîn belav bû, ji hemû cî û waran hatne hewar, bû şîn û girîn. Bajarê Koyê pêda li hev ket, bazar û dikan hatne girîtinê, biçûk û mezin li mala mele Mehemed û mizgefta Eshedê bapîr, biçûk mezinan reş girêdan. Ji cî û warêd Kurdistana Îraqê û Îranê hatne hewariyê û serxweşiyê. Nivîskar û şayrên kurd derheqa wîda şêrên pesnawî nivîsîne. Ebdal Xaliq Aladîn çend şêrên wusan li kitêba xweda derheq mele Mehemed da çap kirine. Şayrê navdar Dilzaz li ser winekî (şklekî) wîda ev çarêka jêrîn nivîsîne.

*Eva wîna bê cane, lê nav û nîşane,
Her zendiyê ta çerxa felek beha girane,
Bo nusêr û zana û şayr qet tûne mirdin,
Mirdin tûne bo hevbîrê Eflatonê Yûnan.*

Bona xwendevanêd me delal haj nivîsarêd mele Mehemed hebin, min çend şêr û parçêd şêrêd wî ji soranî kirne kurmancî.

DESTÊ HEV BIGIRIN

*Milet, qebilno, rabin, destê hev bigirin,
Hûn şerefin, xwedî wujdanin,
Li ser çiyar hev bibînin, destê hev bigirin,
Meriv tenê bi hoz û doz namînin,
Dewlemend, hinekî ji xwedê bitirse,
Hal-hewalê hejar car-car bipirse,
Bira sê qat nebe koşk û sera te,
Hinek pere bide bira û pismamê te,
Ku nan bikire bo biçûkan,
Ku ew jî bibe beşdarê jîn û can,
Ew bimire, tu jî wê bimrî,
Bibî agir, kes gun nagire,
Çend xweşe birçî têr kî bi nan,
Xwe bidî kuştin li şerê meydan,
Dewlemend, nebêje: "ew qisa bê ma'niye",
Nebûna hejar, nebûna teye,
Eger hejar şevê te pawan ne kin,
Cerdê her mala te talan bikin.*

JIN

Bêjne qewmê kurdan,
 Destê min dawa wan,
 Heye bi heqê êzdan,
 Jin anîn û telaq dan.
 Jin zeyneta dinyaye,
 Ew emaneta xudaye
 Hebibâ Mistefaye,
 Qelatin ji bo mêrdan.
 Eger jin bi hurmet be,
 Bê zilet û zehmet be,
 Bi terbyet û xizmet be,
 Dil şad û lêv xendan be,
 Kurê jê bibin wek şêr,
 Aqil û zana û delêr,
 Bê dil xem û çav têr,

.....

Jina ku der bi der be,
 Dil pir xem be û keder be,
 Rezil û dest li ser be,
 Li ku ewledê çê li ber be ?

GOTUBÊJA KEWA HEWÎ

Hey kewa hêwî! bo çi damawî ?
 Bo çi wa rengeşîn helperî ?
 Bo çi rengê te bûye rengê axa bê avî ?
 Bo çi tu li nav şînayê nagerî ?
 Bo çi li vir, li wê bê warî ?
 Bo çi bê dengî, bo çi wa digerî ?
 Kawa pirîn û badana perê te ?
 Kawa şelpîn û telpîna bejn û bala te ?
 Caba min tu bide bi dest û bizd,
 Çîyayê ser bilind, kela qewmê kurd,
 Gelek bi kesasî, çîyayê kevne sal,
 Caba wî min da bi zimanê hal:
 " Çîyakî bilind şîn û sixt bûm,

Pir gul û nesrîn, pir ji dirext bûm,
 Qezwan û mazû û perû û reşedar,
 Welgu, kekif û qivîl û çînar,
 Hemî çîn bi çîn bi rêz li dawîn,
 Bi hewa nesîm wek etra xawîn,
 Baweşîn bû li jêr û jêrîn,
 Cem min bû ava heyatê, meşûr,
 Li beharê wextê xêla û jûr,
 Reng bi reng dibûm bi gul zer û sor,
 Ji tewqê serê min heta biniya deştê,
 Dixemilîm mîna baxê bihuşte.
 Sor û şîn û mor komela fer bûm,
 Topa gulbax mîna şest per bûm,
 Bûkek bûm, tara min dida bi serda,
 Rû zerd min dida li rûyê qenerda,
 Kom kom nazdaran gerden pir xalan
 Rûmet perey gul bala şimşalan.
 Bi nav binaya çavê kale,
 Bi wurşe-wurşa gulm û xale,
 Bê perwa, bê bak, be xweşi serbestî ?
 Li cem min çopiya şayê debestî,
 Xudanê pêşmergê dilgîr bûm,
 Rîya donzde swarê Mêrivan bûm,
 Şêr li mêşeda nire-nir bû,
 Dijmin li ber min çire-çir bû,
 Landika, şêran û cîyê nêçir bûm,
 Birayê hevpiştî Eriwan bûm,
 Kwanê ne'reta şêrê jîna min?!
 Kwa nirîna pilingê berî beyana min?!
 Kwa çirkîna baz li ser kilavan?!
 Kwanê qaspa kewan li k'una şkevan?!
 Bêjme te çima rengê min şîn bûye,
 Çima bûne qeqnes, çima şewitîm,
 Min di rijîya xûna ewledê min,
 Li serda got: " goşê cegera te me,
 Li ser mînda rijîya germe xûna kurd,
 Şewtîm, pertîm, bûme kul û derd,
 Çend caran şewitîm, peritîm,
 Bûme k'ozîdana her dem,
 Nizanim, hûn çawan dijîn,

Hewar: mîna min ne şewitin,
 Ez her bo întiqamê çaverême,
 Belkî raborê kurdê qewmê min,
 Ez kela wême, ezim soperê wê,
 Wunda mekin xûna bira bavê xwe,
 Birêjin xûna dijmin li ber me,
 Wextekê wê qenc be birîna min,
 Sor bike rengê şîna min",

EY LAWÊ KOYÊ !

Rabe, pêş keve, ey lawê Koyê,
 Ta kengê li xewê bî, karvanê te çûye,
 Bi nûra ulm xwe ji rê derxe,
 Bi zora milan bar ser xe,
 Bi p'erê ulm bifire mîna teyran,
 Bi zora ulm here bin behran,
 Ger feyda ulmê hekayet hebûya,
 Dinya hemû wê bûme ba bibûya,
 Ulmê k'imîyayê ger te ne xwendîye,
 Bi xa tu nizanî xuda çi kirîye,
 Em pêbendî waha xeyalin,
 Emê xerêqî kerev decalin
 Bi def û zurne û reqs û sema,
 Ulm û marîfet ji kurdanra ne ma,
 Bi xwedê gelek heyfe, heyfe, mixabin,
 Miletê kurdan heta kengê wa bin,
 Cahiltîyê bihêle, dewra erfane,
 Bira tirsî bimre, dewra kurane,
 Bavêd minra ne edet bû mekteb,
 Bi exlaqê çak, bi ulm û edeb,
 Bi rêk û pêk mîna biran
 Li gel yekin du mîna ruh û beden,
 Xîret bikin, li rîya weten,
 Hûnin îro gula rewşen,
 Hûnin hîvî û namûsa weten,
 Wek barût û marût bin serobino bin.
 Bêje şêxo, qiyamet li wê rabû,
 Cahil û tembelfî mala me xirab bû,
 Ji ber qewlê pir pûç amanî,
 Li destan nema xênc ji hevanê,

Gelê kurd nabne sahib û rayet û text,
 Ji ber çi karê xelqê wa duruste ?
 Eger hindus, ger agir pereste,
 Eger laze, eger rome, eger cû,
 Ji bin nîrê vî û wî pakî der çû
 Eger raste, dibêjî dinya xirawe,
 Êdî bo çiye ew cot û yarewe ?
 Eger raste qiyamet wa nêzîke,
 Cenabê te bo dinê wa xerike ?
 Eger hêza te dixweze hesta bi hêmet,
 Bê fikir û seyr û kiyamet,
 Bira millet hemû yek bin di gel yek,
 Ji erbabê qelem ta xudanê çek,
 Eger kurdek sihanet kin li Besrê,
 Hemû bêne xuruş û coş û nehrê.
 Heta heqê xwe nestînin, ranewestin,
 Ji ber bê îtfaqî em xwar û pestin,
 Xeznek hebe malê umumî,
 Wek cû, ermen û bosnaq û romî,
 Ji pare û rûpiya çarek xazî,
 Belku bê roja pence bazî.

EVA XAKA DAYKA TEYE

*Eva xaka dayka teye,
 Ketîye destê ecnebî,
 Ey kurdê sahib xîret, tu çawan razî dibi ?
 Bo xwe ewê dibînî dijmin erdê te dikole,
 Paş çend salên din get destê teda nahêle,
 Li ser k'ûra erdê we erzek û nasin,
 Eva jî gelê xerîbe, niha jî hûn xwe ne nasin,
 Çengê nan xurî, xelqê li ser milk û malî xweyî,
 Axa te hemû medene, tu xwe feqîr rût û qût,
 Ta kengê wek gacot li bin norê zilletî,
 Sed heyf û sed mixabin, li aliyê xwe tu jî mile
 tî,*

*Sorî, mûzerdî, çav şîn, nek bê umud bî,
 Evel bi gewata xwe, duwem bi hewnî rê bî,
 Ulm û emelê te hilde, cahil û tembêlî mirine,
 Pist û zergan bavêjin, wextê xwendin û nûsîne,*

*Mele eger mele bûna, wa li millet ne dihat,
 Evropayê tişt ne dikir li erdê Rohilat,
 Nefta babe Gurgur ne diçû Paris,
 Ne dikir hesret û mendî li derûnê daalês.*

QAZINCA ŞÊXÊ ME

Heta şêxek li Kurdistanê bimîne,
 Umuda jîna te pê nemîne,
 Bi ba da rewnek û ahenga kurdi,
 Hemû bûne sofî, pîr û derwêş,
 Bi bermal, bi sehbe û rişterîş,
 Hemû bê îş û kar û tewezel,
 Zik pan, mil estûr, selk zil,
 Ji Wanê, Erzîrumê ta cefan
 Tewella bûn ji aqil û ulm û erfana,
 Be wê şol, be wê heqil û temizê,
 Muheqeq qewmê kurd na bi rêzê,
 Be rêşî pan û pirç pir sipî,
 Binga îşê kurdan çawan li hev bê,
 Bi keşkûl û parsê û feqîr û zillet,
 Mihale kake xwe teşkîla dewlet,
 Hemû bê hiş û bê guş û nezanîn,
 Îdara milk û dewlet çawan nezanîn,
 Umud û qet nabe, kurd bibe dewlet,
 Ji bedbextî ew êsta bûne sê parçe,
 Ewê zanaye, nav cerga wî pelase,
 Ewê ne zane, nizane çi base,
 Cenabê şêx dibê " Axir zemanê,
 Qiyamet radibe her bi van zûyan,
 Îradeya xudaye, hûnê her wa bin".

WEFAYÎ (1838-1902)

Zanyar û edebyatnasên k'urd ji Wefayîra dibêjin Mîrze Ebdulrehîm, lê dinivîsin Wefayî. Wefayî, navê şayîr edebyatîye, ewî li şêrên xweda gelek car nivîsîye wefa yan wefa yî. Çawan şayîrê me mezin Şêx Mûsa navê Cegerxûn li xwê kirîye, wusan jî Mîrze Rehîm navê Wefayî li xwe kirîye. Bi vî t'eherî navê wefa-wefayî bûye navê wî şayîrî, sebeb vê yekê edebyetnas dinivîsin " Dîwanan Wefayî", "Şayîr Wefayî yan jî Wefayî",.

Zanyarê k'urd, Mehemed E'îlî Qeredaxî sala 1978-da li Bexdadê dîwana Wefayî çap kirîye. Ew li pêşgotna çapkirna xweda dinivîse, ku du caran dîwana Wefayî hatiye çapkirnê, cara pêşîn Mamosta Gîvî Muqrîyanî li Hewlêrê çap kirîye, cara duwmîn mamosta Mele Mehemed Seyd çap kirîye. Ew dinivîse, ku ewî herdu çapkirin beramberî hev kirne û pê hesîyaye, ku di wanda hemû şêrên Wefayî nehatne çapkirnê û li hinek şêranda jî gelek rêz hatne berdanê, çap ne bûne. Sebeb wê yekê ew lêgerîyaye çend destxetên Wefayî dest xistne, ji keşkûlan melumetiyên teze wergirtne û ji nûva dîwana Wefayî çap kirîye.

Mehemed E'îlî Qeredaxî dîwana Wefayî bi arîkarîya akadêmîya k'urdî ya Îraqê çap kirîye. Ew li pêşgotna xweda dinivîse, ku heta nika baş ne eşkeraye çawan Wefayî jîye û li cem kê xwendîye û hîn bûye, li kovar û rojnamên k'urdîda,

melûmetî derheq wîda kêmin û belav-belavin. Gilî dîkin, ku Wefayî serdarê şayrên Babilaxê(Mehabadê) bûye, ku ew bilbilê xweşxanê baxçê welatê muqrîyan bûye, ku navê wî rastî hacî Mîrza Rehîm bûye, ew kurê mela Xefurî bûye, li sala 1844-da li şeherê Sabilaxê(Mehabadê) ji dayka xwe bû ye û her li wêderê xwendîye, hînî zimanê farsî û k'urdî edebyetîyê bûye û bi herdu zimanan jî şêr nivîsîne û gotne. Şêxê Nehrî, şêx Ebdule pê dihese, ku Wefayî şêrbêj û dengbêjekî xweşgoye, ewî gazî Wefayî kirîye cem xwe. Wefayî çûye cem şêxê Nehrîy û gelek wext li cem wî maye, şêrên evintîyê û dildarîyê jêra gotîye û xwendîye. Du caran ew ji cem şêx Ebdule vegeerîyaye Sabilaxê, hatîye mala xwe paşê cara sisîyan ew ji cem şêx Nehrî çûye Sulemanîyê, gelek wext li wêderê maye û li cem gire-girê şêxan hînî bûye, ulm tehsîl kirîye, paşê t'ev şêx Seyd Xefîd, şêx Mustefa û Teyfîq beg(Pîremêrd) çûye hecê û sala 1902-da li rêda li çolê Erebestanê nexweş ketîye û mirîye. Teyfîq beg nivîsîye, ku ewî bi destê xwe defin kirîye.

Mehemed E'li Qeredaxî li pêşgotna dîwana Wefayîda nivîsîye, ku Wefayî e'mrê xwe p'iranî li Sulemanîyêda derbas kirîye, şêrên wî hemû yên hezkirnê û dildarîyêne, yên evintîya şîrin û bi derd û kul û xem û xiyala bêmirazîne, her şêreke wî bi k'eşeke(çapeke) ahengekî taybetî hatne gotnê û nivîsandnê, ew dinivîse, ku mezmûn(naveroka) şêrên Wefayî derdê dilê Wefayî, halê Wefayî û reng û rûyê evina(diî dara) Wefayî nîşan dîkin û tînin ber çavên xwendeweran. Bi çend şêrên Wefayîda em bi jîyîna û halê Wefayî dihesin, em haj pê dibin, ku ew belengaz bûye, bê nan û av û bê mal bûye, ku ewî bi fitrê, zekatê û nanê malan jîye, nerazîbûna xwe ji jîyîn û halê xwe xirab ewî mîna Meleyê Cizîrî li şêrên xwe dildarîda nivîsîne û neqîşandîye. Li jêrê ez çend şêrên wî çap dikim wek nimûne.

Hezar sewim û selat be,
Çawit li dûy zekat be

Xudat niye, heyat be,

Qet wa niye tobek'ar,

Tif bi reng û rewanit,

Di gel fêl û jîyanit

Çi têda niye dik'anit,

Çit bik'irî xirîdar.

Ey refîqan, werne ya-
rim,

Zor zelîlim, dilşkes-
tîme,

Can û dil meraqa na-
rim,

Ax ji bo terek dirav,

Ax ji bo terek dira-
van,

Nera dil, bînaya ça-
van,

Melhema dil qul kirin,

Mûmiya piştê şkestîye,

Zêr û zîv fikir û xeya
la minin ,

Dayk û bav û mam û xa-
lê minin.

Hezar se û selat be,
Çavê te li dû zekat
be,

Xwedê te t'une, he-
yat be,

Qet wa t'une t'obe-
k'ar,

Tû bi reng û rewana
te,

Di gel fêl û jîyîna
te

Çi têda t'une dik'a-
na te,

Çi tu bik'irî xerî-
dar.

Ey hevalno, werne alî
min,

Gelek zelûlim, dilşkes
tîme,

Can û dil meraqa na-
rim,

Ax ji bo terek dirav,

Ax ji bo terek dira-
van,

Nera dil bînaya çavan,

Melhema dil qul kirin,

Mûmiya piştê şkestîye,

Zêr û zîv fikir û xeya
la minin,

Dayk û bav û mam û xa-
lê minin.

Mehemed E'lî Qeredaxî dinivîse, ku Wefayî di xortaniya xweda aşiq bûye, p'iraniya şêrên wî derheqa hezkirnê û dildariya wîda hatne nivîsandnê.

Ez jêrê çend şêrên wî evintîyê bi zarê kurmancîya bakur tînim ber çavên xwendewerên me delal, ku bixûnin, qedir û qimetê wan bizan bin û sûdîyê jê wergirin.

.....
*Xûdanê ser rûra berda ji ber pek'enîna te,
 Şebnem gul jê barî, roj girt p'erwanê te,
 Tu bi xwedê, zilfê te bide alîkî, bi t'êr gul-
 mên te paç kim,
 Rê bide bilbil, bira negirî ji ber baxê p'erjî-
 na te,
 Zilfê te xetak'arin bo çavê te, birû daxistne,
 Were em hev paç kin, bi destan hev hemêz kin,
 Çavbazîyê meke ji wê badeya elestê,*

*Destê min bigre, rabe, tu ji dîn e'ynatê
 K'etme nav zilfê te, de tu bigre destê min,
 K'afir bûm bê îman heta bême ser dînê te.
 Şev heta seher wek gul dil p'ir xûnavim,
 Ya xwedê, şemal bike bin araqçîna te,
 Qurban! ew reng min rengand rengê te,
 Zilfê te roj veşart, birûyê te xû nadin,
 Wan roj li min kirne şev bi meh û p'erwînê te,
 Rehma te pê ne hat, şîrin xudagir bî,
 Bo çi her wefayî, bo dîn bûyî, bi çiya k'etî ?
 Sed Xosrov û Ferhad bo şîrin lêvên te ?*

(Dîwan, rûyê 31)

.....
*Binevş û gul li baxan bûn, li baxan şev çirax
 bû,
 Meger dermanê nesaxan bû ser rûda zilf tata kir
 Tata kir zilfê serk'arî, direwşa nûrî riswa kir,
 Li her xelqekî sed tarî hezar xurşîd p'eyda kir
 Wa xururî husnê xwe bû, dev p'ir k'enî û çû,
 Ku ji xwe razîbe, bêje : Wefayî bo çi rewsa kir
 Hewa binekê p'erçeme û li çiyayî k'et,
 Seba etrekê xûnçe zar anî, rû bi sehra kir,
 Nişanê ji nûra cemala xwe baxşande Şemê,
 Seraser canê p'erwane piraz sot û sewda kir,
 Nesîmek ji baxê husnê xwe anî bi gul da.*

(Dîwan, rûyê 35)

.....

Xweşe rojek li a'lem der bi der bim,
 Li nav ewzayê diniya bê xeber bim,
 Ji ber taqeta dîwane asa
 Ji xewasanê derya bê xeber bim.
 Şev û roj li çolê her binalim
 Herifi şevrevê bayê seher bim,
 Nezanbe qet kes nav nîşanê min.
 Eger aqil, eger aşifte ser bim,
 Li her alî bira bizvire xubara min
 Li her cî wara pêvîste seper bim,
 Cirabê helgire, cana ji nav dil,
 Li ronakî dilê yarê xeber bim,
 Li ber çavê ter min sorani birzî,
 Geh bê dayk, geh bê bavik bim,

Xuda! çawan xwe carê bişewitînim
 Ji der û daxê ehwalê xwe der bim,
 Şevê her heta rojê binalim,
 Bi giryan dest û damanê seher bim,
 Qet rêkê çare nabînim wefayî,
 Meger ser hate çedem xerqî nezer bim,
 Eger bê yadê zilf û çavê te lehzekê sebir bim,
 Hêsîr bendê k'afir kuştîyê bêdadî sahir bim.

(Dîwan, rûyê 54-55)

.....

Geh disojim, geh digirîm, xerqê av û agirim,
 Ax ji ber bextê reş nizanîm ez bo çi namirim,
 Herke dibînim, dibêje: Tu şima, ez p'erwana te-
 me,
 Heta serapa nabme çîya, zoxal, qet aram nagi-
 rim,
 Her rêkê min tarîke, nalîn tê ji şewqa rûyê te.

(Dîwan, rûyê 59)

Ji wê rojê ku dûr bû sîya te li ser min,
Şewitî ji taw hemû can û cegera min,
Cerga min hebû let-let bûye sêlava sirûşa min,
Çi bikim bi behrê çûye lel û cewara min,
Kerem ke, xalî li serê xwe ke, te ez kuştim,
Cinnet bese bo xûna şehîdê nezera min,
Qet wa dibe axa derê te t'acê serê min?
Ew dewlet bo min nîne, lo xalî li serê min,
Li wêda zilfê te mîna şamê xerîbane bo min,
Halê çiye, daxa dilê, der bi derê min
Wek bilbil seyda be, hezar nexme dinalim,
Gula min, carekê guh bide nalîna sehera min.

(Dîwan, rûyê 91-92)

.....

Min got: K'a husna te? Enberfiroşê zilfê te go:
"Hebeş İslam girt, t'ek çû dewr û dik'ana min,
Tev ava heyatê çî bikim? Bo teye zindega rûhê min,
Mesîha bo çî be? qurban tu arama canê min,
Ji daxê xalê ser lêva te dilê min p'ir xûn û xûnave,
Ku hinekî zêndî bûye mehrema zarê nihana min,
Nexweşî çavê te xûnî Wefayî bûye dermanê wê,
Fîdayî te bim, zîz mebe, ha min bikuje, derdê te li canê min.

(Dîwan, rûyê 92-93)

.....

Dil dinale dem bi dem şewata taba firqatê,
Bilbile, bo rûyê gul dil p'ir dax û husrete,
Çav p'ir av û dil pir agir, dil çaverê dîlbere,
Wey xwedê, derdê cudayê çiqas giran û zehmete.
Ruh li ser lêv çavêrîya teme, wey tecela nûra
tûr,
Carekê hinekî xwe nişanî dil ke, mirin min hus-
rete,
Remz û xemza nigaha te qelbê min gul-gul kir,

Bûme ciyê destrêja turkan, lema cerga min let-
lete,
Daxdara bejna te bira ji rûyê te mehrûm nebe,
Ez k'efilê weslê cennetê, her çi ehlê wehdete.
Zilf lerizin, k'etne ser rû şadman fewcê dilan
Qet li dûzexêda ebed nînin, cennetîn ew omete,
Qet t'u dergak wa nîne elî bi şerteke hermê,
Bi hezar cûra û xeta baz yar li ser rû wî zehme
te,
Çavê bazî ez kuştim, xenda bi naz ez anîm,
Sed bêmar û nexweş bin, pêk'enîn li min şehde-
te.

(Dîwan, rûyê 118)

.....
Ferenga miletî, k'afira dilekî, egrîca terzayê,
Mêla sûretê, ahu heramê, mah simayê,
P'erê peyk'ar, pûtê, gulprçemê, zincîr gesûyê,
Şeker lêvê, nazenînê, işwesazê serû û balayê,
Nîgarê, t'undxûyê, serk'eşê, aşîkujê, şoxê,
Gulandamê, dilaramê, semenber, dîdeşelayê,
Bi dû zilfan resenbazê, bi dû egrîca tennazê,
Bi dû çavan sehrbazê, bi dû lêvan mesîhayê
Kevan ebrû pêwiste, ji Eyşê nêrgis mestê.

(Dîwan, rûyê 163)

.....
Seher mestanê ez rabihirîm li ber dergê kilîsê,
Keçê destê dilê min girt xeraman herne terîsê,
Erem bo min bû enber zilfî, hêsrê cenber zilfî
Keramete ser zilfê wê bi her tayî mesîhayî,
Bi dawê zilf mijang rabûn li ser heddê dilê min
rawestan,
Nizamê çîn û turkestan rijan, ber bûne yexmayî,
Nîgaha dilistana min xumar da canê min,

Tebîbê halzanê min nexweş bû, şerbet da min,
 Îşarek bi çavan kir, birûyê hevbaşê turkan kir,
 Dilê min wan tîrebar kir kevandara li her alî
 Sefê zilfa perîşan kir, bi rûsarî ereqnakî,
 Çi şîrine di gel yekdu, meh û perwîn şevê daye,
 Perîşanê zilfê zunnarî, direxşanê rûyê gulnarî,
 Were em herne meyxanê, çi mee'mûre, çi wêrane,
 Li her alî dil arayî, li her goşe şeydayî,
 Li zarê gul şekir barî, ey Mecnûna Leylayê,
 Were, em herne meyxanê çi mee'mûre, çi wêrane,
 Li her alî dil arayî, li her goşe şeydayî
 Ku min dest da derî, dil bû, ne dil bû, gulşena
 gul bû,
 Hemû nesrîn û sunbul û qernqal hexlê tubayî.

(Dîwan, rûyê 165-166)

.....
 Way cennetê E'yûşê ebed ez ser rê guzara te,
 Nûrê nezerim, t'acê serê min axa ber derê te,
 Bi wê qametê xal û xetê rûyê te dibînim,
 Her gulşanê Firdewse bi nexlî şecara te,

Badam û gul û sunbul û nesrîne li berê te,
 Didirewşe li nav zilfê te reş araqa gerdena te,
 Xwe her şev p'eyda bû stêra sehera te,
 Nizanim tu çi bi lêv û qamet şîrînî,
 Xûnçe şecerî, yan ne gula ney şekerî
 Daxu çi bikim fitna dewra qemerê te,
 Tu xwedê, devê te derxe ji nav t'orra bizanim,
 Tamê wî çiyê şevhoqqeyê şîr û şekerê te,
 K'afir ku nebû bo çi ez kuştim li ber derê te?

(Dîwan, rûyê 111-112)

Ezîza min, şîrina min, bo çî ji min wa dûrî tu?
 Were ser herdu çavê min serî û cubarê te,
 Li ser qencî girîbana te seba şêrê bû, bi çiya
 ket,

Ku rê ket xiyabana gul û baxê henarê te,
 Nexweşê çavê te bûm û xenda te ez dam seburê,
 Sifayê bîmara xwe te da, gulşekir barî ji zarê
 te,

Li alîk tarê dawe dil, li alîk marê qesda sor,
 Çi sehre? eceb mame ji zilfê tar û marê te,
 Xeta te anî, cemala te pê nema, k'wa rewneqê xa
 lê te?

Fereng hat û k'ee'be girt, mehdî çû ji şehêrê
 te,
 Deq û rîşê dilê her dîng û nalêna eşqa te lê
 da,

Bêje mutrib, were saqî, serapa bûme tarê te
 Çavê te ketim, bo zarê te agir ji min ber bû,
 Sipindarim, her bişewitim başe, ez çavezarê te,

(Dîwan, rûyê 110)

Serabstan xerebstane îro,
 Behara E'yûşê her zivistane îro,
 Bi zerîna payzê rengê min diyare,
 Bi xalî rûte, tabistane îro,
 Jîyîna e'mrê min bê te zyane,
 Gulistan bûm, xaristane îro,
 Temamî zîndegana te bê wucude,
 Serapa wek qumaristane îro,

Tava axa germîna te bi min çî?
 Bo min her weku çiyastane îro,
 Gula min bê nezîra tu temaşa
 Welat pakî baxistane îro,
 Xedenga te karê hejmara bi miqat
 Hemû mêşe û çinaristane îro
 Wefa mezlumê beyrûte bi rûtî
 Hetivê şehêrê K'urdîstane îro.

(Dîwan, rûyê 114)

XERÎQ (1851-1907)

Bavê wî mela Salih bûye, li gundê Zêwê nehîya Sulemanîyê ji dayka xwe bûye. Bavê wî xelqê sînorê Îranê bû, ji cîyê xwe hatibû Îraqê û li gundê Zêwê jin anî bû. Zarutîya xwe-da Xerîk li cem bavê xwe xwendibû, li xortanîya xweda li Sulemanîyê, li mizgefta Mehemed Berzencî dibe suxtê feqîyê paşê diçe Qeredaxê, Li wêderê li cem mala Ebdurehman pênc wîni hîn dibe û ji wêderê diçe Sabilaxê, li cem şêx Burhan hîn dibe û dikeve ser rîya terîqeta neqşebendîyê. Li Sabilaxê, li mizgefta Seyd Hesên dibe dersdar. Li Sabilaxê jinê tîne, jêra kur û keçek dibin.

Sala 1907 diçe rehmetê, gora wî li Sabilaxê li Goristana mele Camîdaye. Edebîyetnasê kurd Aladîn Sicadî, Refîq Hil mî û Maruf Xeznedar dinivîsin, ku şêrêd Xerîq yêd dildarîya sofîyane. Dibe ew wusabe, piranîya şêrêd wî derheqa dildarîyê hatne nivîsandin, lê heta nika ne hatiye zelal kirin û safîkirin kîjan şêrêd wî yêd sofîyane, kîjan yêd dildarîya siruştî û tebîytîne. Bi fikra min li nav şêrêd wîda li gelek cîyan derheqa hal û hewalê wî û yê xelqê hatiye nivîsandnê. Şêrêd dildarî, yêd derheqa jîn û halê wî û halê miletêda wusan bi hevra hatne hunandin, ku ne rehetê meriv wan ji hev cuda bike. Şêrêd wî dildarîya tebîyetî, şêrêd sofîyatî, şêrêd hal û hewalê wî û yê xelqê bi xeberêd xweşgo, bi rengê rind û qeşeng hatne nivîsandin û neqşê dildarîyê bi curê here baş hatne xemlandnê. Bona me selan min li jêrê çend şêrêd wî ji xwendkarêd me delalra çapkirne.

Kes tune bi hêsa pal li striyan dayne,
 Talibê vê salê derxist, rû bi rû hate pêş,
 Sahibê e'rfan û daniş ser bi zana çûye paş.
 Bo silokî rîya marif palewan jî nikare,
 Bo rîya hizb heyfe wek yek derd û heraş,
 Nan û avê ehli dil her xiseye û xûna ciger,
 Dest berdaye ji erşê talibê nanê belaş,
 Her kesê dangê sewr be, şêreke wî heyê,
 Eblê bê deng bûne sahib milkî şeş dang û meaş.
 Ger bi tîla û zor nebe, rozî bi dest kes nakeve
 Şahid bo mode'y rastî hukmî qazî giri caş,
 Dîn be zaye ger boy rêk keve piyawê nagehan,
 Wek kelîm ella xwedê kirîye delîlê seng teraş,
 Nek weku qazî zerurî û wek melayê nexwendewar,
 Ya xelifeyê kuletaş û murşîdê cewher teraş,
 Ya wek min bext û ta'le yawer û yara min ne bû,
 Ciyê mitala û nora dersê min bûye dewra dora aş,
 Wek Rostem, Cahangîrim, Skender be na,
 Carê babaye refîqê min be wek yoldaşê baş.

(27-28)

Huzna min û hesena te aşkaraye heta axra nefes,
 Bo çi zekata husna te û ya huzna min negîşte bi
 kes,
 Zahirin, kerem ke, wextê mirnê hazir bim,
 û bi xweşî mirnê bimirim, de bese, îsafe bes,
 Çawan bikî me'na dilê min tu ji şedetîya lêvê
 xwe,
 Lêvê te wek şekirstan û dilê min wek meges,
 Çavê min bi wî baxê husn, me'nî çavê min meke,
 Lazime bo pasewanê baxê te cotek ebes.
 Teze te got cem kesî razî eşqa min mebêj,
 Te ne zanî dil qul bû, deng jê tê wek ceres,
 Bêjne zahid bi xêra xwedê ji halê min mepirs,
 Eşqa min dişxule û diçirûse, halê wê wek dirîk û
 dale
 Xala sewze, daxa sewze, basa nasorê meken,
 Heta pêşberî wî Xerîq qet şikê nabe tu kes.

(26-27)

Bira hemû kes bizane, ez sewdayê zilfê dutanim,
 Li xana kokda gulim bi ferzî şayi û rextmanim,
 Eger çi saknî milkê ecem bûm, dûr ketim ji romê
 Ji saya perçemê te reysê milkê şamatim.
 Dilê min her wek reyet xweş nişînê milkê ezate,
 Li her cîyê rûnêy, lê bigerî, qurbana bejna te
 bim,
 Mitala haşa zilfê serê sefhe ruxê sihbe,
 Bo min çê bû bi mindalî li dersê eşqêda rehetim.

(29)

.....

Para nasîna nemerdî di kasa merdîda nabînim,
 Li cem wê kir û germî nebe, dilsarî nabînim,
 Çi rûspîye bi rû sorî ji bûyîna întîhamê der çû
 Derew nakim bi uca rastî rû zerê nabînim,
 Ji gend û rindî a'lem mepirse, ger tu zanayî,
 Xuda hilnagire, rindî min ne ditiye, gendî nabînim,
 Min serê hûr ne ditiye, wekî gir mîna wî be.

(43)

.....

Diyare saqî, ne bê baqîye mêla bi dildarî,
 Dibêjim ha neqđî can û dil dibêje wêda çû ji
 ber çavê min
 Dawa hicranî gul, ey dil ji şêx Şabaz temenî ke
 Bêje: îro bi neheq newnemamî cergê pê kewim,
 Weku ereb dexlî te bim, zelîl û zar damaw bim,
 Xerîq narê hicran û xerîqî eşkî hîrmanim,
 Li xak û bad û a'lemda enîse agir û avim.

(50)

enis:hevdem

Mehek temame, mehek temame, min ne ditiye,
Îşê temame, heyfe ku li cîkî min ne ditiye,
Her weku berde hilal li ber cewra perçeme,
Çavek dibîne, şehde qedem şkestiye.

(50)

.....

Min ku şima rûyê te dît, dilê xweda min got:
Li e'niya min nivisîne: Her şima şewitîme,
Temaşa çavan min kir, birûyê te gotin: Kerem ke
ez tenême,
Bi şoxî zilfê liv-liv dibêjin: Her ez virame,
Dibêjin va cejna nevroze, dilê min pir agir so-
ze,
Were cejna pîroze, bide ruhê min li ber bê doze
Were ser çavê çavê min, dibêje: Derya Emane,
Temaşa eşkî gulzarim li saya çavê xunavim,
Hemû kes mestê bade û kêf û sewq û bezma canane
Bi tenê her ez îro li xaka minetê mame,
Lema awa beqa, badî fena, xaka badda mame,
Çaxê yara min agrê dûrî ji pûş xiste ber dawa
min,
Temaşa çavê nêrgis ko, bi mestûrî çi mexmûrim,
Temaşa kenîna gulê ke, bi ehwalê pêşivavim.

(44)

.....

Pir bûm, jîr ne bûm bi tecrûba karan,
Barana hesrê min barî li dû yaran,
Ser ta pa min şîn kir bo sewze gulzaran,
Ava çavê min sor bû, bû serê cobaran,
Ji xewa xewle hişyar bûm wek caran,
Dîsan çûme ser şîwen û zaran.
Tuê binoşî sohbet û razê şeva wesla te,
Tuê binoşî firqe û razê roja fesla te

Bi peykana bijangê te çend çaran ez ketim,
Bi mihraba birûyê te best û girê bûm.

.....
(83-84)

.....
Min tirê tu nêçîra Reşîdî, yarî bo yarî
Li milkê mihrebanîda ji yaran wefadarî
Tevî her zerê bo cilwe celay mihrê cihanara
Ji şewqa mişterî nûra qemerî wek zehre seyarî,
Cewarê rehmet û desga û pişga edil û însanî
Li der heq feqîran rast emîn û ehîlî derbarî,
Ji xelqa mihusan serxweşî her mest û hişyarî,
Ji zimruy çavesanî baregayê barê selaye a'mî
Telibeyê fewcî u'cî û yawerê siltan û serhengî,
Ji serbazan mumtazî, li ser esker qumandarî,
Çi xêre, wa dûrî bezma te bê seda şabaşî çawuş
çû,
Neva t'arê te, cena t'ar bo dem levsazî ne hat
barî,
Wek min dûre û bi çaverê mame ji ber çavan
Ji dest çûm û ji pê ketim li ser sing û bêmarî.

(82-83)

.....
Îlmê celeb û kesbî dinya bûye e'cîza kimiya,
Bo yekî mîna min sewda sewdayê seqmûniya,
Hev dest bûm ez di gel zahîd li destpêka kitêb,
Ez ne gihîştme fesla tezvîr, ew çû bû babê rîya
Fikirîm swarê merkebê(bim) li dewra milkê mehal
Swarê tasîne himet lena geht al rical,
Daxê daxanim ku min zû Sabilax hişt,
Her wek muftî bi muftî qazî rûyê xwe ji heq pêçayî,

Ji uzra bû, ji mela bû cab da got: "Nadim"
Ulax dest nakeve, çî dibe, eger peya bim.

E'wrê xefetê berfa xemê daye ser min,
Nirîna sir û serma ez kirme serma,
Canra beşrarê xemê carna sir û serma hicran,
Bo min xweş ne bû bi serma, ne bi germa,
Ketne serê min eşk û xubara ulmê dil,
Axa minetê min ser xweda kir,
Herme sahib qet yekî têda nabînim,
Herme Saqiz, agirê Saqizê wê cigerê min bisotînin.

(10-11)

BÊHÛD (1878-1955)

Navê Bêhûd bi rastî Mehemed bûye, ji binemala hekîm, muftî û zanyarêd şêherê Sulemanîyêye, nevîyê mela Ahmedê kurê Mehemedê pîr Hesenê navdar bûye; li sala 1878-da ji dayka xwe bûye. Li biçûktîya xweda li cem mele û zanyarêd kurd xwendîye û xwendna xwe derheqa dîn û dîyanet û ayîna Îslamîyê xilas kirîye; li pêşîyê li Sulemanîyê li mizgeftêda dersê dînê Îslamîyê xwendîye, li sala 1900 hukmetê ew kirîye hakmê Helebçe, paşê kirîye serokê encumena marî fetîya Sulemanîyê; gelek sal şixulê hakimîyê û wekiltîya dînê Îslamê kiriye. Di gel zanyarê kurdê navdar Refîq Hîlmî û di gel şayrê kurdperwer Zîver mamostayî kiriye, ders daye biçûkêd kurdan. Berî mirna xwe Bêhûd çend salan li Helebçe maye, paşê çûye Sulemanîyê û li wêderê hukmetê ew kirîye muftî. Li sala 1955 çûye rehetê. Li sala 1960 edebyetnasê navdar Mehemed mela Kerîm dîwana Bêhûd çap kirîye. Dîwana wî bêş dibe ser du bêşan: Şêrêd bi kurdî nivîsandî(1-140) û şêrên bi farsî nivîsandî(141-291). Ew şêr derheqa dildatîyê hal û jîyîna milletê kurda û welatê kurdanda hatine nivîsandnê.

Bêhûd jî mîna şayirên me din wetenperwerîya xwe di şêrên xweda dîyar dike, reng û riyê welatê xwe, hal û hewalê xwe bextreş dîyar dike, derdu kulên weten dikişîne, dibêje, digirî, dikewgire û dilûvîne, ku çerxa feleka kurda,

çerxa rojgara kurdan çep dizvire, herdem li ser wanda birûske, reşebaye, tofane. Ew dibêje, ku ji wî halî azad bin, pêwîste kurd di gel hev bin, arîkarî hev bikin.

Min li jêrê hine şêrên Bêhûd yen kurdî ji ber dîwana wî girtine, kirne ser zaravê me Kurmancîya jorîn, ku xortên me delal wan bixûnin û haj nivisara wî bin.

DİLÊ MIN

*Ji wê rojê çûye, xeydîye dilê min,
Çi qas digrîm, bê serî û bê şûn maye dilê min,
Ax li çi şaxî agir lê ketîye dilê min,
Ax ji çi daxê sût û şewitîye dilê min,
Ew hevdem xemxwera nedîma mine, ya reb,
Ew merhema esrera qedîmê mine, ya reb,
Ew gewhera şahwara û êtîma mine, ya reb,
Ketîye çi behrê, xeniqîye, dilê min,
Mecnûnî, du gîsoyî, çi leyloye, wax lo,
Ya wamiqê caduyî, çi Ezraye, wax lo,
Dîwaneyê ahuyî, çi sehraye, wax lo,
Çi cehre perî dîtîye, ku tirsîyaye dilê min,
Ditemire carna bi xeyalê xet û xalê,
Dişewite carna bi çira şewqa şemalê,
Nizane çawan be ji derdê wî halî,
Mîna pûş û pelaşê ber baye dilê min,
Li wê çolê, li wî biyabanî kê bibe yawer,
Ya li wî keji, li wî çiyayî kê bibe sewdaser,
Ya parçe-parçe bibe efkara bijûyê xencer,
Çawan maye li sed çîyan, hatiye kuştin dilê min
Bo çi ne riye sêlawa hesrê min mîna baran,
Bo çi mîna Yaqub ne bûm şuhreyê şeheran ?
Min pirs kir ji wî Yûsîfî, ji began û yaran,
Qet car qenc nabe birîna dilê min,
Bo xwe bigrim, ya bo nefesa perda dirî ?
Ya bo cegera qul-qul sed parçe kirî ?
Çi kirîye, ya reb! ku xwerin û av,
Her dem bi xem, bêdar û xûnave, dilê min,
Çi bikim, çi bêjim, çima bi derdê girane dilê min.*

Şahdê minin mûye sipî û cihreyê zer,
 Ne k'urê nalin, germ û dema min,
 Helbet li her cîyan alave, dilê min.

(Dîwana Bêhûd, laperê 66-67)

ARAMÎ CANE DIL

Aramî cane, mehrûmê razî nihane dil,
 Yanê li nav yar û mînda tercumane dil,
 Erşê xudaye, xatirê pîr nûra mûmane,
 Lema wa li ser serê heft esmane dil,
 Ser xwe be, qet bijîşkek xûnê naxe gunê te,
 Bo teyrê muhbetê heq hêlîne dil,
 Her dem li dergê singe, yada rûyê nîgar,
 Wa şimşîr li destê, mîna pasevane dil,
 Bêgana bê jorê, wê serê wî qet bike,
 Eger yar nase, îda mêvane dil,
 Ax lo, yada nergisê, bêmare kêya, wa,
 Rûxsara sore zere, behara xezane dil,
 Bêmara, nazê xemzeyê çavekî qetil,
 Mecruhî mewcê cewherê şûrê debane dil,
 Ax ji hesreta ney bala kêye, wa,
 Daym xerêqî nalîn û ah fixane dil.

(Dîwana Bêhûd, laperê 38)

HETA KENGÊ

Dîsan qapîyê xemê li me ve bû,
 Pergayê tereb ji a'lemê dil hate girtin,
 Dîsan ceger kirne kenarê mişeqet,
 Yanê dikana çerxa cegerê ve kirin,
 Dîsan birîna kevne xemê me xebitî,
 Dîsan ji herdu çavan weten bû gola xûnê,
 Hesîr mîna fewarê ji dil hilqolîn,
 Dîsan lîva xezayê ji lîva û nehîya qezê,
 Bo kurdê qurbeser bi mezê helkirin,
 Stêra birca hequqê wî bû weten,
 Îşev nişkêva kişîya û carekêva hate kuştin,

Daxa xemê feraqê danî ser cegerê
 Birîna hezar salî dil wa k'olîya,
 Giriya û got: " Weten, cegera min hate birîn",
 Şewqa çira meclîsa xûret hatiye kuştin,
 Ey çerxa bed mea'mele, heta kengê xeta bikî ?
 Vî kurdê bê kesî bi xem eşna bikî,
 Heta kengê lazime danê bikî ar ?
 Heta kengê xirmanê e'mrê me ba bikî ?

(Dîwana Bêhûd, laperê 96-97)

KURDNO DI GEL HEV BIN

Kurdno di gel hev bin, wa wextê sirûre,
 Wextê gul û rehane û nesrîn û çinare,
 Binêrin, gulşen ku dibe bo qelemûne,
 Geh sewze, geh zere, geh mawî û sore,
 Binêre avî û gihîya heta bizanin,
 Ev her zimrûte, ew jî cejnî bilûre,
 Binêre, dinya ku dibe, cinnete îro,
 Li alîkî hemû xilmane, li alîkî hemû hûre,
 Nergiz ku îro temaşegeha seyrankere îro,
 Wek çavê bo we xudanê sed cûre fitûre,
 Xizmno, eger basa min û bavê min dikin,
 Axayê Silêman û kemala wî jî wek mure.

(Dîwana Bêhûd, laperê 80)

RIJÎN HESRÊ BARANÊ

Dîsan bi xulîn rijîn hesrê baranê,
 Li ewrê şavê sore sor belavkerê mirvaran,
 Mij û dûman welatê kurd dagirt,
 Nişkêva mîna dûkela maşîna şeheran,
 Li zemîn bû tarî bo min û te,
 Zeman nişêvî mîna her caran,
 Cenabê hepsxanê teşrîfa wî çû,
 Şkest piştta feqîr û fiqaran.

(Dîwana Bêhûd, 63)

HETA KENGÊ EM NEBNE PERWAN

Heta ez û tu nebne perwane,
 Wê çawan xweş be şewqa weten,
 Hişmetê Xosrovê mehalî heta
 Canê şîrîn nekin fidaya weten,
 Bê şirikaya biratî get car
 Tune çare bo rê û dirba weten,
 Bê k'îna yekîtî û cidîdî,
 Zehmetê çara lertz û t'a weten,
 Heta kengê em li zehmetêda bin,
 Heta kengê li nav zulmêda bin,
 Lazime bi kêf û mesret
 Em ruh bikne qurbana milet,
 Zatî em xuliqîne,
 Bo xizmet kirin,
 Bo wî fidakar bin
 Heta roja mirin.

(Dîwana Bêhûd, lapelê 140)

DILÊ MIN MEFTÛNE

Dilê min meftûne, çavê dîlberekê nikte perdaze,
 Ku mehzi husne, eynî xweşiyê, ser çavê wî naze,
 Li baxê nazikîda mua'dil serokê savaye,
 Li dîwana çemenzarî dilda derdekî mîmtaze.
 Bi zorê husnê xwe îqlîma erzê esman girt,
 Li ser textê zemîn şahê zeman meha feleknaze,
 Suweyda perçemê mîna fexra kazib zulmet efşane,
 Beyaza gerdenê wek subhî sadîq purte û endaze,
 Herimê çav li nav rûmet û take xemê ebrû,
 Metafî naze, ku ebeya wê îmtaze û qibla raze,
 Li bazara muhbetêda hezar loma min bikin exvan
 Ku ev Kerkûka ciyê rawê şehîn û şev baze,

(Dîwana Bêhûd 81)

.....
 Mîna murxê qefesê bo çi nekin zarîn û nefirîn ?
 Heyranim ku nika min bikne bîrê,
 Min ne bihîstîye qet rawker heta nika wê bigre,
 Min bihîstîye, ku bi dawê û şkarê asik hatiye
 girtin,
 Însanê bigre dîdeyê ahuyê birayê min.

(Dîwana Bêhûd)

DÎSA EWRÊN BELA HAT

Dîsan e'wrê bela hat, saya weslê gulan çû,
 Şevê matem peya bû, roja xweşî bilbilan çû,
 Temê xemê ta qiyametê bo çi venagere ji welatê
 kurd?

Çaxê zatîkê wefadar û necîb û xanedan çû,
 Biçûk çima te qor ne pîva? mezin, tu xwedê,
 Kengê asaya destê pir û hêza ecnûya xortan çû,
 Îro mîna ree'de behar ji mezin heta esman çû,
 Mişûr xurî, gelî mîletê cenabê Mistefa Muzher,
 Kengê bangê husnî xuliqî? çima hemû Kurdistan
 çû?

Eger, keko, ew hevtayî bike, navê wan ji hev
 dûr be,

U, eger na mîna wî rengî hikyat û dastan çû,
 Li ser wetraxê destê rux û şax û daxa berza dil
 Humaya wî cîyî saedet, bazê erfana asê wan çû,
 Bi xeyb bûna wî ew bavkê feqîr û xadimê qewm
 Ji ser hiş û dil sebir û ji can tab û tawan çû,
 Bo çi mîletê kurd du car li duzexê xem kir?
 Lê şikir ji xwedê xwe ber bi bihuşta cavîdan çû
 Muhasib muhemlê vê şêrê ger cime û kom bikî,
 Tuê bizanî, ku rewana pak çû baxê çîyan,
 Weten, Bêhûd mîna ewledê te bo çi ne nalîne?

(Dîwana Bêhûd, 130-131)

ZÎVER (1875-1948)

Zîver kurê Mehemedê kurê mela Resûle, li şeherê Sulemanîyê ji dayka xwe bûye. Li h'eftsaliya xweda li hucra mela Sehîd xoce Efendîda dest bi xwendnê kirîye, quran, negehan û gulistana Sehîd Şîrazî xwendine, li pêşîyê feqîtî kirîye, li K'urdistana jêrin gerîyaye, çû bû Merîvanê, Banê, Sabilaxê, Rewandizê, Hewlêrê, K'erkûkê û paşê vegeerîyaye Sulemanîyê dersê ulmê e'rûz û qafî û erfana xwendîye, li wextê hukmeta romê çûbû Stembolê, li wêderê ulm û zanîn hîn bûye. Bûye nasê merivêd k'urd yêd li wêderê hingê dixebitîn û li ser rewşenkirna xelqê k'urd wextekê li gel (t'evî) wan xebitîye, li paşî çar salan vegeerîyaye Sulemanîyê û li wêderê bûye mamostayê mek'teba "Rişdiyê eskerî".

Li wextê hukmeta Îraqê bûye mamostayê "Edadê Milk'i". Li wî wextî li Sulemanîyêda zanyarêd k'urd k'omek bi navê "Zanistî" teşkîl kir bûn. Zîver di wê komêda tevî zanyaran dixebitî. Wezîretîya hukmeta Îraqê Zîver bi navê mamosta dişîne gelek cîyan ser îşê dersdayînê. Zîver wek sî salî li Sulemanîyê ders daye. Li sala 1948 li Sulemanîyê çûye rehmetê. Ewî rind zimanê farsî, erebî, tirkî û kurdî dizanbû. Bi wan zimanan jî şêrêd xwe nivîsîne, dîwana şêrêd wî li sala 1958-da li Bexdadêda çap bûye. Li pêşgotna xweda Necmedîn mela kurt serhatîya Zîver nivîsîye, li wê dîwanêda şêrêd Zîver derheqa jîyîna gundî, bajarvanan, jin û keç û kurêd kurdada û derheqa h'alê miletê kurd û Kurdistanêda nivîsîne.

ÇIROKA KOMELETÏ

Li xewa şevê min dît xewnek xirab,
 Ez ne quranê dizanim, ne kitab,
 Çûme cem melekî esebî,
 Min gotê: "Ey werisê ulmê nebî,
 Dixwezim hînî xwendin û xet bim,
 Li îşê ulmda weke pût bim".
 Ewî got: "Hînbûn bi meznayî bi pilaw,
 parî nan bo poz be yan bo çav,
 Ehmeqî, tu nizanî û ne jî dizanî,
 Çawan tu bibî wek pût bi asanî"
 Min got: "Ey nûra çavê îslam,
 Nişana hukmetê helal û heram,
 Min bê umud meke, ji heq û hucret,
 Nexdî ez canê xwe tera dikim xizmet".
 Ji wan qisan hinekî lê ket lerzan,
 Got: "Ji min vegere, cahilê zorzan,
 Dixwezî bêjme te bi quran,
 Dixwezim manga hucretê deh qiran,
 Solkingê min dirîne, bidru vê gavê,
 Bidru, qencyê bike heta berî êvarê",
 Solêd wî min danî ser milan,
 Çûme cem pînedirû bi şewqû xinan,
 Min seyri hosta kir, qet karê wî tune bû,
 Zahîra taqet û qerarê wî ne bû?
 Min got: "Ey mamô, mêrê sene'tkar,
 Çavnêriya lutfê teme li nav bazar,
 Gotê: " Solê min heye li mehela Esef,
 Pîne lê lazime li nav kef",
 Ewî got: " Birçîme, nikarim ez,
 Eva du rojin ji nan dûrim ez,
 Bibeze cem nanpêjê kulor firoş,
 Bîne niv hoqe nanê zor bîn xweş,
 Solêd te zu bidrûm ser çavan,
 Tu here, nan bîne bi dewan".
 Çûme cem nanfiroş, silav lê kir,
 Kulorek nan min jê lava kir,
 Got: " Bavê min, tune nanê firotin
 Ar bîne, bo te bikim nane pê".

Çûme ber derê dikana yek qat,
 Min got: " Ey hacî, tu bê beyt û tewaf,
 Hoqe arê genim bide min,
 Qîmet çiyê, peran derxim ji cêba min".
 Got: " Arê min tune, eve maye,
 Mişterî hemû pere daye,
 Ji cem pale bîne genimê temiz,
 Bo te zû bikim nanê ezîz".
 Çûme cem pale xudan cot,
 Mixaza rizq û medena qût,
 Min got: " Ey xoşevîstê ruh beran,
 Yek men genim bi min lazime bo nan"
 Got: " Ne maye da'nê genimê par,
 Zû-zû bibeze, here bazar,
 Bibîne dikana asinger,
 Bêje mame hunerwer,
 Da'sen palan bide min,
 Bi kirê çend pale girtine min,
 Ku da's kete destê wan,
 Ezê tera katan çêkim ji ber dîlan"
 Çûme ber derê dikana asinger,
 Min dît: kiz û mat, a'ciz û mizter,
 Basa da'sa palan min jê kir,
 Caba min da, wa got:
 "Ez çawan îş bikim bi van lerze t'a?
 Him li serma me, him li germê,
 Kes tune here bijîşk bîne
 Bo min bîne dermanê lez û t'a"
 Ne îlac çûme cem bijîşkê welat,
 Min gotê: " Ey aqilê bi malûmat,
 Bide min du heb sûlfat
 Nexweşxane mikanê xêrat".
 Gote min: " Ku dest xim dermanê baş,
 Here, gazî bike Xelifeyê dar taş,
 Şkestîye şûşa pencera min,
 Ba pêra bir kitêb û deftera min",
 Zû bi çapik gihîştme bazar,
 Çûme ber derê dikana necar,
 Çol bû, dikan li cîkî xewle bû,
 Gotin: " Çûye cem xeyat û cilbir,

Bûkê tîne, tîvdarek dike"
 Ne îlac bûm, li ber dikanê westam,
 Seyrî xelqê min kir wek merivê sersam,
 Pir bû meydan ji gundî û şehêrî,
 Gişk ber bi hev bûne bi yek hişyarî.
 Gale-gal û hare-hara merivan,
 Xewa mine şîrin ji dest min birin,
 Bihirîm, çûm, min seyri mala xwe kir,
 Ji vê xewê diqqet û xeyala xwe min kir,
 Min got: " ev xelq wehşî û medenî,
 fhtîacin bi yek feqîr û xenî,
 Wek zincîrin û ji hev belavin,
 Bi dest û pêne û ser û çavin,
 Heyfe, dewlemend rû nake feqîr,
 Bo feqîr tengê trêk e'mrê mîr,
 Dewlemend e'ybe, kebir û fêz bî,
 Bo feqîr boxil û ne temiz bî,
 Şûrê dest yekin xenî û feqîr,
 Têne stran mîna hevîr,
 Cotyar, şivan, şa û gede
 Hemû motacê hevin, bi xuda.

EV ŞAGIRTÊN WETEN

Ey şagirtê weten!
 Roja fezil û hunure,
 Li vî wextî, li vî zemanî,
 Rûniştin bo te zerare.
 New û nemamî nav wetenin,
 Zindeganî bo te çiyê?
 Bê şewqa ulm û marifat
 Colana me bê semere.
 Dest û milê hev bigirin,
 Bibin hemû bav û bira,
 Çav li destê meye ev dayka qur bi ser,
 Mektêb sûra kela meye,
 Bo xafizî dîn û dinya,
 Însan ne xwendewar be,
 Kêm qedre û bê cewahire,

Kurdîstana me wê bê beş be,
 Ji nûra marifatê
 Av û hewa wek buhuştê
 Dar û berê cewahirê.

XÎRET BIKIN

Lawanê weten xîret bikin,
 De ji xewê hilsin, wa şev bihiri,
 Ne ma zemanê cehil û nezanî,
 Îro firsete, roja hîmete,
 Bi ulm û sene't berz be milet,
 Ulm her dem xereqî îşe,
 Her dem îsan dibe pêşe,
 Îş dike bi merdî, bi dest û birdin,
 Yek dil û dev bin ta roja mirdin.

LURÎNA KEÇKA KURD

Keça Kurdistanim,
 Ber rezê ser berdanim,
 Mirîna nav çîyanim,
 Bi xwe ez ciwanim,
 Ey kesê bê dîne,
 Zû were, min bibîne,
 Karê xwedê çend şîrîne,
 Bi xwedê ez ciwanim,
 Ne wek rom û firingim,
 Keçka zor şox û şengim,
 Bi xwedê ez ciwanim,
 Ne çînî, ne yaponim,
 Ne bi reng zefranim,
 Ne Sudanî, ne Hebeşim,
 Ne liç zil û ne rû reşim,
 Her gav wek gul geşim,
 Bi xwedê ez ciwanim,
 Kenîrê şax û deştim,
 Wek qihabenê bihuştim,

Rêhana bi siruştim,
 Bi xwedê ez ciwanim,
 Ez kewa daristanim,
 Çav şehîna çiyastanim,
 Ava be Kurdistana min,
 Bi xwedê ewe şox û şenga min.

(Dîwana Zîver, Bexdad, 1958)

KURDISTAN WETENÊ MINE

Kurdistan wetenê min,
 Cîyê şêrê babane,
 Cîyê ab û Îcdade,
 Û hem cîyê şêrane,
 Her bijî, ew wetenê mine,
 Bo weten can fîda bin,
 Wa xweşe têda her fena bin,
 Li rîya têda em yek çavin,
 Yekin, em qurbana te bin,
 Em her gav heyrana te bin,
 Şax û deştê Kurdistan,
 Mîna cinnet wahanin,
 Gişk deşt û seyranin
 Her bijî wetenê me,
 Hêlîna heyata me,
 Aşnaya sedata me,
 Ban kin bo wetenê me,
 Em qurbana te bin.
 Bi ulm û marifat ava be Sulemanî,
 Hemû şêherê kurdan
 Sinne, Sabilax û Wan,
 Nurani û ciwan be weten,
 Weten wetenê kurdan,
 Cîyê şêr û mêran
 Qurbana te bin, ey heyran.

ARAQ NAXUM

Araq naxum, ku rastî derde ser ne bim,
 Ku giriftarê hezar êş û xeder ne bim,
 Her çi xwedê hez nake, ez dikim bi sirî,
 Îda bo çi şerme bibin nav beşerî
 Araq naxum ku jîna min kurt û kêm nebe,
 Ku bi ciwanî ez rastî zerarê ne bim,
 Ku nexweşê hîle û qelp ne bim,
 Araq naxum, ku ji neslê xwe neqetim,
 Hez dikim, ku bavê sed kur bim
 Araq naxum, ku bê hiş û bê xîret ne bim,
 Ku li halê dost û dijminîda bêxeber ne bim,
 Araq naxum, ku qaça û kenîn bim,
 Ku tu car mesxerê ehlê nezer ne bim.

.....

CEJNA REMEZAN

Cejna remezan hat, heyamê zirûre,
 Li her cî ez seyr dikim-komeke nûre,
 Alîkî bi neva u'd, ney û çeng û cexane,
 Bazar, der û kûçe mîna wa'dê tûre,
 Alîkî ji zahîd ser kiz kiriye, bazare kesase,
 Şahîd xem der kiriye, bi xwe şemî hizûre.

.....

ZIVISTANE

Zivistane û Cûdî safe bi gewate,
 Îro bîst û pêncê sibate., şaye bo te,
 Ev haje-haj barişe û u'd û ribate,
 Derheq feqîr û kor û etîm bê mirwate.
 Dinya bûye behra sipî, şax û şew û deşt,
 Nav dê cizîreke reşe cejna malete,
 Eva berfe, berfa raste, ne wek berfa galte,
 Rê hatiye birîn, ji vir çawan herî gešta.
 Gerden keçî, sibê zivistane, şax û dar,
 Ser xwar bî, terawet bî menzera ciwan,
 Bê sewze zare rêyî, ava sipî û rewan,

Bê gaspe-gaspa kewê û bê nexmeta huzar.
 Rabûm bi lerze-lerz çûm astanê şa,
 Zivistan ku şahe leşkere, bi şik û kadewa.
 A'lem jî zulma leşkerê wî kete helwala,
 Min gotê : "Daxilî teme, bi dil, ey şahê mekola.
 Tirsî bibî ji xaliqê û şahê beharê,
 Siltanê edil perware, şahê kewem teme,
 Tîne pêş, ku bigihîjên defeyê sed cefa,
 Şimşîr bi dest û nize bi kef sed hezar hezara.
 Tu aqilî ji halê min wesfê kainat,
 Behrê sipî buxarî dişîne ser welat,
 Ulme te tune bi halete erz û kurey sema.
 Rabûm ku biçme xizmeta behra sipî, got:
 "Rûnê, li vira, eva sefera te her bi xêre,
 Eva we'zê hal heta wextekê qiyamete,
 Bo çi dikeví ser rê mîna gêjê ser pête".
 Behr jî dibêje: " ji rojê peyda dibe buxar,
 Roj jî cabê wa dibêje: mijge xaliqe,
 Teqsimî risqê a'lem dike, çimkî raziqe,
 Xalî nîne ji hukmetê, zivistane ya behar.
 Îro ku berf û terze, te xiste zem herîr,
 Havîn ku hate pêş, berf avê dixê dixê deştê,
 Ew deşt hişk û germe, dibe sera bihuştê,
 Qarûn û Dicle bête vicud bo xenî û feqîr.
 Ez çime li fasonê fereng, çuxê bê rêvî,
 Ta şalê merez yanê hirî bibete qumaş,
 Rûniştina ser çavê avana çiyayê min,
 Nadim bi hemû milkê cihan, eger gede bim,
 Bo seyra gul, mergê nizaran li beharan,
 Çavê min wek nêrgiz geşe, meftûnê hewanim,
 Daxa min ewe, her wetenê min gelek nezanin,
 Bi vî derdî dihelim, av ketiye aşê min.

STRANEK BO BIÇÛKAN

*Em mindalin û nû ciwanin,
 Hemû qurbana Kurdistanin ,
 Çimkî huba weten ya meye,
 Bi wê em hezkerê îmanin,
 De wusan hevalno, li riya weten
 Zor bixebitin, zor bi wujdan,
 Wetenê me wek bihuşte.
 Em jî li navda xulamin,
 Her bi hewa Kurdistan em dijîn,
 Li wî baxîda bilbil xweş dixûnin.*

SERKEVE KURDO

*Ser keve, Kurdo, ser kel gulzare,
 Nav şov û nav deşt bi xwedê cîyê mûrî û mar,
 Bi xîret be, neviyê şêrê zor delîlî,
 Bo çi li vê demê her tu hêsîrî?
 Eger ser kevî, bi xwedê ser kel behare,
 Hemû çiyayê dinya wele bi te diyare,
 Bi himet be, bi qîmet be, tu pilingî,
 Bo çi li vê demê kurdo! tu dil tengî?
 Ser ketin wele îro bi xwendine,
 Miletê cehil wele lapî mirine,
 Bi xîret be, li vê demê, lawo, her tu hêsîrî.*

SEBRÎ (1881-1944)

Navê Sebrî rastî şêx Necîmêdîne, ew kurê şêx Ebdurehmane, ji eşîra berzencîyane, li gundê Şorîcê(Qerehesenê) li nehîya K'erkûkê ji dayka xwe bûye. Li biçûktîya xweda li cem şêxên barzancyan hîn bûye, li xortaniya xweda gelek guhdarî dabû ser hînbûna p'êşan(senetê), jîr û feraset bû ye, bi zimanê erebî, kurdî, tirkî û farsî şêr nivîsîne, gelekî li Kurdistana jêrînda gerîyaye, li paşî jinanînê (zewacê) li gundê Şoreçêda gundîtî kirîye, bûye serperestê gund, car-caran jî şêxtî û îmantî kirîye. Merivekî dîn perest bûye, ser dîn û ayna musulmanîyê jîye, pêşê hekîmîyê jî zanibûye, xwe ser terîqeta qadirîyê girtîye. Xwedenas, rastbêj, xîretk'êş, camêr û dilfire û maqul bûye.

Li pêşgotna dîwana wîda nivîsîne, ku ewî bi çar zimanan şêr nivîsîne, bi kurdî, erebî, tirkî û farsî şêr nivîsîne. Dîwana şêrên wî ya kurdî nivisandî li K'erkûkê hatîye çapkîrnê. Şêrên wî derheqa ayn û dînê musulmanîye û derheqa evîn û dildariye hatine nivîsandnê. Ji wan şêran şêrên evintîye hezkîrnê û dildariyê yên here p'irin.

Li pêşgotna şêrên wîda nivîsîne, ku Sebrî ne merivekî xwe firoş bû, jîyîn û ayna kurdewarî hez dikir, ji jîyîna xwe razî bû. Çaxê Înglîz li Îraqê bûn, gazî wî kirin, ku ew bibe wergerê(tercmaçîyê) zimanê kurdî, erebî, ewî nexwest bibe xulamê zevtk'aran, ne çû. Derheqa vê yekêda Sebrî ev rêzên jêrîn nivîsîne.

K'olosê serê xwe dirî nadim t'acê padşa,
 K'olosê xwe du kolosi nadim qesir û qencî padşa
 Bi xûnê can û bergê xwe alûde dikim, ezî gêjim,
 Rehma xwedê nadim bi du'nan û eba, ezî gêjim.

Min xwest ku xwendevanên me delal bibne nasê efirandna
 Sebrî û bo wê yekê min çend şêrên wî evintîyê û dildariyê
 bi zaravê me kurmancî çap kirne.

ÇAVÊ GÊLAVÊJÊ

Tîrêja rûmeta çavê Gêlavêjê
 Bi carekê a'lem kire şevgêjê
 Manga rûmeta çavê Gêlavêjê
 Musulmanno, îlac bûmê şevgêjê
 Hemû a'lem hêsîr û zamdarin,
 Bi defka zilfê tîra çavê xûnrêj
 Ji defka zulfan derçûna min mihale,
 Bi quran û bi Loqman û beravêj
 Ji destê wê mihalê ristgarî,
 Bi loqman û bi derman û beravêj
 Awa min kir, ji defka zilfê wê derçûm,
 Bi kî alî birevim, ji tîrsa çavê xûnrêj
 Ne hatî defeye, derdê min derman ke
 Wesyet be, were ser qebran min binêj
 Ji tîrm û tar û tîra te t'êr nebûme
 Bi k'ewa dil, bi çavê te bihavêj,
 Bi xemzeya çavê dil teskîni nabe,
 Weku te bihîstiye bûye berxê ber mêj
 Xwedê bextê bilind da we,
 Da me destê kurt û ta'le lîj
 Tu ne hatî ser vê nesaxî carekê,
 Ku mirim, min bibe ser gorê, min binêj
 Mepirse Sebrî tu çawanî ji dûrî
 P'erişane bi vîna ademê gêj. (88)

TEYRÊ DILÊ MIN

Li fezê teyrê dilê min kete nav defka firaqê,
 Asika ruhê min kevte nav destê (Zerxamê) firaqê
 Ey dirîxa bo hekîmê aşna û mîhrebana,
 Yek bi yek erzê bikim azar û alamî firaqê
 Çewa xûnavî çavê min erd rengîn kirîye,
 Tu kerem ke, melhema dane li ser birîna firaqê,
 Halê derdim, nale-nalim, ew kes fam dikin
 Jehra hicrê bibe xur, yan birîna sersamê firaqê
 Heta bikî bedra cemala te vedişêrî gelekî
 Cewra bê payan û hicrê mihnetî Şamî firaqê,
 Şev nixûnî xweşe bi wê umudê sibê tel'etê,
 Derkeve herçende ne me'lume (ayamê) firaqê,
 Sebrî ku t'eke şev nabêjin çimkî wesfê yar,
 Întihayî nayê, bê payane encamê firaqê. (III)

EY PÎRÊ CANGIRAN

Ey pîrê cangiran, guhgiran, aqil hoqe sivik,
 Wey mirê tekîyê zil û xaneyê dîn biçûk,
 P'uka te nema, gûza p'uk menî bi dev bide,
 Bo pîran û rîspîyan ne rinde teze bûk,
 Roja tucaret û teme'e xwe ji birê mezinra a'd
 diki,
 Meydana nivêjê û cimaetê dibe bîra biçûk,
 Şikir ji xwedê şewket daye te û şewkete,
 Bostanê dînê te berelaye bi du kuşik,
 A'lem girtine naçne ser hekim
 Diçûn, dixwerin hebê hekîm
 Vê nale-nala zaruwa, ku fexrî pê dikin
 Bê îtbare, nalîna zaruwa nalîna fisûk,
 Sebîrî, eger çi qisa te raste, bese bêjî,
 Tezîzê nas meke li mesakîn ta milûk. (II6)

SELAM(1892-1959)

Nevîyê şêxê gundê Azebanêye li topraxa Sulemanîyê, kurê şêx Ahmede, li sala 1892 ji dayka xwe bûye; bavê wî ber destê derebeg Mehmed paşa dixebitî. Li pêşîyê ew li gundê Azebanê li cem şêxan li mekteba gundda hîn bûye, paşê li Sulemanîyê hîn bûye. Li paşî şerê hemû dinyayê yê sala 1914 Selam dikeve nav şerê azadbûna millet. Li destpêka sa la 1920 li eskerîya hukumdarê Kurdistana Îraqêda bû, li paşê heta sala 1955 li dîwana hukmetêda qulix dikir, dewletê gelek cara ew ji şeherekî dişande şherê din ser qulixê. Sala 1955 ew ji qulixê derket. Sala 1959 li Sulemanîyê çûye rehmetê.

Refîk Hîlmî dinivîse Selam "tengî û çelema dinyaê gelek dîtîye, gelek rojêd giran li serda hatine, lema zûva porê wî sîpî bûye".

Li sala 1920-da dest bi nivisandina şeran kir, rind erebî û farsî û kurdî zanbû. Şêrêd wî piranî yêd derheq hal-hewal, jîyîna xelqê, derheq negbetîy û bindestîya milletê kurde. Bîr û bawara wî ewe, ku rojek millet ji bin destê dijmin derkeve, serbest be û ber bi rîya bextewarî here.

Maruf Xeznedar dinivîse, ku Selam rind zimanê farsî zani-bû, ewî bi ezber "Şah-nema" Firdewusî dixwend, şerêd Omer Heyam tercimey zimanê kurdî kirne û gelek çîrok û serhatî

nivîsîne. Lê sed heyf heta nika hemû nivîsarêd Selam kom ne kirne û li berhevokekêda çap nekirne. Her bi tenê sala 1958 dîwana nivîsarêd wî bijartî li Kerkûkê çap bû.

Ez jêrê çend nimûnêd şêrêd wî bi lihev anîna xwe tînim ber çavê xwendevanê delal.

KIZINA DêRDÊ COTKAR

Feqîr û hejarim, kesas û kilûl,
 Ne têr û birçî, cîyê min deşt û çol,
 Xulamê axa bûm heft sal temam,
 Zevî, deşt û dol jêra dikola,
 Bi heqê mehê yan bi kirê karî dimam
 Carnan bê peran û parî nan.
 Li zivistanê bi destê cilê dirî,
 Bi cote pêlav-çarixê pan
 Tifing li destê min bû,
 Bêdar bûm, şev li çolan
 Carna ez pawan bûm li Dehol,
 Zivistanê cotkar bûm, havînê titunevan
 Li ber berf baranê bo garanê axan
 Dar min danîn bi mal û piştan.
 Ez dû wî diketim, kuda ew diçû,
 Bi kişîn û fişîna e'ba pir qul
 Xûdanê li ser min dikire xule-xul,
 Nav li min kir bû "Kabrayê kirmol".
 Neçar bûm, revîyam cem şêx,
 Min dest û pê wî paç fikir,
 Bûme xizmetkar, bûme devrêş,
 Pirça serê min ma bû li şûna kakol,
 Çend bavê min kuştin bo xirman,
 Çend birê min kuştin bo parî nan
 Bo wî şewitîm çend caran
 Bûme merivekî heramzade û zor,
 Bi rojan li cerdê bûm li çîyan,
 Êşk min digirt li şûna qol,
 Pêpes bûm li bin p'ê şêx û axan
 Ez berade bûm, mala min kor,
 Li Kurdistanê rez û tirî bû,

*Ji min standin, nadne min yek pol.
 Nêzîkî tepil û defê me bin,
 Her ji dûrva xweşe dengê dehol.
 Deşta şarezûrê birîn û birin,
 Bêjin nebêjin kwa ew xak û xol,
 Li ser vê xakê bimîne bê zevî,
 Bo hejaran ne maye ger gemol
 Bi vir û derew, bi lûla tifing,
 Av û deşt û çiya bûne xişt û xol,
 Bi zikekî têrim, bi sed zikî birçî,
 Bê beş bûm ji rencê şan, mil û qol.
 Ev henasa sîngê min tê der û dor,
 Heta azad nebim, nadme xwedê gula sor.
 Çira ronik va hate ser pencê jor,
 Baskê şkestî, lawê gurc û kol
 Wê darê eqtayê ji bin derînin,
 Cotkar û law û koma kirêkaran
 Wê rêkê ji vî halîra bibînin,
 Komelê saz kin, ber bi azadîyê herin,
 Şêx û axayê kedxur ji nav xwe derînin.*

ŞAGIRTÊ KURDISTANÊ

*Zanînga mezin wa li Kurdistan,
 Yekum Mektebe her bo musulman,
 Tek tûk şagirt gawur û cihû bûn,
 Dihatin jimartin li rêza nebûn.
 Ji kîsê millet yanê xêrdane,
 Baş hatibû çêkirin ev saxtemane,
 Xanîkî baş, gelekî mezin û dilgîr,
 Mezin û firewan mîna qesra wezîr.
 Bûye fêrga gelek bi dil xweşî,
 Roja pîrozê şerbet me dinoşî
 Ji hemû aşî xurek têda didan,
 Heta hat basa mamostan.
 Merivekî mezin, berêz û hurmet,
 Got: " Guh bidin, koma millet,
 Mamostayê mezin, xudan hiş û bîr,
 Gelek kême li cem me, ku bikin tedbîr",*

Milet gişkî bi carê qirar kir
 Ser û mal dan, zana peyda kir,
 Me'lume, li cem me xwendewar kême,
 Mesela xwendin nakin bi geme,
 Eger can û mal hemû fida kin,
 Em bêçarî, lazime zana peyda kin,
 Gelê bê zana, xudan jîn nîne,
 Nizane bo komel sudê bîne.
 Çend mêrê gelek jîr û zana,
 Rîya karsazî bi vî rengî danîn,
 Li Rohilatê ulm ne maye
 Ew jî ku bibe, çavê me li rêye,
 Çaxê zaruwê me pê bigihîjin,
 Ji Evropê mamosta bînin û bêjin:
 Huner, telsaz, radîo û teyar,
 Zaruwê me hîn kin, emin bêçar.
 Gelek bi dilsozî me hostaê ziman anî,
 Ji Evropê hemû merivê îş dizanî.

.....

Tenê mudîrê îdarê kurde,
 Zanakî bi bîr û jîre,
 Hemû beyanê bi dil pir xweşî,
 Nav dixwendin Mudîrê pir huş,
 Nav derkeve, kê hatiye, kê ne hatiye,
 Hinek mîna hergav xayb bûn,
 Li listekêda navê wan nivîsî bûn,
 Qet yek jê wunda ne dibûn
 Navê şagirtê vê zanîngêye,
 Qet navê xelqê wa heye!
 Guh bidin, ewî mudîrî navê wan
 Xwend li ber çavan.
 Berçavkê pîse kuna xolawî,
 Bi ben pêça bû, çilk û tozawî,
 Ji girfan der anî, da ber çavan
 Nav xwendin bi dil û daman:
 "Nifaq efendî"-hazire efendim".
 "Îtfaq kwanê?" Çûye cehnem".
 Derew û delese qurban hazirin,
 Ev herdu li vir daxilin,

Rastî û sedaqet mîrê min, du birane,
 Yek ji wan du sal par mehkum kirne,
 Dayk û bavê wan her mîna wan bûn,
 Li nav komelê cîyê wan tune bû,
 Bo te gelek eybe navê wan,
 Li ser lêva te be ev saxteman
 Ji vê a'ylê yekê bimîne,
 Wê zû-zû proja mektebê bişewtîne,
 Ji wê latirçin her wê bimîne,
 Reh û rîşîyê wan ji bin der bîne.
 Wetenê kwanê? çima diyar nîne,
 Wa sal tamam bû, sebeb çiyê?
 Qurban fa'm ke, bese, sebebê megere,
 Navê wî bi qelet nivîsîne bo te,
 Bi esil navê wî mêrî Note,
 Bi herfan get ferqî niye,
 Çaxê nav nivîsîn, tu jê mayosî,
 Li cîyê Notê wetenî te nivîsî;
 Herdu yek tîpin, Notê wetenî,
 Mudîr ku bihîst, giriya û pê keni
 Dîsan mudîr kete pirsyarê:
 "Kwanê Rizgarî? Min get ne diye,
 Bi xwedê, ev nav get tune li dinyayê,
 Çima temyon li şûna şekir û ça nivîsîne?
 Qet kesek tune, navê wî Rizgarî be?
 Gerek bi nivîsîn şekir û ça be.
 Azadî kwanê? bang bikin zû
 Qurban, bi rastî pêrar mehkum bû.
 Edalet kwanê? li kuye edeb?
 Terk din, yasaxe, çawan hûn têne mekteb?
 Nexweşî?-Belê hazire li ser pêye,
 Herdu li cem me mirine, çi li şêher, çi lu gund
 Kwanê Serbestî li vê saxtemanê?
 Polîs rapêça, kire bendixanê.
 Zanîstî kwanê? Ew çima der çû?
 Mehkumê hukmê eşayrê bû.
 Cehil li kuye?-Li virim roj û şev,
 Xereqî îşîm, li min herame xew,
 Beroka min girt ulm bi ne heq,
 Timaya cî bo min bike leq,

Şikyat min lê kir bi çavnêrî,
 Mehkema me ya eşayrî
 Birçî û nexweşî kirin bi hekem,
 Hukmê ulm wan da zû bi xatir cem.
 Hakim ji me pirsî moda me herduwan,
 Kê ji me li pêş hate Kurdistan?
 Min gotê: "Qurban, welidê virin,
 Zûda li vira bûm, berî rom û ecem,
 Qanûn anîn, hakim da pişkan,
 Xwend madeya "Mirurî zeman".
 De sal mehkum bû bi zincîra Mesdûd,
 Wusan der xist xaricê hudud,
 Ulm li cem wî wa bû hukmet nîye,
 Zû da famkirin ku gora wî çiyê,
 Bo çî dinya serî lê poş girtîye,
 Her cî û dol spartî bûne wî,
 Seyrî bêaqilî çima nakin,
 Heta dinya tamam fam bikin".
 Mudîr li wan pirs kir dîsan ji nûve,
 Gazî kir, got: " Gişk guhê we lê be,
 Navê we kîjan ne hatiye xwendin? îcar?
 Dengê hat got: "Mudîr, îstimar".
 Mudîr xeydî ji dengê bê reng,
 Li ciyê xwe hişk bû mîna neqşê seng,
 "Tu kêyî? Wa herdem hazirî cewab bî,
 Nêzîkî ber çavî, dûrî ji sewabî,
 Çend zû cabê didî li pirsyar".
 Got: "Tu nizanî, ezim îstimar"
 Eger dixwezî tu bi xwe fam kî,
 Nabe qet carekê bêjî navê aqilekî,
 Reh û rîşîyê me ji bin hiljenî.
 Ezê bi qanûn ulm û edilê bixeniqînim,
 Yan ez her hebîm, yan ewan bin,
 Hazir bin herdu bo gor û kefen,
 Tarîxa me kevn herdem bixûnin,
 Wusan ra bihirin, ji der me raborin,
 Mudîr berê xwe kire wî got: Qet nabe,
 Kê tu aniyî nav vê zanîngê?
 Seysetiya wusan min anîye,
 Lê min rîşîyê baş da kutaye,

Her merivekî ku dilê wî lê de,
 Ku ez derkevim, bo min wê bê sema;
 Sirewt û pare û dewlet yê minin,
 Xwerna xelqê dinya arzane,
 Eqtayê mêrim hemû.....
 Xwefiroş û casusê minin hemû.
 Eger wan xweş tê, cotê min digere,
 Eger barane, aşê min dihêre"
 Mudîr gotê: "Mektebê dadin, daxin
 Çima bo çara serî ez jî birevim,
 Gote wan: "Hejar kuda bireve,
 Cî ne maye, pena xwe pê bîne,
 Li bin dest meda dariza cihan,
 Neçar şer dikin em xwe bi xwe
 Qanuna we ji devê meye,
 Aql û mintiq cem me gemeye.
 Dengek hat, got: "Cenabê mudîr,
 Êzdan dizane huş û bîra min,
 Bo serbestiyêye kuştina dijmin,
 Nabe bitirsî, yan tefre bî,
 Hîva zanistî bi fêr nedî,
 Ez îtfaqim, we, de bidme te,
 Naka der çûm, min dest pê kir çûn û hatin,
 Hukmê tamam bo zanistî ezîz,
 Ji xwedê wê zêde be, wa hate rêz,
 Eger li pişta min bî, ku ez tenême ew,
 Naxwezim hezar Qubad û Xosrow,
 Çimkî xwendin hevalê zore,
 Hepsin ber bin, lê bi nûre,
 Serbestî teze bendixanî,
 Tê ber bi vî niştimanî,
 Mijda ber bûna azadiyê daye,
 Ji mangê zêdetir hukmê wî ne maye,
 Ez kefilê teme, barmte bidim,
 Zanistî besî mine, ez bi xatir cem
 Wusan serbestî û azadiya min heye,
 Rizgarî têne cem min zû bi zû,
 Hemû bi carek dest bidin hev,
 Dest bi dest û qewat ji xwedê,
 Zanistî bese bo serperestî,

Bi dil îtfaq û yekîtî û giştî,
 Îstimar wusan ser, lê bû gêjtî,
 Wê bizanê ji bo çi û çawan bû kuştî.

YAR LI XEWA MINDA

Şevêkê ji şevan yara min hate xewê,
 Rûniştî bûm li cem bi dirêjya şevê,
 Li nav jûreke bê çira û tarîk,
 Ezî xemgîn û yara qed barîk.
 Du bû du, herdu tarîk li xeyalê,
 Min xwest bêjim cefa rojgarê,
 Kengê carekê ji minra wa lê bê,
 Yar li cem min serapa şevê,
 Bo wê birêjim cefa derdê dil,
 Ez bo yara rûmet perê gul,
 Çi derd? derdê dil,
 Çi derd? kurdê xem,
 Ew derdê ku wa dil dike av,
 Çi dil? koma xunav û zoxav,
 Ew derdê ku wa dil tîne ços,
 Ew derdê ku wa dil dike bê huş,
 Ew derdê ku wa dil disotîne,
 Rîşîyê cerg û dil ji bin der tîne.
 Kiz-kiz rûniştî bûm hundurê xemê keylê,
 Ez mecnûnim, yar çêtire ji Leylê,
 Destê hesretê min da bû ser ejnû,
 Min ejnû xiste jêr li nav du ebrû,
 Dil, eger bêjim, kanîya koma zoxave,
 Keliya, gulpa wê gilê xûna çave,
 Tik-tik dilopê xûnê ji çav dikişîyan,
 Li ser suretê lal û alda dirijîyan,
 Xûn ji dil bo çav, ji çav bo rûmet,
 Tik-tik fikir, dikete erdê wek yaqût.
 Cew û binav ferware ser çem,
 Ji cerg û dil û çav hate ber hev,
 Bi hêsrê çav ber çav bû rengîn,
 Berenisk dihatin ji cîyê girîn û şîn,
 Ne qise, ne razî bûm, min ne kir, ne da,

Sînema bûm, min xwe nişan da,
 Bo goşa çavê şîrin Dilber
 Sima Sinnema kete ber min nezer,
 Sehetekê henesa giran min kişand,
 Seyrî sînema dîsan min kir,
 Balî çav da min, temaşa min kir,
 Li ser sextî bûm, ku mam, ne mirim,
 Bi pencê şimşalî pêça xwe helbirî,
 Qed-qed perda dil çitî bi çitî birî,
 Şewq xiste nav jûra teng û tarî,
 Êlêtrîkî ser gune û ruxsarî,
 Bi sînema ku wa bê deng bû,
 Ew leşê ku wek nexşê seng bû,
 Kete zeylê û şîven û giryan,
 Lûrîna wê çêtir bû ji qewan,
 Bê perde, bê tirs, bê nalîna sed terz,
 Girîya û got bi awazekî berz:
 "Ezîz, nû nemam, bejn û bala e're're terz,
 Eskola xeta, yara gerden berz,
 Gul xunça beharê, baxca jîyan,
 Binewşa teze, berê berî beyan,
 Aska şermoke, çavê te kal,
 Binevşa çîman, dengê te xal,
 Bo te bêzarim ji xizm û xweş,
 Dev xunçe gul, rûmet şekrê sêvê,
 Be rêza şaxan, egrîca peşîvê,
 Rûmet perê gul dema nû beharê,
 Dilopa şev nîm, xudana ruxsarê,
 Leylê nizanîm, bejna dara ter,
 Ez mecnûnim ji mecnûn bedter,
 Bo te bêzarim ez jî jîyan,
 Xereqî zarîn û şîn giryan
 Bo te bû cergê min wek bêjînga gul-gul
 Bo teye ah û zarîna min,
 Şev û roj her dem şîn û girîme,
 Bo çi nizanî, hemû bo teme,
 Ji bo te xûn tê ji çavê min,
 Henasa sar şevan bûye para min.
 Te ber daw kirim, ketme ser erdan,
 Bo te her wa bûm bi sergerdan,

Bo te bêzarim ji xizm û xweş,
 Şerte şert, ezîz, bibime devrêş,
 Bo te li min herame xewa şevê,
 Bo teye nalîn û girin nivê şevê.
 Binêre, kizîn û henasa sarim,
 Ruh û canê min, dîn û îmana min,
 Bo çî tu napirsî derdê dilê min?
 Min seyr kir li yara xemwarî,
 Hate ber çavan rêza mirwarî,
 Çi bikim, bêçarim, girane halê min,
 Ez ji te zêdetir henase sarim.
 Bi şîn û girîn maf mestî,
 Mêrin, dikarin bi mêranî bistînin.

ÇIVİKA GIRTİ

Çivîkek firî ji ser hêlînê,
 Ji çûkêd xwera dan biçînê,
 Bê beş û bê sûd çivîk li geranê
 Evarê li ser balaxanê
 Dît gefesek li ser hêlanê.
 Çivîkê avaz û nexme berdan,
 Li nav gefesê bi kamiranî
 Xem dikir bo ba û şadmanî,
 Mîna pîran dikir yadê civanî.
 Çivîkê got: "Xwezî bi xweş zîndeganî,
 Xwezî sed xwezî wekî ew ez bûma,
 Li nav gefesêda bihatama û biçûma,
 Pêç-pêç îşê min mîna zilfê yar bûya,
 Çê bi çê sîngê min mîna şane sed car bûya,
 Qet car bo dan ew nake ah û zar,
 Bê hiş nabe, nake nal û hewar
 Li nav gefesêda tirs ji kê bê ser,
 Tîra bela serda nayê qet car".
 Baskê xwe nizm kir, çû cem gefesê,
 Nefs kir, dan bikişîne ji gefesê,
 Bo live dan bû qeqnes.
 Berê xwe kire çivîkê û got bi dengê hewes.
 Mineteke giran bike ser şanê min,

Ji cinsê teme, cem te mêvanim,
 Zor zelûlim ji destê çûn û hatin,
 Jar û hejarim mîna gulê bîna xwe bide min,
 Tu destê xêrê bide min,
 Ezê rokê kêrî te bim,
 Min dayne rex xwe bi rancerû,
 Hinekî em tev hev bijîn,
 Bi qaspe-qasp, bi qaqa û kenîn",
 Got: "Azadî li cem seyad nîne,
 Her cewre pêşê edil û dad nîne,
 Nalîna min tenê ne bo firîne,
 Bimre merivê azad nîne,
 Çi azadiye, dil û zelûlî?
 Mirin çêtire ji rengê dîlî.
 Here, çolê be, ji min dûr,
 Zix û lîm bixwe genimê sor,
 Me be tev çûk, mar û mor,
 Dûr be ji merivê serkêş û mexrûr.
 Helbet danê wan bê daw nabin,
 Li warê wan bê raw nabin".
 Ev gise bihistin çûka dil xûn,
 Got: "Ji vê qisê em xêrê nabînin".
 Çûkê baskê xwe ba kir, hilfîrî,
 Kete rû ezman, li her alî nihêrî,
 Heta çend heb dan bi çavan dî.
 Gelek dilşa bû, çaxê dan dî,
 Gihîşte dan, milê wî kete daw,
 Hate bîra çivîkê çûk li cî maye,
 Ahek kişand, dil bû ava sar,
 Rojekê êvarê şeva tarî,
 Kire axîn ji destê bê cî warî,
 Nexwest bi azadî bifire rû ezman,
 Gelek têkuşa, necat kir bo firan,
 Per û bask qet lê ne man,
 Gelek talî dît li erd ezman,
 Gelek çû hat bo çûkan
 Hêzê firîne li ser ne man,
 Destekî bi hişke hişk milê çûkê girt.
 Bê sûdî bû firte-firt,
 Bê sûdî bû pele-pel

*Kire nav qefesê, birî rîya emel,
Qet carek ne ma xên ji ecel.
Ku çivîk hate girtin bi destê kê be,
Azadîya wa her li bîra te be.*

KOTIR Û NÊÇIRVAN

*Kotreke can, xal û mil nexşîn
Per û bask û ling rengîn,
Bi nikulê xwe pûş anî,
Li ser dareke bilind belgedar
Ji xwera hêlîn li hev anî
Bi hêlan hêlan hêkêd xwe veşar.
Du hêk anîn kotra kevtekir,
Piştîvanî bû daristana çir
Rojekê nêçîrvan çû raw û şkarê,
Hûre-hûr nihêrî li bin darê
Nêçîrek ne di nêçîrvan,
Got: "Wextekê wê bê ser çavan".
Berê xwe da rê rawkerê rawê,
Rê ket, here malê berî evarê.
Kotra ne fam, bê aqil û kemal,
Bilind bû bi baskê xwe bi xal,
Nizan bû derdê wê derdê hemûyan,
Derdê derdan, derdê zor giran
Çavan genc bike derdê bê derman,
Çawan xwe rizgar bike ji ne zanîn,
Heta rastî wî bê kotra nexşîn.
Kotirê dest pê kir bi haqu-haqu,
Rawker û kew qet li bîrê ne bû,
Rawker bi dengê pirîna kotirê dil xweş bû,
Rê ji bîr kir, bi dil xirus bû,
Lûla tîfingê zû-zû dirêj kir,
Mêş girt, tîfing agir kir,
Bi vizîna gullê kotirê hejar
Birîndar bû, ji darê kete xwar.*

Nêçîrvan mîna peranî ber bi kotirê revî,
Kêr derxist, serê wê zû-zû birî.
Zana dibêje: "Fikra min waye,
Nefsa xwe ragirê heta aqilê te heye,
Wextê tu ketî ber dar û destan
Aqilê te gerek zortir be ji nefsan.

SALIM (1805-1869)

Navê wî rastî Ewrehmen begê kurê Mehemed begê kurê Ahmed begê Sahîbqîran bûye, binemala Sahîbqîran li Kurdistana Îranê bûye, Ewrehman pîsmamê Mistefa bege, ku bi navê kur-dî aşkera bûye wek şayr. Ewrehman li sala 1805-da li Sulemanîyê ji daykê bûye û sala 1869 çûye rehmêtê û li rex qebra pîsmamê wî Mistefa begê kirne çal. Ewrehman gelek caran çûye Kurdistana Îranê gerîyaye, çûye Taranê (Tehranê). Refîq Hilmî dinivîse, ku Ewrehman bijîjk bûye xelq genc û sax kirne û sebeb wê yeke navê xwe guhastîye Salim û bi wî navî ji e'yane wek şayr. Li sala 1945-da li Bexda dê dîwana wî bi destî Merîvan hatîye çap kirnê. Têda şêrêd dildarîyê, niştmanîyê û wetenperwerîyê hatne çapkirnê. Çend şêrêd wî derheqa şerê romê û hukmeta baban hatne nivîsandnê. Di wan şêranda ah û zarîn, derd û kulê xwe li ser halê xelqê kurd û li ser rûxandina hukmeta baban nivîsîne.

Dîwana Salim li ber destê min nîne, sebeb wê yekê ez li vira çend şêrêd wî ji kitêba mamostyaê rehmêtî Refîq Hilmî ber digirim û li vira tînim ber çavê xwendkarêd me delal.

ÇI KIR TEQÎNA TOP Û TIFINGA

*Hey xwedê, li wê demê çî kir teqîna top û tifingan,
Ser zemîn tarîk û dinya toz û ker guhê esman,
Meha talerê mehaq û roja negbet cilewger,
Xirmanê şayî li ber ba, berga xem ateş feşan,*

Laxerê tale şikandê hezreta bazû û qeda wî
 Exterê bircê mizeffer xwe ji vê kirnê nihan,
 Ger çi pêşe-pêş bi heybet bûn û aza çûne pêş,
 Hesreta baz hem wan ne zani "nizam" wa bê heyran
 Pêş devê wan "oxlemeya" top, piştî ser wan a-
 gir,
 Gihîşte çerxa hevtemîn ji wê a'nêda ah û fixan,
 Guhê felekê ker bû ji ber nalîna neferê şeher,
 Li mikana girtin seda, nalîn û fixan û a'leman,
 Muddemî kor be "nizam" îflîs mekan jêr û zeber,
 Mîrê sordaş û emînê mervê herdu engewan,
 Ger eşîret bigrin, her yek heta bimrin, kême,
 Kuştina mîr bayê mixalif bû, bi şemeyê dijminan,
 Roja qetlê îroye elheq, ehsine pê divêt,
 Yadiğarî hakimî, canûşîne silsile,
 Na mirad û newres û meqsed nedî û newciwan.

(Refîq Hilmi, 62-63)

DILÊ MIN ŞAYE

Dilê min şaye li benda silsila gîsoye dilberda,
 Li şane xewf nake defeye li vê daye dilberda
 Girê best dil li singê minda li hesreta ser û
 mîhrê te,
 Ger heta agrê pir gir bişewteine li mecmerda
 Te'mul ke zemanê kuştina min sure'tê naxweze,
 Li dil meda bigrin xwe bi dewra dest û xencerda

(Refîq Hilmi, 63)

LI MIN Vegerin

Li min vezerin, guhdar bim, dest li ejnû bim,
 kef li zenan,
 Gêjelu kengê bayê nedamet tarî kir sehfa ci-
 han,
 Bezma seyde mê siyade felekê karek kir,
 Rengê balaya tîr qed dan bêne terkibe kevan,

Ze'fî tale cazbe bo kareba, bo xûn û dev,
 Seyrî çara bextê min kin, bûye rengê zeferan,
 Nû behara min xezane, wextê kengê subhê min ze-
 muze,

Pertewa mehê xemû çakî derûnê min mîna kitan,
 Turkê qursî xur ku tale bû û tilumî kir bi reqs
 Kewkebe meha miradê ehliyê baban bûn nihan,
 Dil ji mihnet keyl û meylê nav şeherê min nîne,
 E'ynî çavê min xûn jê tên ji daxa mêrê me,
 Raste gerdun çak bike bo rengê bed rêtin welî
 Narijîne rengê wî bi vî rengî bi muddey sed qi-
 ran,

Sae'qe û berqî ne damet zulmetê da şerq û xerb,
 Berdebarane bi mexsûs li ser milkê baban,
 Çavê îbret hilbire ey dil li we'zê dewrê dûn,
 Seyrî ke çawan turk, felek çî kir bi zumra kurd
 ziman,

Hakimê romê li ser textê suleman dirêx
 Kete destê dêwê dûn mihre sulêman ala man,

(Refîq Hilmi, 58-59)

.....
 Ger omuda dil bîne cî meha cihanara,
 Bi xalê hind jî bexşan Semergend û Buxara,
 Ji bin xarê muxeylan wesl eger be arazû û nakam
 Kenarê ava rikinabad û gil gişt mislara,
 Nesîhet bigre guhê cana ji aliyê wan zor bi te'
 zîme,

"Ciwanan sea'detmend pend pîr danra"
 Du sed car ger bi guhê xwe herfê te sar noş kim
 şame,

"Cab tilx mizibid leb lel şekir xara"
 Eger horî ji kewserê şûstşûya xwe da te,
 Bi av û reng û xal û xet çî hacib rûy zîbara?
 Ji îdrakê şkencî e'qdeyê ziliê te perişanim.

(Refîq Hilmi, 70-71)

.....
Hewayê paçî lêvê te rîya bendera zilfê te wun
kir,
Misafir bo siyahet suyî çîn çû, tûşî maçîn hat,
Kilamê wesfê hisniya te min xwend du şeva bi
penhan,
Ji perda xeybê heta rojê bi guhê min dengê teh-
sîñ hat,
Dua min bo defe'ye çavê bed li husnê te dikif
îşev,
Li dev ruh el amîn ta subh dev avazê amîn hat,
Li hedîse kuştîna Ferhadê miskîn bejmê te çawan
bû,
Ji şewqê daye ser tîşe, wextê dengê şîrinê hat,
Hemû wusan hatne sûy zexmê dilê Salim mîna ca-
ran,
Bi sirweya bayê seher yek dem ku nexfey zilfê
mişkîn hat.

(Refîq Hilmi, 73)

QANE MUZHER (1898-1960)

Navê wî bi rastî Mehemed bûye, kurê şêx Ebdulqadirê Dela-şî. Li sala 1898, li gundê Rîşînda ji dayka xwe bûye. Ew gund li Binara(Binatar) Şarezûrêye. Şêrên Qane gişk derheqa belengazî, hejarî û negbetîya merivanda, derheqa cî û warên kurdanda, derheqa stemkarî û xûnwarîya şêx, beg û axayên kurd û stemkarîya dewletên derva li ser neteweyê kurd û Kurdistanêda hatine nivîsandinê. Di şêr û helbestên xweda Qane mîna Cegerxûn, Guran û şêrbêj û helbestbêjên kurdan derdikeve meydana şerê rewşenbîrkirina neteweyê xwe, di şêr û helbestên xweda ew xelqê xwe şîret dike, nesîhet dike, ku ber bi rîya pêşrev ûpêşketin herin, wela tê xweda xwendewarî, marifatî, hunur ûsene't û pêşezanînê belav bikin, xelqê xwe ber bi rîya aşîtî, dostî û hevkarî di gel cîranê xwe bibin û bextewar bi serbixwe bijîn. Navê hine şêr û helbestên wî,wê fikirê û wê ramanê tînin ber hiş û çavên xwendeweran, mesele, "Kurdistan", "Ez Kurê Kurdî", "Merîvana Mî", "Nevîyê Kurdî", "Eger Mirim", "Li Xewna Mînda". Hine efirandinên Qane li ser gotubêja wî heywanan û tiştan hatine nivîsandinê, mesele, "Qane û Lihêfa wî", "Qane Tajî Tawus", "Qane û Kera wî" û yên din. Di van helbestanda bi mecazî hevbendîya merivan nîşan dike.

Divêt bêjim, ku zimanê Qane xweşe, şîrine û zelale, baş tê fehmkirinê. Min li jêrê hine şêr û helbestên wî kirine kurmançîya me jorîn û bi latînya kurdî nivîsîne, ku xwendewarê me delal xoşevîst bibîne nasê efirandina wî, haj vî mêrî jî bin.

TIMAKAR MEBE POJMAN DIBÎ

Careke sekî gelek timakar,
 Hestûk dest ket li kûçê nav şeher,
 Hestû hilgirt, revî çû ber kenar,
 Ku dûr ket ji bazar û şeher,
 Gihîşte avê, aveke zelal,
 Mîna aynê şiklê însan têda xwan,
 Li avê nihêrî, şiklê wî hate ber çavan,
 Wextê çavê wî şiklê wî ket,
 Mîna neftê agirê timayê lê ket,
 Li şiklê xwey nav avê kire ewtîn,
 Hestû ji devê wî der firîn,
 Rahîştê ku ji avê der bîne,
 Hinek ma xwe bixeniqîne,
 Ne ev girt, ne ew, tişt jê ne bû,
 Ji dest der çû wusa zû bi zû,
 Netîca vê timayî ser gerdaniye,
 Li axir her pojmaniye.

(Rojnama Kurdistan H.22, Taran 1962)

BERBEREKÎ JI NEXWENDEWARIYÊ

Sewad çi bikim, nanê min tûne,
 Qiranek li cêba minda tune,
 Sed xwezla min bi wî t'êrê û dilşad,
 Cehnem û gor bi gor be sewade,
 Sewad get zikê birçî t'êr nake,
 Rîya rast nişanî kes nake,
 Eger bixwaze dewleta Îran,
 Welat nebe xebûr û wêran,
 Bipirse halê feqîrê şeheran,
 Zehmet nekişîne her tenê bi Taran,
 Arzan ke nîrxê xurek û poşak,
 Wê bê tam be rengê sor û ne pak,
 Giranfiroş û xûnmij û merivkuj,
 Bide dadê, darda ke li dar axac,
 Eger na, rojekê firça hejaran
 Gişkê bibin yek mîna agir û baran,

Wê bibin lêy, bidne ber xwe mal û gund,
 Ji bin der binin rişîyê dara tund,
 Bi girme û haje û kêf û hîlmet,
 Ziyaneke zor wê bidne dewlet.
 Hesên, Zînet, Nadir û Perî,
 Wê hinek nan bidin ji derdê serî,
 Ji şevda axir her yekî mîna mişk,
 Qirte-qirt bikin nanê reş û hişk,
 Îcar bi vî halî şevan li mekteban,
 Wê bixûnin dersê exlaq û edeban.
 Zîna jina Hesên nexweş bû,
 Ji ber ku li sermada bê poş bû,
 Hesên bi nalîn gote kurê xwe:
 Hinek derman bîne bo Zîna daka xwe.
 Ewî got: Min ji dûr gazî doktor kir,
 Merizo, tu kuyî, here, çavên te kor,
 Hesên dama û Zîne beste serî,
 Kirin qirîn Nadir û Perî,
 Famîla Hesên nimûna karê
 Nimûna feqîr û renc û îtbare,
 Bi zîmanê hal ya bi aşkar,
 Dewlet nezerîya xwe dike Îzhar,
 Dibêje: Eydxweş, cehnem birçiyî,
 Bê libasî û zoxal û gursî,
 Tu her bixûne, sewad peyda ke,
 Bi zikê birçî heta alman rev ke,
 Padar be axa şeş hezar sale,
 T'êr bixum, besî mine ev qebale,
 Lîsans, dîplom daman û eqeb,
 Sport û hemal wê herne mekteb,
 Mamostayê bê hêz bo nanê davan,
 Bidne zoran du gel ewan,
 Rehme li qebra kurdê bê çar,
 Kurdê caf, goran, kurmanc û rencber.
 Dinya û strîyê ga li pişt masî,
 Nirînek jî qiya nabe esasî.

(Rojnama Kurdistan N 124, sala 1962 Taran)

QANE Û TAWUS

Tawus, ez û tu, em herdu pîrin,
 Yek ji yek bedtirin, mat û zivistan,
 Ez dua bo te, tu dua bo min,
 Tawus têne ser me çi cudaye dijmin,
 Tawus dizanin, hale te ne hale,
 Qet xefet mexwe, va nivê sale,
 Pênc-şeş mangê din bi îzna xuda,
 Ya cote hêstir, ya jî cote ga,
 Bixme zevîyê, pê cot bikim,
 Bi t'êr û tesel nanê te jî bidim,
 Ku wa rê çûn heft sal tamam,
 Qet kes nizan be bi çi dirûnê,
 Sala din bikim cil û berg ber te,
 Ku kulinc nebî, ez ne li ser te,
 Lê nika wa fêslê zivistanê,
 Wextê kilîta berfa çiyastanê,
 Ku te bibînim ey şêrê min,
 Kêwrişk û rûvî çawan digirîn bo min,
 Menêre wa li min, kizî û damawim,
 Heta min bibîni, aşiqî bi rawim,
 Tawus got: Qane, kes mîna min nîne qet cî,
 Ji min xerabtir, herdem birçî,
 Ne şêx, ne mela, ne sofî, ne beg,
 Tu bi xwe nan bixwe, çi te daye seg,
 Tu kevne feqîyî, perwerdeye mizgefta,
 Ewqas te dîtîye ji jar û çewta,
 Sed hezar şîrim, tu nivê şîrî,
 Destê min bi gune koteka kurê te,
 Wî wextî min zanî, ku bê nanî,
 Ji min xerabtir, dil perîşanî,
 Xereqî şerî, şer jî negbete,
 Jîna şayran gelek zehmete,
 Ta tu şayr bî, ez feqîyê te bim,
 Ji vê xerabtir her rehber bim,
 Va ez xerêqim, ji birçîya bimirim,
 Şûna kêwrişkê meya gun bi te bigirim.

ÇAR TIŞT NEGBETA KURDIN

Çar tişt îro bûne negbeta kurdê hejar,
 Cehilî yek, bêaqilî du, dil pîsî sê, dawa çar,
 Me paş dixin li vê axa meda çar giro,
 Xan yek, serdar du, begzade sê, axa çar,
 Nahêlin bo xwe rehet bin, serbixwe bijîn,
 Ecnebî yek, mame du, eqtay sê, kwêxa çar,
 Dax û kiz bim, li ser vî miletî min çar derde,
 Sêl yek, aras du, samet sê, Bexda çar,
 Fexrê bo min, iftîxar û hurmete çar teyfe;
 Zend yek, gelbaxî du, şîrvanî sê, mîdya çar,
 Baz bûm, baskâ min şkestin, çar bela nehî xerab,
 Xaneqa yek, tekiye du, emame sê, e'ba çar,
 Çar sifet mewcude bo min, lema qet kesî naxwezim,
 Qane yek, şêr du, xweşî sê, mela çar.

MERÎVANA MIN

Mêrîvan miskenê mehr û xane,
 Mêrîvan wek baxê cihane,
 Mêrîvan bihuşta rû zemîne,
 Mêrîvan wek neyabê cihane.
 Bira serê kanîyê wê wek silsilane,
 Bi e'ynî axeke ferdê zemanê,
 Li nav vê deştêda gula zirîbare,
 Nimûna çavê lêla eşqane,
 Hewa mute'dil çiyastana pir gulane,
 Bihuşta av û axê, ba û erdê,
 Keçên horî û kurên xilmanîyane,
 Eva gelek fexre bo axa Mêrîvane,
 Emirxan diben çiyê Erdelane,
 Emir Xemze, xalo xan û Qubad beg,
 Yek-yek çiyê deysan têda nişane,
 Cenabê Nûrî, Kerem ke axa me,
 Ji qedîm heta nika çiyê şayrane,
 Xeyalî û şêx Seyd û Xato-Xurşîd,
 Mela Nabî ku şerê wî çiqas ciwanin,
 Ferîq û Nûrî herdû behra ulmanin,
 Li hemû aliyan hunerê wan e'yane,
 Bi farsî, erebî, kurdî û tirkî,

Bi çar zimanan nivîsara wan e'yane,
 Ji qurna pêşîn karê Mêrîvan
 Muhegeq xaricê şiro û beyane,
 Ziman ka qiweta şiro e'da ke,
 Qelem kengê qabilê vê dastane,
 Xên ji Qane kê heye wesf û seha wê bike,
 Çi bikim, ew nika menzîla biyane.

(Dîwana Qane, 65-66)

KURDISTAN

Kurdistan mêşelana şêrê meydana mine,
 Ax û bayê niştimana mêşê lawanê meye,
 Kurdistan mekteba wujdan û hem erfane meye,
 Dirê û darê Kurdistanê sosin û rihana meye,
 Germe sîra Kurdistanê şerbet û fîncana meye,
 Çiya û çiyastana welatê Kurdistanê cineta meye,
 Ava temiz rizqê kurde, dayka pîr şefketa meye,
 Ava sare, nanê wê zore, nimeta wê bê zehmeta me

ye,

Kengê mîna xelqê li axa xelqêda pîr minetim,
 Her bêjim ava be, ya rebî cenet û el-ednana me-

ye,

Qesra Firdewusê berîne, baxê hencîr û henarê me

ye,

Xudanê hewz û heyat û mer-mer û coge û çinar,
 Kewsera min coge û delîne ya hinarê serçinar,
 Çemçemal û baziya meskenê şêrin swar,
 Bê temaşe şarezûr û çala dexl dana meye,
 Fexrî razî be, bê bêkes hurmet û qedrê te tune,
 Sed kirurê te be, ku bi xwe maqul nebî, sûdî çî

ye?

Milkê bê xudan, ezîzê min, her wek dara bîyê.

(Dîwana Qane, 76-77)

QANE Û LIHÉFA WÏ

Qane dibêje lihêfa xwe:
 Lihêfa kevn û rizî,
 Pir tu kevnî û dirî,
 Ne sarî, ne germî,
 Ne berê defî, ne çermî,
 Ne marî, mîna maran digezî,
 Tûjî tûj, mîna derzî,
 Bîna te bîna seyê guri,
 Tê vî alî, diçe wî alî,
 Tu bê berî û bê pişt,
 Bavê min jî her te kuşt,
 Tu kevnî, ewqas kevnanî,
 Kes nizane tu çawanî,
 Ne sorî, ne şînî,
 Derzî, dirî û birinî,
 Ne hêşînî, ne borî,
 Nizanim çi cûrî,
 Mîna meska meşka reqî,
 Qul-qulkî û qelişokî,
 Çaxê te didme xwe ser,
 Pişta min dimîne li der,
 Çaxê te didme ser péva,
 Laşê min dimîne li derva.
 Ezî jarim, bê don û bê rûnî,
 Axir çima tu wusan bi donî?
 Xwezla min bi wê roja zivistan,
 Rê û berê xwe bikim çiyastan,
 Li nav berfê û seholê,
 Li tepka ser çîya û çolê,
 Li te dûr bim, şad û mesrur bim,
 Nebêjim çima wusan diriyayî,
 Dizanim ku tu zû miriyî,
 Lê ji minra rast bêje,
 Hûr-hûr serhatîya xwe birêje,
 Kê cara ewil tu dirandî?
 Wa tu ji kar getandî?.

LIHÊF CABA QANE DIDE :

Qane, tu ji min dirîtirî,
 Ji min gelek mirartirî,
 Çaxê adem hate der,
 Para xwe ji bihuştê bir,
 Wana ez dam bi xelat,
 Li cem wan mam roj û sehet,
 Li cem adem hezar sal
 Ez mam bi her hewal,
 Bi mîrat ketme destê Şî,
 Ji dest Şî ketme destê İdrîsî,
 Dest bi destê pexemberan,
 Heta ketme destê Suleman,
 Wusan ketme destê şahan,
 Hukumdarên cihanan,
 Ji Cimşîd û Keykubad,
 Xamurabî heta Şîdad,
 İskender û Feylequs,
 Heta çar qeyserê rûs,
 Lema wusan mirîme,
 Lema get ne mame,
 Nika başe havîne,
 Germe tamam bi kîne,
 Rabe heta zivistan,
 Berf bikeve li çiyastan,
 Tu qur bi ser bî,
 Eger hîvîya min bî,
 Çawan bikî, bi tivdir bî,
 Li cîya tuê oxîna dijmin bî.
 Mîna kelaşa sofîleran,
 Pêçî têda dimîne dervan,
 Pozka wê dibe panî,
 Bê kar dibe yeksanî,
 Tu jî ji serma ne razî,
 Bi çûk û ejnû dilerizî,
 Xwe dikî qonc wek jûjî,
 Dibî jûjî, ji serma dimirî,
 Wusan mala te wêrane,
 Wusan derdê te girane,

QANE Û KERA WÎ

Kerekî min hebû, çi ker, wek ba û boran,
 Kerekî min hebû, çi ker, barkêşê dewran,
 Kerekî min hebû, çi ker, cejna seyar,
 Kerê Nuh Nebî bapîrê wî bû,
 Bi qed guhrêjê I'sa xal û xarziyan,
 Bi lesê berz û zik stûr û serî zil,
 Kefel gurc û parsû çix û guh pan,
 Şeqa û dar û doşane berz û mil qinc,
 Dêl şûr, sipî tûk û qewî dan
 Ji kewşê sim heta şeqê refîşqe,
 Xeteke musteqîm bê kes û nuxsan,
 Şevşe min gotê: Çawani, yarê dirîn?
 Vê sermê destê min li dawa te be,
 Îda zivistane, wextê dar kêşane,
 Wek salanê pêşîn bire çewalane,
 Ne nanê min hes, ne şekirê min hes, ne çay,
 Ne bergê min û jîna baqî xizan,
 Hemû her çavnêriya hemeta tene,
 Binirkîni bi bar û were meydan.

CABA KERA ŞÎN

Kerê got: Qane, esef be, bê heyatî,
 Heya zor xweşe bo meriv û wujdan,
 Bi kîjan çi? kîjan gewer? kîjan nal û bizmar?
 Bi kîjan rewşe û cil û cilbend û kurtan?
 Eva çend sale, ez barkêşê we bûm,
 Bi xwedê min ne dît cewalê alif û dan,
 Hostayê nalbend min wek teyrê enqa,
 Nayê dîtî li dewrana dewran,
 Bi wê nale qesem tengda li jêr pê min,
 Bi wî cehê qesem ne minaye jêr dan,
 Qesem bi wê gaza min dîtiye li e'mrê minda,
 Bi wî çakûcê ku min ne dît mer lê dan
 Dibe xêra min nebe xên ji zire-zir,
 Eger hûr ji biki e'zam bi goçan.

(Dîwana Qane, 72-73)

Wusan dizanî xêncî min,
 Ne baştire ji dijmin,
 Eger hîvîya te bi min be,
 Herdu destê te li ser çok be,
 Eger nakî bimirî,
 Divêt xwe bi karekî bigirî,
 Here cem paredar,
 Cem axa û tucar,
 Bibe kargerê wan,
 Yanê hilgirê barê wan,
 Darê axa bigire dest,
 Bikuje, guh mede get kes,
 Şeq lê de, miskinê jar,
 Heta bibe bo te pîgar,
 Bi serê axa sond xwerin,
 Diyarî ji xanimêra birin,
 Belkî te bikin serkar,
 Xerman hilgirî bo hejar,
 Ji deha pênc tapo be,
 Yê mayî, nivî para te be,
 Wusan here dîwenxan,
 Behar bê yan jî zivistan,
 Li bin lihêfa teze reng-rengî,
 Kesk û sor û heftrengî,
 Li ser doşeka nerm,
 Li dîwexana germ,
 Xwera bimîne bê xem,
 Lê ez her wame û wam.

(Ji dîwana Qane "Şaxê Hewreman", rûpelê 32-35)

AHMED MUXTAR BEG (1896-1935)

Ahmet Muxtar beg, kurê Osman paşayê serokê qebîlka kurdê caf bûye. Dayka wî A'dle xanima navdar, qîza Xosrov paşayê Erdelanî bûye. Li zarutîya xweda hindik li mektebêda xwendîye, lê gelek ziring, jîr jêhatî bûye, mêla wî gelek li ser xwendnê bûye, bi xwe hînî zimanê farsî, erebî û înglîsî bûye. Nivîsarêd edebetî û hunermendî hez kirîye. Edebyetnasêd kurd Aladîn Sicadî, Refîq Hilmî, Gîvî Mukrîyanî û Maruf Xeznedar derheqa Ahmed Muxtarda nivîsîne, ku ew merivekî dilpak, xêrxwez, camêr û maqûl bûye, hergav terefdarêd merivêd hejar, belengaz bûye, li bîstsalîya xweda dest bi nivîsandna şêr û çîrokêd kurdî kirîye. Sala 1922 bûye qaymeqame Helebê, sala 1924 bûye nivînerê(şandî yê) sazkirna dewleta Îraqê û heta sala 1935 andamê civatâ hukmeta Îraqê bûye. Li sala 1935-da li ser çemê Sêrvanê li çîyayê Neverê bi destî çend merivêd xwefiroş hatîye kuştinê. Li pêşîyê şêrêd Ahmed Muxtar li kovar û rojnamêd kurdîda li kovara "Zarê Kurmancî" li Revandizêda, li rojnamêd "Jîyan", "Jîyaneve" û "Jîn" li Sulemanîyêda, li rojnama "Kerkûkêda" û li kovara "Gelavejda" hatne çapkirnê.

Derheqa şêrêd Ahmed Muxtarda mamoste Aladîn Secadî û Refîq Hilmî û nivîskarêd din fikra xwe baş nivîsîne.

Dîwana Ahmed Muxtar du caran hatîye çapkirnê, cara pêşîn li Sulemanîyê sala 1960, cara duwemîn li Hewlêrê 1969. He

mû edebyenasêd kurd û hemû çapkerêd şêr û dîwana şêrêd Ahmed Muxtar dinivîsin, ku şêrêd wî derheqa hal-hewal, jî-yîn, paşketin û bindestîya kurd û kurdistanêda hatne nivî sandnê. Ew dinivîsin, ku sebebî du tiştan Ahmed Muxtar mî letê xwe û welatê xwe hez kirîye, bûye hezkar û dildarê wan, bo wan xemgîn, dilêş, dilzar bûye. Ew herdu tişt ev bûne: Yek çîya, deşt, gird, dol û newal, kanî, çem û rûbar, bax, baxçe, dar û daristanê dilgîr û dilrevîn û hemû av û hewa Kurdistanê, îş û karê cotkar, rencber, şivan û gavanêd nexwendewar etaet(kar) kirne ser ruh û canê wî, ku ew welat û xelqê xwe hez bike, derheq derd û kulê wîda binvise, binale, bigrî û bizarê. Sebeba duwemîn ya şêrêd wî wetenperwerî ew bûye, ku hestê civatî û wetenperwerî yê şayrêd kurd Nalî, Salim, Mewlewî û Narî gelek etaet kirne ser hunurê nivisara wî(Ahmed Muxtar Beg).

Zanyarê kurd Elî Kemal Bapir axa, derheqa nivisarêd Ahmed Muxtarda nivîsiye, ku ew bi fikir, nêt û naverok û kakilê xweva pare ve dibin ser şêrêd dildarî, şêrêd komelatî(civatî), niştimanperwerî û filosofî. Bi fikra min eva gotna raste, li hemû şêrêd wîda yêd ku bi navê "Dilber", "Xeyala Min Waye", "Du çavê Min Xunê Dibarînin", "Sisê Dilê Min", "Were, Bigre bi Yadî Çavê Dilber", "Dilê Min Pir Xûne", "Ji Çiye, Ey Gul ku Rengê te Nika Sore", û yêd din da wan fikrê jorê gotî tînin ber çavan.

Bona xwendevanêd me delal bibne nasê nivîsarêd Ahmed Muxtar, ez li vira çend şêrêd wî bi zaravê me kurmancî çap dikim; ez hîvîdarim, ku ewê baş li bîr û bawara wî bihesin û fambikin.

JI XEWÊ RABE DERENGE

*Ji xewê rabe, derenge, milletê kurd, xew ji tera zirare,
Hemû tarîxa a'lem ji tera şahde, fezl û hunure,
Zû têbikuşe, ey qewmê necîb, bêkes û mezlum,
Zû kurt bike wê rîya dûre li ber te.
Hemû kirê vî zemanî xût ji tera qelxan û sepore
Bi zû dest ji vê axa şîrin ber me de,
Hebek xaliya wê ji tera cewahir, sum û kuhle be sere,*

Eger li ser wê nazê xwe bikin, heqê weye, kurdno,
 Temaşa sîbera vî şanoy û van çîyan li ser weye,
 Bê qedir derbas mebin, hurmeta wê bigrin,
 Gulala sore eva sehra ya xûnava cegera weye,
 Demeke eva welata wa hêsirê pencê cahile,
 Bi saya ulm îro îda sirîya zefera weye,
 Zimanê halê Ahmed her dibêje: Ziring be, ey xelqo,
 Bizanbe, berdê van çîyan ji wera elmas û cewahi
 re, (33).

DIKEVE GUHÊ MIN

Dikeve guhê min dengê ah û zarîn û girînê,
 Nalîna dilê mine ji hesreta axa Kurdistanê,
 Nevaz û bêkes û mezlume nika qewmê kurd,
 Gah bi destê tirkan, ga bi destê Îran,
 Navê wujdanê û edaletê musemîye û derewin,
 Bo seyasetê ew qise her li ser lêvin,
 Eger raste navê edaletê, bo çî mindalê kurd
 Hejar, sergerdan digere li ser çîyan?
 Ewqas hêze bextê kurd bo kuştin û talan?
 Ew qise her rûte, ew qise jî qet nakeve girfan,
 Îro bira wa be, lê rojekê wê bê ewladê kurd,
 Bêne meydanê bi ulm, sene't û erfane
 Nûciwanê weten wê vî miletî bikin yek,
 Ji Kermanşa heta Romê, Şinne û Botan
 Wê bi rê xîn sine'ta Wanê û Cizîrê ser bi ser,
 Bûkê Akra û Zaxo wê destê hev bigirin dor û ber

 Paşê dest pê bikin te'mîrê milk,
 Riya hesin here çîyayê Hewreman
 Çiya û kej gişt bibin bax, kolan, qesir û rê
 Bo temaşe deste deste bîn ji Înglîstan. (34-35)

Şayranê kurd, bese bes basî zilf û çav bikin,
 Kêm xeyala perçem û kakolê alozav bikin,
 Bidin alîkî, kêm basa simbul ya liqî lavlav bikin,
 Hûn tegbîrekê halê qewmê xwe belengaz bikin(14).

BO ÇI

Bo çî eva zemana her ji mera mêla xedere?
 Bo çî felek herdem ji mera mêla azare?
 Zalime, bê mirwete, xesmê kesan bi aqile,
 Fitna vê zalimîyê her ji mera mêla xunxare.
 Ez nexweş, xeste û zarim li rojê wa,
 Çavê min mexmurê nîgara rengê bêmare,
 Besî mine, saqî, mêla gerdenê, mey û bademê,
 Xuda, çiqas bê aqilî, herdem cilve berî,
 Terka dîn û mezheb min kir, ku min dît zilfê nî
 gar,
 Helqe-helqe pêç-pêç şiklê zînhar
 Xûna pak ya lawê kurdane, ku li çiya û kej pija
 we,
 Lema nika wa sore rengê wê gulzarê,
 Bo çî dilê min xweşe bê rengê vê biharê û feslê
 wê?
 Dest û ejnû li ser girînê, pêşê roj û şevê,
 Ahmedê bêçare dike mêla şîven û zarê (43).

DILÊ MIN PIR XÛNE

Dilê min pir xûne, cegera min pirtî-pirtî bû bo
 lêva te gulnar,
 Nexweş û derdedarim ez ji hisreta çavê te zor
 bîmar,
 Çelipa perçema te dest min keve, ezê ji îslamê
 derkevîm yekcar
 Kilîsa cî me, cana, ji eşqa zulfê te zinnar
 Got: Bibe aşiq, kuştina te bi vê dibe dilxweş û
 mesrûr,
 Li nav aşiqanda her tenê tuyî qurban û dildar,

Ku şkest bazar, şehed û şekir û şirna qennad,
 Li rojekê wê bibihên xelqê neqd û gotar,
 Kaxezê bibe ji belgê gul, qelemê ji enber
 Ku mêla min be binivîsim bi rastî wesfê ruxsara
 te,
 Ku tu li ser rêyî, ez jî bêçare, qumrî dilxûne.
 (51)

XEYALA MIN

Xeyala min waye, xelqo, ku ez terka eşqa dilbe-
 rê[°]bikim,
 Îda mêla perîyan bi carekê ji dil der kim,
 Eger dil mêla gulzar û nezanîna bike,
 Ezê bi nîkê xencerê singê xwe pirto-pirto bikim
 Ji daxa silsila torê nîgara nazenîna xwe
 Divêt terka binevş û sunbul, etre û enber bikim
 Dibên dilber di gel min gelekî dilê wê sare û
 reqîb şade,
 Divêt ez axa a'lem ser li ser serê xwe bikim,
 Ku bejna dilberê bê ser bostanê min, got: Şerte
 Îda xwe der naxim, terka libas û bergê exzer
 kim,
 Heta kengê her li dûrî tu, bêm û herme cana,
 Bê sûd bo çi nigebanî gul û gulzarê bê ber kim,
 Eger şevê ser li ser xiştek bikim, tirsî min tu
 ne, çimkî
 Bi ava çav umuda min waye, bira leşê min ter
 bikim,
 Got: Aşiq, ji bo çi dest ji zilfê min ber didî
 vê şevê?
 Min got: Heta kengê reqîbê eqrebî cerrar û ejde
 der kim,
 Eger bibe, paçî lêvê dilbera te wê bikevê destê
 te, Ahmed,
 Heram be ger dîsan bîra behuşt û hewzê kewser
 bikim(57).

EV DILÊ MIN WA DIYARE

Ev dilê min wa diyare, mêla wî rûyê gula yare,
 Bilbila asa bûye, herdem nalîn û zare-zare,
 Her ji destî cewra reqîban ez binalim, ne hege,
 Çimkî me'lûme, ku gul bîn herdem bi xare dare.
 Welle, eşqa pirtewê ser sûrtê te sore, çavê
 min,

Sîngê min dişxule bi çirûsa agir û nare
 Kerem ke were, hucra dil xewleye bo bezma te,
 Xencî te, qurban, bê mehrem û bê xeyare,
 Îşqa çavê min wa ji hesreta lele lêvê te
 Dem bi dem carîye, sor û sorerengê gulzare,
 Dil ji xewfa zilfê te bo gence rût ne rê bere,
 Çimkî li dora wî telîsma cotê reşmare,
 Ahmed bêçare, bo weslê te dinale roj û şeve,
 Rengê zer û ahê sar qelbê bêmare(35).

DIL WEK BILBIL EFXAN DIKE

Dil wek bilbil li hîcrê nû gulê efxan dike,
 Agrê cerga min xerêqe a'lemê boryan bike,
 Wa diyare ji vî welatî dilsare, a'cize,
 Mêla axa germesîr û hem qela şîrvan dike,
 Eva welata bê sifaye, sare bo aşîqî rûte,
 Dilxwezê şewqa tava rûmeta canan dike,
 Ba reş û barana e'wrê çavêd min carîye,
 Zulme yan jî tance rûyê, têkelî Sêrvan dike,
 Her kesê îro ji dergê wê nîgarê rê keve,
 Gep bi milk û text û tacê padşa û siltan bike,
 E'ferim bo eskerê birjang û her du zilfêd te
 reş,

Wa bi carekê milkê can û dil hemû wêran dike,
 Bi riqî ah û ava çavê min li dûrî dîlberim,
 Her dibe e'wrê biharê, nalîn û tofan dike,
 Leyla dihêlîm, tu bi tundî wa meçe,
 Aşqî mecnûn siwet li vê destê wa girîn dike,
 Wa li bîra tîxê birûyê dilbere, bê rehme,
 Ahmed nika ku xereqe canê xwe qurban bike(17B).

PIREMÊR (1868-1950)

Navê wî rastî Tofîq bûye, kurê Mehemed Axayê kurê Hemze a xa Mesref bûye, li sala 1868 li şeherê Sulêmanîya ji daykê bûye, di şeş û heft salîya wîda şandne hucra mela Huseyn Goce, li cem wî hînî xwendnê bûye. Şêrêd Xafiz Şîrazî xwendîye. Wextek derbas dibe, ew xwendna xwe rind hîn dibe û dibe feqî û diçe mizgefta Hemze Axa, li cem mela Mehemed hînî zimanê farsî û erebî û dersê ayîna dîn dibe, li paşê mîna şayrêd kurd bi navbang û navdar Hacî Qadir Koy, Nalî, Mehwî û Mewlewî li Kurdistana jêrîn digere, li cem mela û zanayê mezin li mizgefta Sulemanîyê û Banêda xwendna xwe baş û rind distîne, li nav salêd 1882 û 1895 da dibe qulixdarê hukmetê. Sala 1882 li Sulemanîyê dibe katibê nifûsî û sala 1886 dibe katibê sereke (başkatibê) mehkema Şarbajêr, li sala 1895 li Kerbelayê dibe katibê muawnê midî am. Li sala 1898 di gel şêx Seydê Xefîde bavê şêx Mehmûdê qehreman çûye Turkîyê û di gel wî çûye hecê, vedgere tê û tev şêx Ahmedê Xaneqa û Wefayê şayr dîsan diçe Turkîyê. Sala 1891 li Stembolê ku pê dihesin, ku Tofîq hacî rind zimanê farsî dizane, wî dikne andamê alî-meclis û ritbê begtîyê didne wî. Li Stembolê Îzet Paşa Tofîq hacî diçe mekteba huquqî, ew wê mektebê xilas dike û şadname xwe dadgerîyê distîne û paşê dizewice, qîzeke tirk distîne, paşê dest bi mihamtîyê û nivîsandnê dike, dixweze rojname û kovaran derxe. Wî çaxî, sala 1907 li Stembolê

komeleke kurdî bi serkarîya şêx Ebdilqadir şêx Ebdile saz dibe, Tofîq hacî tev wê komelê dibe û mijûlî îş û karê rewşenbîrkirna kurdan dibe.

Sala 1909 Tofîq hacî dibe qaymeqamê Colamerkê û sala 1918 dibe muteseserîfê Amasîyê, paşê ew jina xwe û du kurê xwe li Turkîyê dihêle û vedigere tê Sulemanîyê, wî çaxî rojna ma "Jîn" bi serkarîya Huseyn Nizam li Sulemanîyê çap dibû. Huseyn Nazim serperestîya wê rojnamê dispêre Tofîq hacî. Li sala 1934-da Huseyn Nazim diçe rehmê û Tofîq hacî dibe serokê birêbirna rojnama "Jîn" û sala 1934 çapxanê bi kirê digre û mafê rojnamê hildide ser xwe.

Li sala 1937 mabeyna Pîremêr karbidestkarê şeherê Sulemanîyê xirab dibe, çapxana beled ji Pîremêr distînin û ew diçe cîkî dinê kirê digre û rojnama xwe "Jîn" çap dike he ta sala 1950, wê salê jî diçe rehmê. Mehemed Resûl Hewar li kitêba xweda "Pîremêrdê Nemir", ya sala 1960 li Bexdayê çap bûye, bi hûr gilî derheqa jîyîna Pîremêr û nivîsarê wîda gelek gilîyê baş û hêja nivîsîne. Ewî nivîsîye ku Pîremêr nek bi tenê berevker û çapkerê filosofî û pendêt milletê kurd bûye, wûsan jî şayr û nivîskarî kurd herî mezin bûye, ku nivîsarêd wî, îş û karêd wî li rîya rewşenkirin û perwerdekirna milletê kurda bê hesabî, ku bi reng û rûyê nivîsara wîva divêt navê wî li rex navê Tolstoy, Vîktor Hugo û Tagor bê gotnê û nivîsandnê. Nivîsarêd wî pîranî derheqa wan pîrsêd jêrin hatne nivîsandnê: Jîyîn û halê însan, îş û karê wan, reng û rûyê tebiyetê, dildarî û siruştîya evntîyê, halê bindestîya milletê kurd, şerê şerker û têkûşerêd azad kirna kurd û Kurdistanê, hevkarî û dostîya kurd û ereb û gelek-gelek pîrs di nivîsara wîda hatne nivîsandnê û xemlandnê.

Divêt bê gotnê, ku nivîsarêd Pîremêr bi zimanê kurdî baş hatne nivîsandnê, şêrêd wî baş têne fehm kirnê, nêt û merem û fikra wan zelal û safîye, bona nimûn jêrê ez çend şêran çap dikim, ku xwendkarêd me delal bixûnin bi bîr û bawara Pîremêrra bibne nas.

NEVROZ

Eva roja sala tezeye, Nevroz hatîye,
 Cejna kevne kurde bi xweşî hatîye,
 Çend sala gula hîvya me best bû heta par,
 Her xûna lavan bû gola ava nû bihar,
 Vî rengf sore bû ke asoyê bilindî kurd,
 Mizgîna beyanê bo gele dûr û nêzk bir,
 Nevroz bû agrekî weha xiste nav ceger,
 Lawan bi eşq diçûn pêşber mirin,
 Awa rojhilat ji bedena berza welat
 Xûna şehîdê, rengê şefeq şewq ve daye,
 Heta nika li tarîxa miletda rû nede,
 Qelxana gulê sîngê keçikan be li hilmetda
 Bo şehîdê weten naxweze şîven û girîn
 Ew namrin, wa li dilê miletda dijîn.

(Pîremêrê Nemirî, 120).

HAVÎN

Hewa havînê, hewa havînê,
 Îsal havîna me zor bi kîne,
 Girê agrê Sebûn si tîne,
 Bergê esman bo me şîne,
 Feslê gulgeştê baxê Penewîne,
 Ev sebûna me ji kuva hat?
 Bi tîna germê hilqirça welat,
 Stêra ta'lê xwe guhêrî, ne hat,
 Bêşne û şiveya şemal kişumat,
 Dil vê germê k'iz xemgîne,
 Girê yarê ciyê rojtavê,
 Rîya seyranê nevroz birîye,
 Karêza şerîf av têda maye,
 Erxewan çiq popê wê şkaye
 Girê Seyvan ciyê zar û şîne,
 De xwedêye, hilkeve k'izîna şemalê,
 Hewa zenga xemê min ji dil bimalê,
 Ay bo dengxweşek di gel şimşalê
 Bi wê xwestnê têr bûm binalê
 Dêrdê min karye û cerga min birîne

(Pîremêrê nemirî, 108)

ŞEHÎD HATIN

Hatin şehîdêd bi cilê sore xûnîn,
 Dayka weten, de rabe, silava wan hilîn,
 Şêx Qadre li pêşê û ser qaflê ewan,
 Çiqas ciwane, xûn û rîşî spî, pîr û nû ciwan,
 Seyrî van ke, hemû kurdê sef şekin,
 Canê xwe pêşkêş kirin û gotin: bijî weten,
 Qurbana te berêze, ku xem li ber nebe,
 Bo me mirdne, eger azadî ser nebe,
 Megrî, menale, ku bi xefet dilşkest ne bin,
 Hinekî li cem te bimîne ber bihuşt herin,
 Ez wa dixwezim, ku heşir bigrim, xûn ber keve,
 Bi eşqa milet, bi kizîn û sozîna cergeva,
 Ew agrê ji dilê min ber be, kefen nakim,
 Heta dijmin neke zoxal, şert be pif nakim.

(Pîremêrê Nemirî, 103) -

EZ Û STÊR

Stêrêd bilind diçirûsin bi şev,
 Mîna min ji daxa dil, ne taba wan heye, ne xew,
 Çend sale aşnayê şevê bêdarê hevin,
 Em serserin, şevê serî nagihîne serserîn,
 Jêr û jor ji dest min çûye, bê welatin ewan,
 Mîna xêla xwar û jor gera kurd, wêlê esman
 Şev şevnema wan çîmena avê vedixwe,
 Roj hilme ava çavê mine ser dixwe,
 Duh şev berî beyan bû, digrîn li ser min,
 Ew min kesas dibîne li nav dost dijmin,
 Dilsozê wa min ne dît, ku bo min bigrî mîna Xeşîm

Hêsrêd wan bûn, min t'irê avîne,
 Bira bîspartana min, sebeb çî ew xeflet bin,
 Mîna me nêzîktir nînin li baregayê xan,
 Caba wan nivîsîne bi şevnema li ser giha
 Ta esman piriskê bedî wê hilpija,
 Ah û nizîna kurdane şimal gihîşte esman
 Bi wê dukelê henasa av tê ber çavê me. (106-107)

WEFDÊ KURDISTANÊ

Wefdê Kurdistanê, milletfiroşan,
 Herze wekilê seherê xamûşan,
 Çepke ji gula wê, baxê şêran
 Ku bi xûna lavan hate avdan,
 Bibne xizmetê erşê Îraqê,
 Bêjin yar baqî û hem sohbet baqî,
 Perde û tara sor berin bo emîr,
 Bêjin paş kuştar hê tuyî dilgîr,
 De xecalet bin li rûyê meşhera,
 Emê axa xem bikin bi sera,
 Hûn ji wê erşa bi xûn bikin gulrengê,
 Sicde bo wê bin, bikin bi nalîn û nenge,
 Kurd ne mirîye, xeyala we xamîne,
 Berata necata xwe bi xûnê nivîsîne,
 Ez rengê sorim, lema min hez dikin,
 Mizgîna şefeqê ser wanda bi rêdikin. (102)

EY KEÇIKNO WERNE MEKTEBÊ

Ey keçikno, werne mektebê,
 Hûn teskinê dilê mene,
 Zînetê bax û tereqîne,
 Rewmeqa destê gulim,
 Teze em têgehiştin,
 Dayka qenc xwendewar
 Nesla wa tîne meydan,
 Qewmekê pê bêye kar,
 Jin şirîka jîna mêre,
 Nek û tenê xerêqa bar û dare,
 Terbyeta mêjkî mindalê
 Bo weten bê wijdan helale. (28)

TENÊ DILSOZÎ

Rengê zengê p'utê siruştî,
 Qalibê minî kurdî têda riştî,
 Heta bimirim wê bimîne,
 Ku wusane, wê çi bê serê min,
 Belê, her kurdim, kurdê ser çil,
 Pejarê hejar kirme jêr gil,
 Herze girêkim li ser yalê,
 Serî datînim ser berd bi dev nalê,
 Dibînim her çi bange, ez dikevmê,
 Devê min girtî bo hev demî,
 Eva qewma mîna peza bê ziman,
 Dû her kesî ket, ne birne nav wan,
 Bi hurî û şûr dest nayê hildanê
 Bo goşt serê pez nayê birînê,
 Nika destek peyda bû, xeybûn,
 Dengê wan heye, rengê wan nabînin,
 Ketne xola bilind perwazî,
 Bi rişiyê baba ketne nav bazî,
 Bi baskê xeyal û bi belaf û kezaf
 Em hilfirîn ser banê gaf
 Em li axa Îraqêda dijîn,
 Çawan em bo helo jê der biçin,

Îraq zûda hatiye xulqandin,
Toxmê du gewman têda hatiye çandin,
Çawan têda here rîya biğana,
Bikeve nav van cî û mikana.(III)

BESTEKA KURDÎ

Wa beyanê gizînga tavê der ket,
Nema şevem bi tîrêja rojê ser ket,
Xunçe gul xwe xuyan kir li dara,
Bilbilê jî şewra xwe kir nav gulzara,
Lale taraye, li ber perê çiyar,
Hênika cane bayê leylexan,
Dema êvarê sîbera baxan,
Xweşe bo yarê bayê ser şeher,
Ev tirana gul û milê cane,
Bê te li cem min jîna zîndane,
Cejn û şaya min hergav girîne,
Ez û bilbil cote zar û hejar,
Hînî hesra me, gulala dewrim,
Wa ji daxa te bê wefa bimirim,
Çaverîya min ke, wa tîm ser qebrê,
Bi hêwa te zêndî bibim du carê. (163)

BARAN BARI

Barana nîsanê bû mirwarî,
Bi rehmê li ser meda barî,
Zanîstî bi wê hinekî kêmbû,
Mîna gewher li naf sefda wun bû,
Xwaşî erfana ji nislê xwaş
Zanîstî li gêj-gêjî kir xilas,
Zanîstî û zanîst xwedê bi min bînin,
Belkî bê kesan bi şev bixûnin,
Xwendin şevê dike bi roj,
P'erdarîkê dike bi laş.(310)

WA MIN DIZANI

Wa min dizanî, ku min dil dabû te,
 Dilê te jî bo min dibe sifte,
 Çi bikim dilê şêr ez rastî te kirim,
 Bi sewade bê sûdî ez ji navê birim,
 Tu jî tê gihîştî dil wa dijmine,
 Îda li cem te bûye gayê jêr-bine,
 Eger carna dijmin ne bûya,
 Te ne dihişt ew bê ber derga,
 Lê ruhê min, kirna te boşe,
 Li têkelêda her rastî xweşe,
 Dilê elmast min bêkerdîge divê,
 Tiştê saxte be, wê zû der keve,
 Tu xwedê, heyf nîne mîna elmast ciwan bî,
 Bi rengê xûna aşiq penhan bî,
 Dil birevinî bedxwezê mîna te,
 Vê cewr û zorê xêr çiyê bo te?
 Çi dibe rojekê eger ya min bî,
 Dest neweşînî û sehetekê hêminbî. (195-196)

FERYADA PIREMÊR

Dibêjin hesrê e'wr barane,
 Giva girîna wan şîna yarane,
 Kwa? Eger e'wr wa bigirîya,
 Dibû baran get newestîya,
 Çimkî çar sale ev ser zemîne,
 Tev xûnê kuştîye û rengîne,
 Eger em hevdu bikujin,
 Çima e'wr û esman bo me bigrîn?
 Eva qîr-qîra qîrîna îsane,
 Raste bêjme te fêlê şeytane,
 Xwestna xwedêye, gerek bê cî,
 Bonê wê ku dîna bi fesadî ne çê. (243)

DILÊ MIN XEMGÎNE

Dilê min xemgîne, dilê min xemgîne,
 Eger xemxwarî, were min bibîne,
 Xudayo, bo çi te ew dil da min?
 Eşq xemê divêt û heyata xweş,
 Agir li dilda çawan dadipoşî?
 Barê hukmetê li cestem bare,
 Dil jî bi tîra yarê birîndare,
 Dewra rojgarê gerdena wê jî bada,
 Bîra bade, em xema bidin bi bada,
 Ku xem min bixe halê bê hiş,
 Neçar dest bikme nav badenûş,
 Min destgîr ke, ey yara şevgerê,
 Bi peyamê yarê ji dil derxe xemyarê. (307-308)

RUNIŞTÎ BÛM DI GEL YARÊ

Rûniştî bûm di gel yarê,
 Ez sermest bûm û ew hişyarê,
 Bi tîla çavê wê bêmar
 Dilê min firand yek car,
 Li şûn dilim, ketim neçar,
 Min gele lê kir lava,
 Avrûk li min da lêva,
 Ketim, ra ne bûm,
 Wê ez bi hevva pêçam,
 Extyarê bê extyar,
 Îcar hat ber serê min,
 Çavê wê kete lerzînâ min,
 Can anî ber bîna min,
 Yax da alîkî wê bibînim,
 Ronak bûn der û dîwar,
 Mang bi kitan xemlan bû,
 Du dogme tirazan bû,
 Du nar ji nûrê sazan bûn,
 Bala destê wê zaba bû,
 Nûra tûr li cem tîr û tar,
 Bû got û bêja vê yarê,
 Bi şîrinî û giriftarî,

Helwa gezo ji dev dibarî,
 Yek car lêva xaldarî,
 Altir ji perê gulnarê.
 Ax nizamim dil çawane,
 Ji birûska çi gune
 Agir ber bû mîna berê
 Ketme sovekarî mîna sonê,
 Min xwe kire ber pê dildar,
 Bi du zilfêd mîna zincîr,
 Ez pê grêda bûm mîna nêçîr,
 Bi min k'enî, got: Ey pîr,
 Wa te jî ez anîme gîr,
 Mîna ciwanekî bextyar.
 Min gotê: " Pîrî azad bûm,
 Qelenderê dilşa bûm,
 Bend ne bûm, bend guşad bûm
 Qehremanê dêwazd bûm
 Wa bi te hatme jêr bar,
 Kerem ke vê ola êzdan,
 Te ez anîme meydan,
 Wusan bûme bê binewan,
 Bo serperestîya mêran,
 Emê mervan bikne ber kar,
 Neveyê perîn ji pêşîn
 Reha dil ra dikêşîn,
 Lema çi qewimye, em lê xweşîn,
 Barê xemê wê bikişîn.
 Em hem xemxwerin, hem dildar,
 Eger em ne bûna,
 Mêrê çawan bihata kaye,
 Eger li cem we haye,
 Dinya her nivî yê weye,
 Xwe pesn û dilazar,
 Em hez ji şer nakin,
 Hivî xwendin û çakin,
 Neteveyê baş peyda kin,
 Emê wêranê ava bikin,
 Bi xwendin dibin rizgar,
 Weten bikin baxê gulzar, (358-359)

BIGUHERIN

Tu wa li min menêre ez her digerim,
 Ez xudan sipayê endîşim û bi derdim,
 Her çi li deşt û çiya û ser ave
 Bi bihayê şêti xuda da min nave,
 Sefîdeya beyan, zeriña roj tavê,
 Tirêja hîvê û lenc û lûrina avê,
 Sil û avrû û gerdên berza asik
 Qaspe-qaspa kewê li ser aso û bask,
 Gul û gulale û nêrgisa beharê
 Şexya beraz û çinûr ji nizarê,
 Evin yek bi yek dibaxşinme te,
 Tu jî nazdara xwe bibaxşîne min,
 Sefîdayê subh say beroka te,
 Kenê bi xuruş û kenkenoka te,
 Mangbo rûxsarê te, av bo cebîna te,
 Rema ahu jî bo lence şîrina te,
 Qaspe-qaspa kewê bo qarqîne ciwana te,
 Nexma bilbilê bo hûr xemla te,
 Gul bo nazikya te, gulale jî bo lêvê te,
 Çinûr bo zilfê lule peşîvê te,
 Wan em biguhêrin,
 Berawer kin, girêw bigirin. (205)

KOSTÊ NÛ

Dîsan wa kostê nû kete nav me,
 Li gera gerdûnê kurd girtine,
 Ev du dar terme du nêreşêr,
 Zincîr kirî anîne li vir,
 Li rîya meda wana xwe fîda kir,
 Navê bilind bo xwe der kir,
 Ew peta li milê wan xistî,
 Ew xeniqandin, lê pet getî,
 Pilingê hingirî bi hilmettir,
 Gol çiqas k'ûr be, sovekarî têda xweş be,
 Wa ji mera dibêje dev bi kenîn
 Me ruhê xwe fîda kir, hûn pê bijîn
 Van cotê şêre delîre şêrze,
 Li nav tarîxêda navê wan berze
 Qet bo wan ne lazimin kefen û def û şîn,
 Şahîdin, li nav dilê meda dijîn. (334)

STRANA NÛ CIWANAN

Ey nûciwanêd weten
 De pêş kevin, aza birevin,
 Hûn ber bi zanîn herin,
 De têkuşin, dû mekevin,
 Li sîberîya serbestiyêda.
 Ey dijmnêd nezan
 Xelqê here k'ûra meydan,
 Rizgar bibe welatê min
 Zu namîne paşketna wan,
 Bi gewata lawêd nû ciwan. (354)

MERIVEKÎ KURD ÇÛ BÛ BESRA

Mervekî kurd çû bû Besra,
 Sibê şîrê xwe bir gera,
 Yek bi yek av kire nav,
 Qazınca zor anî ser hev.
 Sermaya wî bû sed lîr,
 Rabû, hat bi tivdîr
 Syarî paporê bû, çû Bexda,
 Şevêkê li ber mangê şevê,
 Xerêq bû pere jimart,
 Xuda xirabî bo xiraba dinêre ,
 Meymûna qeptan peyda bû,
 Ew kisê lîr têda bûn,
 Revand û bi darêva hilgerî,
 Kurd arama xwe jê birî,
 Tep li rana xwe xist û girî,
 Hewara xwe bire ber qeptan,
 Qeptan çiqas lê tûnd dibû,
 Meymûn ber bi jor diçû,
 Çû, gihîşte tewqê serê dar,
 Lîr li jorda kire xwar,
 Yek-yek avîte nav avê,
 Heta sed lîr avît navê,
 Yek bo avê, yek bo kurd,
 Kurd har bû ji kerbana,
 Rabû çû gijî qeptana
 Qeptan her wa şaş mat ma,
 Ji wê heryaê ecêb ma,
 Gote kurd: "Tu xwedê, bêbext,
 Ev pere ji ku te dest xist ?"
 Got: min şîr firot,
 Çend sal min wa dikir,
 Ez tê gehîştim, çûye,
 Sûcê meymûnâ te nîne,
 Nivî av bû, çû ket avê,
 Te jî para xwe wergirt ji havê,
 Kesîb xoşevîstê xudaye,
 Heram bi kesîb agir û kaye.

EBDULA GURAN (1904-1962)

Di sala 1904-da li şêherê Helebçiyêda Ebdula Guran ji dayka xwe bûye, bavê wî qulixtarê hukmetê bûye, li zarutîya xweda Guran xwendina xwe li şêherê Helebçiyêda li mektebê da bi zîmanê tirkî standiye, li paşê sala 1921 li mektebê mamostanda ya Kerkûkêda hin bûye. Lê ewî ew mekteb xilas nekir, ji belengazîyê û tengasiyê ew mecbûr bûye mektebê bihelê, bikeve ser qulixekê. Ji sala 1921 heta sala 1925 Guran li halekî belengazî giranda bûye, paşê ew dikeve ser xebata dersdar û li şêherê Helebçiyêda donzde sala li vira ders dide û bi xwe hînî zîmanê tirkî, erebî, farsî û înglisî dibe, kitêbên literatûrê yê peşkevtî bi zîmanê tirkî û ewropayî dixûne.

Li sala 1937-da Guran li qulixa wezîretîya çûn- hatinêda dixebite, li ser vê qulixê Guran rê têra dibîne û mijûlî nivîsandina şêran dibe. Li wî çaxî ew hine şêrên rind dinivîse, mesele, şêrên Geştekek li Qeredaxê (yanê gerînek li Qeredaxê), " Geştekek li Hewremanê". Li van herdû şêranda ew reng û rûyê Qerîdaxê û Hewremanê bi hostatî li şêrên xweda dixemilîne, tîne ber çavê xwendevanan.

Li nav salên 1940-1945 da li şêherê Yafêda Guran li radîya hevpaymana "Rohilata Nêzîkda" dixebitî. Di jîyîna xweda Guran gelek caran hatîye girtinê, çimkî ew bûbû heval

û hevkarê merivên şoreşger, mîna wan dixebitî, ku welatê xwe ber bi pêşketine bibe, xelqê xwe azad bike. Şorşa sala 1951 li Îraqêda Guran ji girtîxanê azad kir. Li Îraqêda li sala 1951 Guran bû himdar û binaxedarekî komîtêta pawantîya dinyayê. Sala 1959 da ew li paşî şorşa Îraqê tê Sovêtîstanê wek mêvan, sala 1962 ew têbijartinê wek andamê komîtêta şewra aştiya hemû dinyayê.

Guran du caran hatibû Moskovayê. Sala 1962 ew nexweş ket û çû rehetê. Nivîsarên Guran, gişk derheqa rindî û qeşen gîya welatê kurdanin, derheqa evintî û hal ehwalê miletê kurdanda nin, derheqa serbestîya kurd û Kurdistanêda hatine nivîsandinê, têda rêalîstî gişk tene ber çavên me. Şêrên Guran van salên paşin bi arîkarîya koma nivîskarên kurdên Îraqê li berhevekekêda hatine çapkirinê. Ez hinekan ji wan ji xwendkar û xwendevanên me delal ra bi kurmancîya jorîn li vira çap dikim.

Sala 1978 meha Îlûlê, komela nûserî kurd biryar kir ku he ta van salên paşin hemû nivîsarên Guran ne hatine komkirinê û çapkirinê. Ewê ew îş kire ser stûyê xwe. Komelê biryar kir ku nivîsarên Guran li du berhevokanda çap bike. Di berhevoka pêşînda hemû şêrên wî çap bike, lê di berhevoka duduwanda nivîsarên wî peşxan(çîrok, serhetî û tercimên ji zimanê beyanî û gotarên wî zanîstî yên lêgerînê) çap bike.

Doktor Êzêdîn Resul Mustefa di pêşgotina xweda ya li dîwana Guranda çapkirîda dinivîse, berî biryarê komela nûserên kurd Mehemed mele Kerîm bi xwe nivîsarên Guran kom kirî bûn û xwedî kir bûn, lê bi xwesteka komela nivîskaranê pêvîst bû hemû nivîsarên Guran li nav wextekî kurt da hemû nivîsarên wî kom bikin û çap bikin. Sebeb vê yekê ewê çend meriv nîşan kirin, ku wî îşî zû kuta bikin. Merivên nîşankirî(Mehemed mela Kerîm, Kake Felah, Mehemed Kerîm Fetah û Celal Debax) şêrên Guran gişk kom kirin, dane komela nûserên kurd û ewê jî ew li berhevoka pêşînda li sala 1981 da çap kir.

Di pêşgotina xweda doktor Êzêdîn Resûl Mustefa dinivîse, ku nivîsarên Guran yên berepêşin yên romantîkîne, lê nivîsarên wî yên paşin yên rêalîstîyê rexnegirî sosialîstîne.

Ew dibêje, ku di şêr û peşxanên Guranda rengê merivatîyê tê ber çavan, merivtî, şoreşgirî û pêşveçûna û paşverûya wî mezin tê ber çavan. Ew dibêje, "Guran şêrên netewey yên dostî û hevkarîya neteweyê kurd û ereb gelek nivîsîne û binga biratîya wan berk kirîyê, mirata samanê neteweyê xwe qaym kirîye, bi folklorazargotinê dergê dil û hînavê neteweyê xwe vekirîye, rê û dirba şeyr û temaşe lêkirinê vekirîye, saya serê zanîna zimana ewî gelek şêrên înglîsî, tirkî wergerandîne, kirne nav edebyata kurdî û litêratûra neteweyê xwe dewlemend kirîye. Di nivîsarên Guranda bîr û bawara azadî û serxwebûna miletê kurd ciyê pêşîn digire. Piranîya nivîsarên wî mîna nivîsarên şayrên

kurdin, mîna nivîsarên wan şayranin, yên ku li axirîya sedsalîya 19 û li nivê pêşîn yê sedsalîya 20' da derketne meydana ronak kirin û azadkirina neteweyê kurd, hamşar kirin û pêşvebirina wan. Êzêdin dinivîse "Guran mostayê me bû, ewî temîyên bi qîmet li me dikirin, rîya samanê me rîya yekîtîya serekanîya saman, bîr û bawara şerê rasteqîn dida pêşîya me, li kûranîya xebatêda ew heval û hevkarê me geleka bû, li meydana şerê pêşberî împêriyalîzm û kevneperestanda ew tev me bû û pêşvebirê me bû. Di şêrên Guranda ciwanî û xoşevîstî tavgazelm û çiyayê Hewreman, rêva kewrîşkên qelew û xirpin, bizîna lêvên keçên delal, ciwanîya qij qalû dev û lêvên şîrin, peyamê tekûşeranên kurd û desteka lawkên nebez, binaxa berk ya biratîya kurd û erebên çavreş, dijminatîya împêriyalîzma Emerîka yankî û dostîya Kore û Vietname û yekîtî û hevkarîya xebatkarên bin bîra nefta Îraqê tevî kenarê behra Xezêr û hemû îşkerên dinyayê, baskê kevoka sipî ya Pîkaso li nav şêrên Guranda têne dîtinê. Xeberên kurdî xas, kêş û qafiyên ciwan û kurt û dirêj yên şêrên xwerû, dîalog, opêrêt, piyes galte û henek û xeberên bijare li tercîmên çîrokên bigananda û rind û qeşengî di nivîsarên Guranda têne dîtinê. Di nivîsara wîda wineyê kurdê xas û pak û temîz, biratî û zordestîya miletan, hevkarî, şerkarî, merivatî û wefadarî di nivîsarên wîda têne dîtinê.

XWEZLA MIN BI PAR

Bêjne yarê, bêjne yarê, yara nazdar,
Sed hezar car xwezla bi par, minî hejar! min bi
sala par,

Xwezla min bi par,
Xwezla min bi sala bihirî,
E'mrê kurtda dildara min bû,
Nişkêva hat, nişkêva çû,
Yek car tîjî bû dinya arezû,
Deryake tasê, em herdû
Cîda ma bûn, li par mirî,
Bêjne yarê, bêjne yarê, yara nazdar,
Sed hezar car xwezla par, ezî hejar,
Xwezla min bi par.

Roj ne bû çavê min dîdar,
Şa mebe, rehet bê azar,
Roj nebe bi xwar û mar
Mîna askê erdê behar,
Li ber min nake guzar.

Bêjne yarê, bêjne yarê, yara nazdar
Sed hezar car xwezla min bi par, ezî hejar
Xwezla min bi par.

Her roj bi rengêkî nazî,
Her xelveta cejna razî,
Ji tîwanê bi min nazî,
Bo maçê, niqurçînê dikî gazî,
Her bezmê bi deng avazî,
Bi çavbînî, çav dîtî dilxwezî.

Bêjne yarê, bêjne yarê, yara nazdar,
Sed hezar car xwezla min bi par, ezî hejar
Xwezla min bi sala par
Bêjne yarê, bêjne yarê, yara nazdar,
Sed hezar car xwezle min bi par, ezî hejar.
Xwezla min bi sala par.

Bêjne yarê bê nav çavê,
Me dît ji tawê, dûrî tawê
Dirêt ji hêsrâ lêya avê,
Ax dikir wê gavê
Bona bejn û bala lavlavê.

Çav reşê, egrice xavê,
Bêjne yarê, bêjne yarê, yara nazdar,
Sed hezar car xwezla min bi sala par ezi hejar.
Xwezla min bi par.
Pirsî kî? bêjin damave,
Hêlîna dil lê siwave,
Donzde mang ji yarê dûr xistine,
Hinek nizîn têda mane.
Got: Nav û nişanê navê wê,
Dizanî yar bi xweye, kijan hejar, rojê sed car
Dike hewar, xwezla bi yarê, xwezla min bi par.

GULA XÛNAVÎ

Kur: "Binêre, şaye, çopiye li wê malê,
 Guh bide zurnê, deholê, şimşalê,
 Zer û sor tev hev bûne, jin û mêr heraye,
 Li vê navê her deng û seda fireye!"
 De zû bike, em herin, dest bigirin,
 Kê ji me dildarî tevayî helperin,
 Keç: " Gul ne be li serê min, al çepkî, zer çep
 kî,

Naêm zemavendê, naêm helperkî".

Kur: "Keç li rîya ciwanîda, keç li rîya ciwanî-
 da,

Keç ji nivîngayê hat û çû kanîda,
 Payze, belgê daran dawşîn, bax rûtin,
 Gul kwanê? gul lêvê bibre, bişkivîn".
 Keç: " Gul ne be li serê min, zer çepkî, al çep
 kî,

Naêm zemavendê, naême helperkî,
 Te dil da min bi hemû ma'nîyan,
 Du çepke te anîn ji baxê padşan".

Kur diçe, li ber xwe stranê dibêje:

"Baxçê paşa li wî berî avê,
 Êla dijmin lê daye navê,
 Herim, rîya min girtîye,
 Neçim, çav kal ji min bi xeydêye!"
 Bere-bere ji gund dûr dikeve.

Kur: "Li baxçê paşê xweş digêrim xwar û jor,
 Zer hebû, min bo te çinî, dest ne ket gula sor,
 Nizanim îcar têyî bo şay û hilperkî"

Keç: "Naêm, gul maye bo serê min sor çepkî"

Kur: "Bikî ya miraxanê tirazanî,
 Naxwezî ev kula serê min li batê?"

Keç: "Hey hewar, tîfinga dijmin jî pêva tê,
 Rakişî, hinekî binêre ser ranê min,
 Bira bigrîm bo dilê wî, bo gula ne para min!"

CIWANI LI GUNDADA

Êvare, va hilgera kizîna teze,
 Rîya kanî Quban çavnêrî koma naze,
 Ber dergê we qibla rîya ehlê dilxweze,
 Êvare, va hilgera çaxê kizîna teze,
 Ser kûça metre bi bîna xunçe û mêxek,
 Bi wê lencêva beste bê weşîna xamek,
 Heraya kemerê û pilpila guhar û kermek.
 Êvarê, va hilgera çaxê kizîna teze,
 Çend ciwan bere û mexrib diçe, zerde dide te,
 Pirşînga xişil dorê digre, dor berê te,
 Rojekê gelê hazir be bo pêşkêşê ber pê te.
 Êvare, va hilgera çaxê kizîna teze,
 Ey hûr qise û besta gişt kurêd ser rê,
 Şewata hemû ciwanîne, kê? kurê kê?
 Êvare, va hilgera çaxê kizîna teze,
 Wek siwiske birî, aska nigay çavê reş û mest,
 Pir e'şwe biçerxîne, îda qet me be der best,
 Çend mal hilşin, çend şil bin hêzê dil û dest,
 Êvare, va hilgera çaxê kizîna teze,
 Rîya kanî Quban çavnêrî koma naze,
 Ber dergê we qebila rîya ehlê dilxweze,
 Êvare, va hilgera kizîna teze !

BO CIWANIYA SER RÊ

Bo şevêkê min hişt eva gunda, rê wunda kir,
 Beyanê roj hilat, siwar bim, cî bihêlim,
 Mîna savayê yek şev, ku gund li paş ne man,
 Çol temam wê bibin nav û nişan.
 Vî gundî bihêlim bê nişan, bê şûn, bê pê,
 Ey perî sil mebe, nede alî tu hejarî,
 Ew nîga niv ke çey, ew çav mestane,
 Qûz mebe, ber pê û berz û geş binêre,
 Penca naz berde ji çimkê mişkê şerm,
 Derkevin lêvê al, zulfê xav, gulmê nerm,
 Sil mebe, ji mêla bi germîya nêrîna min,
 Mêrêkim, ciwanîye qiblega ayîna min,

Sereki ez lê dim bi wê bejn û balê
 Ji sîngê pakva bo ciwanîya tenê,
 Dixwezim der herim ji vî gundî beyanî
 Dixwezim der herim ji vî gundî beyanî
 Xatirê min bigire bi bastir nîşanê,
 Çimkî ax! eger tu min bimrîni,
 Lê tu bi xwe têyi, her li cem min bimîni
 Te jî di gel her ciwanîki bibînim heta mirna min
 Wê bibe mirwarî mîlonek şêrêd min.

CIWANIYA BÊNAV

Qijqalê, lêvalê, pirşingê, nige kal,
 Ey keça ciwan, ya ser reng hinekî al,
 Ey keça menga bi deng cipe dû,
 Dev û lêvê daliqandî û çavan hilne girî.
 El endama hûrînok, nermkok, hestû sivik,
 Ey cilê wa karê te dilgirtire ji yê bûk,
 Raste, ez rêbarim, ser pê Çûn wê min,
 Lê va ciwanîya te kar kire ser canê min,
 Te tirê nek her niha, e'mrekî dirêj,
 Bi wan dest û pêncâ birîna min ke sarêj.
 Ey keça kal, ciwanê dîn eger zor kal bin,
 Ji baxçê beharê gulbaxê ber xur bin,
 Bira rengê wan perdaxt be û cîyê wan ser çil be
 Bi gotna xelqê din bira navê wan şa gul be,
 Canê min bo têle binevşê diherişe,
 Ku li bin sîbera tûtirka xamûşe.
 Li hemû esmanî stêra berê beyan,
 Dilê min dixê hestûkî sipî ciwan.
 Ji textê yekdestî hezar yek nexme,
 Ewê şîrintir têne guhê min nizme
 Kanîke ron li ber çirûsa mangleşevê,
 Li binîda bilerzî mirwarê zix û çavê,
 Ciwantire li cem min ji derya bê sînor.
 Şepola bate ber tîrêja rojê şil bû hur,
 Qijqalê, lêvalê, pirşingê, nige kal,
 Ey keça ciwan ser renga hinek al,
 Der best nînim, rêbarim, derbest nînim, revok.nînim

*Dizanî şerpeze û derbest yekcar çira min
Ey ewa nîgareke hate kişandin ji bira min,
Şoxê, neyabê, lê ax, bê navê bona min.*

(Dîwana Guran, 45-46)

JIN

*Jin dizgîna husnê bi eşq dike pernaz,
Jin qût dixê xeyalê reqsa engîz,
Jin eşqê tîne û jin ji eşqê nevaz,
Jin tarê rûbay heyat dike tehzîz.
Sima wasmî dilger ji jînê bikî xalî,
Teclîatê bidaye xirub bike dîncurî.
Bi ser sima tehida guşad bike balî,
Jin ku mezina sertacê ehtirame, jine,
Bi nîke niştira almasa tûja eşq û xiram,
Xitûtî qidsîtf hik kirî qelbê mine,
Bi sehrî xariqî jin pîr qirincima elham,
Li kuhcê xatrê mînda ta jîneke şox neke
Perê sifet bi pelu poy cemala cilve
Li ku li sethî zemînda li singê felekda
Wê bibe menbe şêrêd min bidayî! e'şîya.*

BESTA DILDARÎ

*Li bin esmanê şîn,
Li pal çiyaê befrîn,
Li Kurdistanê gerîm.
Li dor ber min meriv,
Ne li şêher, ne li gund,
Min ne dî get kes,
Weke te ciwan be.
Keça kurd, dil pê şa be,
Wek firîşte û perîzad be,
Ne berîk, ne goştîn,
Ne keçika e'şa jin,
Ne zor çav reş,
Ne îcgar geş,*

Lê bi nîga şîrin
 Ne min dî qet kes.
 Wek te bi tîn,
 Tuyî, tu bes...
 Li te bê biza mangleşeyê,
 Bejnê rêga û rewşa kewê,
 Ji jorda min tu dîtî,
 Eşqa dilê min şewitî,
 Sehetekê dûr bî ji min,
 Agir dikeve canê min.
 Ku dest ji yaxa te gir nebe,
 Ji cem kesekî dil jîr nabe,
 Tuyî, her tuyî bes
 Wusan ku min tu ne dît bû,
 Jîna min ta'l û tirş bû,
 Bê şadî û aram,
 Bê hîvî û nakam,
 Dijîyam, jîna serserî,
 Ne min dî kes
 Bo rêberî,
 Tuyî, her tuyî, bes.
 Rîya hîva nîşanderim,
 Sixtiya jînê asan kerim.
 Ey keça gir, keça Zevos,(1)
 Xuşka civan, xuşka Vênos,(2)
 Ez te perestim,
 Lema wa mestim,
 Bo ayîna min digerî,
 Hinek kes,
 Bi car bidirî,
 Tuyî, her tuyî, bes.
 Qibla ayîn û bawarim,
 Xweya bihiştî, dilî terrim
 Wek serê rê şwên amanc,
 Ne zazame, ne kurmanc,
 Geram li Kurdistanê,
 Germiyan û Kuhistanê,
 Ne li nav şêher, ne li nav gund
 Ne min dî qet kes.
 Mîna te civan be,

*Tuyî, her tuyî, bes.
Keça kurd wek gul wa be,
Kurdistanê pê ava be.*

- 1) Yanê Zevs, bavê mezin yê xwedê yê hurimê kevn.
- 2) Vînos, Afredîta jina here rind, stêra zehre.

BERBANGA SIBÊYE

*Berbanga sibêye, ronaka aso,
Hîva kurde, mizgîn bo te,
Deng û bang hatin ji mizgevtâ gund,
Baldara helîna xwe cîda hiştin,
Qaspe-qaspa wan dibêje:
Berbanga sibêye, ronaka aso,
Asoya hemû kurda, mizgîn bo te,
Rabe, ey lawê niştimana kurd,
Wextê rabûne, ne gê xewê,
Pêvîste pîroz bî bi sixt û bird,
Çavnêriya tene, rabe bi dest û bird,
Berbanga sibêye, ronaka aso,
Asoya hîva kurd, mizgîn bo te,
Bo bextewarî û serketina gel,
Gişkê bibme hevalê te pel bi pel,
Ji devê kelê tîrêja rojê wê bê der,
Ziring be, zor baş îş bike bi hel,
Berbanga sibêye, ronaka aso,
Asoya hîva kurde, mizgîn bo te,*

(Ji Dîwana Guran, rûyê 402)

ÇIROKA BIRATIYÊ

Birayê ereb!
 Çexmaxa şimşîra zordar,
 Awa li nav xûnêde bû,
 Ji milê bavê min, bavê te,
 Dirijîya, dikişîya xûna bavê min û te,
 Cot bi cot dikuştin bavê me,
 Tik bi tik xûn dihat ji çavê me,
 Me dest digirt bi hevra
 Bi hevra digirîya bi bira.
 Lê zordar
 Kellê wî pir bû ji xûna mar,
 Pelê me digirtin, em kêş dikirin
 Bin darê êş, ah û azar,
 Zincîr dixistne gerdena me,
 Destê me didane ser sengîn,
 Qamçî kutan li ser me dikir rengîn,
 Me her gav dikir axîn, dikir zarîn,
 Li ber dara zor azar,
 Em bi hevra bûn bira,
 Lema ji nav me herduwan,
 Bi çirpîyên hûr û gir,
 Em didane nav dar û dirkan.
 Birayê ereb û kurd,
 Îda bûye girme-girma zengila,
 Nalîna rencê te bû nalîna min,
 Bi roj û bi şev û sala
 Nalîna me zor der çû ji çalan
 Bona berîka bavkujê me
 Şêlî renca şîrinkujê me
 Birayê ereb !
 Ji bo bêkariya zordara,
 Eba û firinca me dirîn,
 Ava ji ber giraniya bara,
 Xwêdan ji nav çavê me dibarîn
 Piştî me ji keser qûz bûbû,
 Zordar ser me bû, ser mera diçû,
 Me ji neçarîyê şan dabû bi şan,
 Bê sekin me paçê xwe dawşand

Ji niçê paç em hatne der,
 Kom bi kom, rêz û gewher,
 Zordar dibir, ez û tu
 Bê berg diman, bê nan tû
 Çavê me bi ziq-ziq li çavê rê bû,
 Birayê erebê çav reşê min,
 Tal bû riskê te, tal bû riskê min,
 Ji kasekê me talî dinoşin
 Me biratî dikir bi hingivîn,
 Herdu bira ereb û kurd,
 Serê me bû binguhê yek bird,
 Ta me têr xwar, me çipe dikir,
 Me pê dibir bi ravêja hûr,
 Dîban bi vî şanî, bi vî şanî,
 Bê westan me paçê xwe weşand,
 Lê paçek ji binê birê,
 Paçek jî ji gefa zincîrê,
 Nişkêva zincîr qurufî, qetîya
 Dîlî ne ma li gefesa me,
 Niha em herdu birên azad,
 Raste, bi serbestin, dilşad,
 Lê asoya rêga me lîle,
 Rîya asoyê lîl bi wîle,
 Wîle bibin bed kemîne,
 Bed rêgirî, bed bi rêye,
 Birayê ereb !
 Em dixwezin bira bin,
 Meyvê şîrin biçinin ji darê,
 Em dixwezin azadîya xwe,
 Gul bigihîjin li baxçê beharê,
 Ev sala baştir bê ji sala par
 Em hevra bin bi îtbar.
 Îda destê zordar û îstmar
 Neyê, negîje ser me,
 Em ber bi asoya ronak bin,
 Rîya rast bigirin, pak niyaz bin,
 Mîna gelên din pak bira bin,
 Li gera kotirê bask spî bin,
 Ber bi asoyê şîn alî bin,
 Siwarê yekitîya yek xeber bin,

*Pey kevin, ber bi wê herin
Heta bigihijne armancê xwa herî şîrin.*

(Ji dîwana Guran, bêlgê 320-323)

DILDAR (1918-1948)

Edebyetnasêd kurdan derheqa Dildarda dinivîsin, ku ew kurê Hedîm Sicadî bîstê fevralê sala 1918 li Koysincaqê ji dayka xwe bûye. Bavê wî qulixdarekî biçûk bûye, li pêşîyê Dildar du sala li Ranîyê hîn bûye, mekteba navîn li Hewlêrê kuta kiriye, li Bexdadê fakûltêta dadperwerîyê ya zanînga Bexdadê xilas kirîye û çend salan bi pêşê xwe xebitîye wek dadgir.

Hewas û berjevendiya Dildar gelek bi xwendina kitebên derheqa tarîxa welatê Evropêda û rohilatêda hebûye, ewî gelek kitêb derheqa Fransîya, Hûnistanê, Turkîye û welatên ereban û derheq tarîx û kûltûra kurdan xwendine. Bi gotina Refîq Hilmî, Gîvî Muqrîyanî û Maruf Xeznedar Dildar li bin bandûra nivîsarên Emîn Zekî tarîxa "Kurd û Kurdistanêda" bûye. Li bin bîr bawara Qadîr Koyî, Kurdî, Bêkes, Zîver û şayrêd kurd dinda bûye û li xortaniya xweda şêrhez kirne û dest bi nivîsandina wan kirîye, nivîsarêd wî şêrî gişk derheqa rindî û ciwanîya (bedewîya) Kurdistanêda nin, derheqa jîyîna xwe tal û tirşda nivîsîne, îlamk derheqa negbetîya hemû miletê kurdda şêr nivîsandine. Çend şêrêd Dildar li wextê xweda li nav xwendkaranda distran mîna şêrêd strana şûrşgirî, mesele, şêrên wî "Ey Reqîb", "Kurdistan" stranê here hezkirîne li nav qîz û xortên kurda.

Ez li jêrê çend şêrên Dildar ji soranî dikme kurmançî û bona xwendkarêd me delal çap dikim, ku bizanbin qedir û qîmetê nivîsarên wî mêrê dilawer û wetenperwer çawa bûye.

EY BAYÊ ŞEMAL

Ey bayê şemal, ey bayê şemal,
 Posta hewayê dil pir zoxal,
 Destê min li dawa te be, diçi kîderê,
 Naçî çîya, silav biki dîlberê,
 Mîna ereb nekevî nav agir, herî wêderê,
 Mesekine heta diçi ber Leyla porzerê,
 Mesekine li cem kewa şox û zîbâ,
 Nîvê tirê li dilê meda ma,
 Li vî çemî, mêşe û erd û bane,
 Bêje, qurban ev rîya çîyane,
 Tişteki risva û rût û qût min dît,
 Hêsrên al mîna yaqût min dît,
 Rû li xûn, xalê zeferan min dît,
 Çavê lêl û wêl pir girîn min dît,
 Heykelê mirî bes hestu min dît,
 Bejna xwar mîna kevan min dît,
 Min dît ku car caran ew lêv bi bare,
 Dest hildibire, li te diyare,
 Çimki xeyala bejn û bala te,
 Tîrêja ronakî ya şewqa lêla te,
 Nêrgîza şehla çavên te xumar,
 Xermanê zilfên te meha ruksar,
 Frîştâ aza hezar car
 Xwe nişan dide, xwe dike heşar,
 Îda her car ew mal wêrane,
 Ew kej mesken hejîna şeherane,
 Her wa te digihê cejna salane,
 Nizane tu tuneyî, wîneyê xeyalê,
 Dest dirêj dike bi nikamê,
 Bi cerga şewtî û dilbezmê,
 Ku lê wun be, dike bang û heyar,
 Destê wi bigre, dibê hewar hey hewar.

KURDISTAN

Kurdistana xweş, niştimana ciwan,
 Qible geha min bê guman,
 Çavê min bişkivîn li çiyayê te,
 Bûne îni jîyîna baxên te,
 Dengê şimşala şivanên te,
 Zirqî û baqî ciwana te,
 Qaspa kewê li pala te,
 Xulîna avên newalên te,
 Ev hemû gühê mindane,
 Girtiyê evina şêrê dilame,
 Nû nemamek bûm, vê axê gihîştim,
 Bi xoşewîstî min welatê xwe av dida,
 Belê, Kurdistan, te ez xuliqandim,
 Te ez xuliqandim, te jîn da min,
 Xweş jîna min xweş jîna teye,
 Êşa jîna min roja şîna teye,
 Çimkî Kurdistan, niştimana ciwan,
 Tu qible geha dilî bê guman.

BO KOVARA RONAKÎ

"Ronakî" navê te çend li cem min xweşe,
 A'lem bi saya te dilpir coşe,
 Tariya royê derket "Ronakî"
 Bi ulm û fen û ruxsarê pakî,
 Şewqê bexşande çîya û bostan,
 Zêndî kir ulmê Kurdistan.
 Bi hoy "Ronakî" em hilhatin ji xewê,
 Me berê xwe xiste nehsî û şoma şevê,
 Mizgîn bo weten, axa te ronak bû,
 Bin saya şewqê lawê te çalak bû,
 Nehsî û şom çûn ji ser lêvê te,
 "RONAKÎYÊ" cî girt li ser rûyê te,
 Ûmud peyda bû, belav bûn fen,
 Xuyan bikin xizmet guzara weten,
 Milet "RONAKÎ" meya jîyîne,
 Sirê dora çalakiya lawê cane,
 Îcar seyrê wê bike hunurê qelem,
 Heta bilind kin Îraq û elem,
 Xuda ! tu "Ronakîyê" dûr kî ji şeqaq,
 Şewlê bexş ke li axa Îraq.

MINDALÊ HÎVA

Mindalê hîva, kolka dîlan,
 Teze xunça nav baxê gulan,
 Her çend seyri nav çavê te dikim,
 Nabînim girê ne zor û ne kêr,
 Rû û rengê te mîna esmanê saf,
 Wextê perşenga rojê dide tav,
 Tîrêja ûmûd ser dilê tari,
 Li esmanê rût dide diyari,
 Seveyla çavê te birqedar,
 Ronaka pake wîneyê te ruxsar,
 Kenîna bê fêlin lêvê te al,
 Neşa herdu çavê te mest û kal,
 Bê şik mizgîna me pêşîne, dilê şade,
 Yan ji nexme xana baxê me azade,
 Ûmûda paş rojî, kurê hîva tuyî,
 Hîva min bi teye, teze mindal,
 Siba bibe nimûna dengê misal.
 Van qisê ku ez wa gilî dikim,
 Biziringîne guhê xwe herdem,
 Rastgo be, herdem qet derew nekî,
 Wext bê sûd ji dest der nekî,
 Tê kuşe, her dem mîna heng be,
 Li meydana jînê hazirî ceng be,
 Eve ji tera dibêjim, qenc bizane,
 Jîna meriv barê girane,
 Nek wa bizanî mîna jîna duhinê,
 Dixuyî, dinivî tu li nav nivînê,
 Ew jîn nîne, ku mîna jin bijî,
 Divêt hem azad û hem mezin bijî,
 Rojekê wê bê, tuyê pêra bigihîjî,
 Çavê xwe vekî, bizanî jîna ne mir ne jî,
 Tuyê bibînî, ku jîn çîyayê berze,
 Rîya we xwar, jor bi tirs û lerze,
 Gişk kend û kusp û devene û dare,
 Tiji dirinde û dupişk û mare,
 Ger rîya te hemû dane û dawe,
 Nezan û dana têda bê t'awe,
 Ruh û canê min, tuyê bikevî vê rêgê,

Li vê telê û daw, çerx û dezgê,
 Gelek biwestî, xudanê birêjî,
 Wî derdî û îşî yek-yek biçêjî,
 Li rîya serketin divêt pêşkevî,
 Heta yekî divêt ser kevî,
 Nişana tîra xwe bide ser rîyan,
 Ku li şûna te rêzan girêdin, herin her deran,
 Divêt tu çira zanistî hel kî,
 Destê min dawa te rê wun nekî,
 Bîr û hişê xwe baş bi kar bîne,
 Vê danê û dawê yek-yek bepesîne,
 Heta der ne kevî ji hemû dinya,
 Çiqas wan kir, tu bimirî, lê kurdê her bimîne.

TITÛNEVAN

Rojekê havînê li qirçîna germêda,
 Avdrekî rût titûn av dida.
 Zer bê hêz û jar û nexweş,
 Malwêran, perpût bi dev lerze tal,
 Xudanê çar rezan û xwedî mal,
 Her ava wî hebû, rabû giva
 Sepkeyê bike, kuze av bîne,
 Tutunê av bide, mindal xwedî bike,
 Bi lerze-lerz hinekî westî,
 Zor da xwe vî alî, wî alî,
 Min jî ji taba germê û li rê westî,
 Bi tîma cêrek ava sar jê xwestî,
 Min selam elem li avdêr kir,
 Elek îslam mervê tenê,
 Min got: "Tîme, ava sar bide min;"
 Got: "Nizanim, maye, yan na,
 Here jorê kepir, ger li nav kûze
 Avek têda bû, vexwe, emma,
 Nexweşî jê tê, ger t'î bèn
 Xêra bavkê te avê bide wan"

KAPIRÊ AVDER

*Kerpeke dargez, tarî sazkirî,
Bo parêzgarî ji germa tavê û tozê,
Bi çixekî şir, se dora wê birî,
Nav mala avdêr herzeleke çûk,
Du parçeyê berra şir û hildirî,
Cêrekî qul, sê kûzê ker xêw,
Çend amanê reş, cameke qupav,
Sêlekî teng, xwanîkî biçûk,*

*Li alîlkî mencalek devexûn kirî,
Du lihêfê şirê çilkîne qul-qul,
Sê piyalê çayê û qurekî şkestî,
Jinek li wî alîlal û pal ketî,
Bê hiş ji ber t'a, ji birçiya jakav,
Mindalekî tirsava û bê perva,
Du parçe cil ser pê lê pêçav
Vizîna bayê germ û gujîna koma mêşan,
Têkel bû di gel dengê bav û av.*

DU SWAR

*Av min kire devê mindalê sava,
Westî û îşê min li bîra minda ne ma,
Halê vê mala hejar û nexweş,
Erkê ser milê avdêrê تنها,
Wana ez avîtme gêjgeroka serîndan,
Nav kar û barê tariya dinya,
Ev hemû erka, ev hemû renca,
Giva loqme nanê xwe dixwe,
Ez li vî xeşalî û du bargir swar
Hatî ji otaxê bi lez û zûva,
Birne li ber dev, demançe li qed,
Simêl qît qinc, çav kişt û wurîya,
Moheya ji bo şer û çêr kirin,
Keyd, şeranî bê sebir û heya,
Hatî, peya bûn, bê silav kirin,
Yekî ji wan got: "Ey kwanê ewla?"
Min got: "Awa hat, kerem kin vira!"
Ez li vê qisê û ewla ji jêr,
Hat bi rûkî xweş got:
"Bi xêr hatine, bi xêr bên kwêxa!"*

ÇEND Û ÇÛN

Lihêfeke peritî gul-qulî dirî,
 Anî raxist dûr ji germa tavâ,
 Got: "Dê kerem kin, rûnên li vira,
 De hûn bi xêr hatne ser çava"
 Kwêxa got: "Selama te ne be,
 Ûkorayî çav, wa mebêje, şkiyav,
 Kwa te got...kwanê rista xeberê te?
 Kwanê çar daxê te hey keran, bav ga,
 Tutunevan got: "Bo çi çêran dikî?
 Ne hatim bo dar, ne hatim bo daw,
 Nika çi heqê te çêran heye,
 Qusura teye, ez çi bikim, heyran!
 Ey-kwêxa got: " Çi li min die'wtî
 çawan xwe kêfa xwe dikî, didî min çawa
 kengê hatî, etîm, bêj flankes,
 Ez dawê dixwezim, hey abrû û lawa,
 Tutunevan got: "Roja şayê,
 Ne hatme cem te, û te ez şandme aş,
 Min ne got mam-kwêxa dawa min pêwîste,
 Te ne got ne maye, min şandiye du dawe!"

MAL WĒRAN

Ji wê rojê heta nika,
 ne daw min dîtîye, ne rehmeta xuda,
 Dawa min ne be, kirê negire,
 Çar dax li ku be, li ku bibînim?
 Însafa te hebe, seyri halê min bike,
 Rewşa te çawane, çawan min tu anîyî?
 Heta aqsana min tu kirî avdêr,
 Te xwe kire noker, ez bûme axa,
 Ku hatim, zigê kete ser zevî,
 Tutun min çand, renc da milê xwe,
 Dibêjim dar bigire, dibêjim dawa bîne,
 Dibêjim birçîme, dibêjî kwa pere?
 Ez bê pere, mindalê min birçî,
 Li ku gurîn bikim, bese, hilşîya!
 Kwêxa ku got, ewla guh didayê,
 Pirsra eva şertke yad neke,
 Qewlê me nohet dînar bû,
 Sed û bîst te xwar heta nika,
 Nika jî eger li beroka minda hebûya pere,
 Perê çî, kuro, bo xezne jî ne ma.

HESAB

Tutunevan got: " bo min bike hesav,
 Bizanim hal, çawan perê min tamam,
 Wa bûye du mang qet te tişte ne daye min,
 Kwêxa got: "Wa ser çavê min,
 A, mele Seyd...deftera te derxe,
 Lê binêre, Ewla çi hatiye nav?
 Merîk di gel wî Tomez mela bû,
 Melakî genc, teze û rû teraş kirî bû,
 Herze û dildarî ji rûyê wî dibarî,
 Simêl tenik, çav kîl kirî bû,
 Mele defter ji paxilê der anî,
 Defter, çi defter, perpût û gec lanî,
 Ergame zil-zil, xetê xwar û xîç,
 Emla farsî û bi kurdî nivîsî bû,
 Min ne dît, perek bê fêl ne nivîsî bû,
 Mela defter ser û jêr dikir,
 Ewla mintezîr mil keç û damaw,
 Kwêxa simêla sor ba dida,
 Bira min jî li ser ewlayê malwêran,

HESAB KIRIN

Hinekî paş mela serê xwe helbirî,
 Em jî di gel wî lê bûn gudar,
 Mele got: "Mam Ewla, eva hesabê te,
 Penca şeş dînar ji destê kwêxa,
 Sî dînar gacot, çar jî kerste,
 Bîst û pênc dînar kereste û eşîya,
 Du dînar carekê, sê dînar jî
 Te ji min wer girt li mala axa,
 Cema wê sed û bîst dînar tamam,
 Bi gora defter Sehî Ewla".
 Tutunevan got: "Kwêxa, Ewrehman!
 Pêncî şeş dînar ji ku te dan?"
 Kwêxa got: "Giva derewe,
 Giva em li te dikin eftira,
 Axir eva gencîya nalê bar
 Ne'let li bavkê xwar û xêv be,
 Nika jî qet heqê te cem min ne maye,
 Te xwerin jî wer girt gelek zêde,
 Eger tu dixwazî peran, tutunê selam ke,
 Li ser para xwe her hinekî zêde ke".

LAWÊ KURD

Tu dizanî ey weten, îro bo çi bêbeşî,
 Bo çi destî şev nişanî te dida nema reşî,
 Bêjme te esbabê mezîni zillet û çarereşî,
 Gencê kurdan her li wextê meyê dîkin xîretkêşî,
 Wextê bade tê ser meclîsê, navê kurd tê ser zi-
 man,

De were seyri fikrê ke û ax û daxa lawan,
 Rengê nalîn va li guhda dibêjin bê guman,
 lawê kurdan her li wextê meyê xîretkêşî.
 Û di gel dengê tîfing û agirê hinavda,
 Û di gel nalîna weten ger te ji zindanda
 Dikeve guhê min bi şewat hewar dike li vê hanê-
 da,

Lawê kurdan her li wextê meyê dîkin xîretkêşî.
 Sîliha her mîletî sade li stuyê gencane,
 Roja şixul bexşî ûmûd fikir û karê gencane,
 Her hemû kirne kul û birîn, hem li rencane,
 Lawê me jî her li wextê meyê dîkin xîretkêşî.
 Çimkî mîlet be tole jî be, lawo, ruhê vî leşî,
 Bê te eva ruha namîne, ew li jînê bê beşe,
 E'ynî derdê kurde, ku kete derdê karê dawesa,
 Mîletê gencê wî sist be, mirîye, najî,
 Şadmanî textê jîn û tacê e'zet nîne,
 Lawê kurdan her li wextê meyê dîkin xîretkêşî.
 Mîletê ku lawê wî cust be, dijî, qet namire,
 Qet tu cara dest û pê wî wa li bendê nabe,
 Sed hezar tîxê zemanê be, stuyê te nabire,
 Lawê me ji her li wextê meyê dîkin xîretkêşî.
 E'ybe-e'yb, lawê kurdan, seyri lawê xelqê bikin
 Fikra bêbakî, bi ser çû, bade hiş û kelle xwe,
 Dewra xewê bi ser çû, binêr li dor berê xwe,
 E'ybe, çêtir bes li wextê meyê mekin xîretkêşî,
 Seyri nakin lawê xelqê, gişte bazû qewatin,
 Gişte sûdbexşîn, welat û merkezê sed hêmetin,
 Bo çi anîna karê ciwan li rîya mihnetin.
 E'ybe, çêtir bes li wextê meyê mekin xîretkêşî.
 Lawê xelqê têne ser xwe, canfîda kar dîkin,

Bo niştiman xwe gişt xunkarî dikin.
 Îcar bo fewtina dijmin neçîra xelqê dikin,
 E'ybe, hûn jî her li wextê meyê mekin xîretkêşî
 Hûn seyr nakin çend bi tîne destê lawê xelqê,
 Ger bê wextê kinê, radibin ser pê wê deqê,
 Û ji tirsana dilerizn gayê çerxa dinya û sema,
 Lawê kurdan, bese li wextê meyê mekin xîretkêşî
 Û şayrêd esra bîstem, hêmete, hêmet bikin,
 Méveke dareke hêmet xizmete xizmet bikin,
 Melhema kul û birînan qudrete, qudret bikin,
 Hûn heta kengê her li wextê meyê bikin xîretkê-
 şî.

Seyrî ehwalê weten kin çawan ji bûnê mirîye,
 Seyrî karê dijmin kin çî bi halî kirîye,
 Seyrî reşmal kin zelalet esman girtîye,
 Hûn heta kengê her li wextê meyê bikin xîretkê-
 şî.

Seyrî baxê weten kin, hişk bûne, bûne xezan,
 Seyrî xunçê nû bişkivî kin, çend beban naz hel-
 weran,
 Şahdê bêkarî hûnin, we vaye av hate birîn,
 E'ybe, ta kengê her li wextê meyê bikin xîretkê-
 şî.

E'ybe, lawê xudanê vî çîyayî û daxa kurdi tu,
 Xudanê tarîxa xûnî û delirî û gurdî tu,
 E'ybe, bêkarî, heta kengê seyri nakî, mirî tu,
 E'ybe çêtir bes li wextê meyê mekin xîretkêşî.
 Rabin ey lawno, we tê bigihînim, millet ma'na çî
 ye,

Ku bizanin xên ji mezheb rêga çîye,
 Rabin, rabin, bes, li wextê meyê mekin xîretkê-
 şî.

Milet yan bi nikê rima dijmin dibe bê hiş,
 Seyrî dor berê xwe bikin, rûnên li rex beroş,
 Agrê hestî bi zilleta we li dilda bike coş,
 Rabin, îcar nek li wextê meyê bikin xîretkêşî.
 Milet ku ji zirîna toq û zincîr rabe ser xwe,
 Wê toqa hêsirî ji stuyê xwe û milletê xwe bavê-
 je.

Werin ser xwe, bizanin, hûn ji rē derin,
 Rabin îcar bes li wextê meyê bikin xîretkêşî.
 Rabin, heta kengê ha li jêr axê rizî bin,
 Rabin heta kengê miriyê li nav dawê bin,
 Rabin, rabin, bes wextê meyê mekin xîretkêşî,
 Her kesê pišta wî li gerdûn be, pišta wî wê biş
 kê,

Her kesê çav li destê ecnebî be, wê kor be,
 Rabin, rabin, bes li wextê meyê mekin xîretkêşî
 Miletê ger xûnê nerêje, dest û pê wî ve nabin,
 Bê kifa guftar û siqeya jîn nayê standin,
 Bade û mestî miqamê huryetê nayê girtin,
 Rabin, rabin, bes wextê meyê mekin xîretkêşî.

BÊKES(1905-1948)

Bêkes, navê şayrîye, navê wî rastî Fayq bûye, kurê Ebdal begê jibinemala qerecolanê, li sala 1905 li gundê Sêtokda bîst kilomêtr li bakurê(fêza) Sulêmaniyê ji daykê bûye. Gundê Sêtok hingê navenda qeza şarbajar bûye. Ebdal beg, li wêderê serokê taxbûrê bûye, jêra digotin "Tabur Axa-sî". Dayka Bêkes ji mala axelerên Sulemaniyê bûye. Zarutî ya Bêkes ne bextewarî bûye, li biçûktîyêda du-sê sal bûye, ku mala bavê wî çûye Sulemaniyê, ku hinekî mezin bûye bavê ew daye ser xwendinê li hucra feqîtiyê. Li sala 1911 hukmet bavê wî dişîne Xaneqînê û Bexdadê ser îş. Çend sal paşê bavê wî dimire. Bêkes di gel birê xwe givrik Sehîd û birê wî biçûk Tahar û dayka xweva dikevne halê belengazîyê û hejarîyê. Sal û nîvek derbas nabin, dayka wî û birê wî Sehîd dimirin. Bêkes bi birê xwe biçûkva dimînin êtîm. Mamê wî Emîn axa wî û birê wî biçûk dişîne Bexdadê cem Ha cî Elî axa, mîrata bavê wan dide wî, ku ew wan xwedî bike. Ew jî wan dide ber destê Heme-xanê xizmê afîserekî xelqê Sulêmaniyê. Jîna wî afîsêrî jîneke rehm û qenebûye, guh dide ser wan, wan hînî xwendinê dike. Wusan ew li mala wî afîsêrîda dimînin heta sala 1914. Wî wextî dibe hêwirze, Bexdad dikeve halekî giran, mala Heme-xan jî dikeve halekî belengazîyê.

Sala 1918 Hacî-xan, Bêkes û birê wîva dibe Sulemanîyê. Li wê pîsmamên wan wana dikine ser xwendinê û ew hîn dibe he ta sala 1923, her sal rind dersê xwe temam dike. Li paşê wî dişînne Kerkûkê, ku li mekteba ulmda hîn bibe, lê rê nakevê, ku bikevê. Ew diçe Bexdadê, dikeve mekteba dar-ul ulm û heta sala 1925 hîn dibe, paşê ji ber xerab bûna hal û wext diçe Sulemanîyê, li wêderê dest bi kirîn- firotina cixaran û şixaltan dike, paşê dest ji wî îşî dikişîne, di keve ser xebata rê çêkirinê, dibe serperestê xebatçiyê ser rîya Erbîlê-Rewandîzê, çend sal li Hewlêrê dijî û he- ma li wî wextî dest bi mamostayê dike, dibe hevkarê şerke rên pêşberî hukmetê, ji sala 1930 heta sala 1931 çend ca- ran tê girtinê, li paş azadbûnê sala 1933 dîsan li mekte- bêda ders dide û dibe hevkarê koma mamostayan û ji sala 1930 heta sala 1938 hevkarî li îşê wergirtina mafê xelqê kurd dikir. Li paşê dibe mamostayê gunda, çend sal li dû hev mamostayê li Qeredaxê, Sulemanîyê, Surdaşê û Helepçe heta sala 1948 dike.

Jîyîna Bêkes, li nav rojên reş, ne bi xêr û şerda derbas bûne, ewî bi çavê xwe zulma hukmetê li ser xelqê kurd dît- tibû, belengazî, hejarî û bêmafîyê xelqê kurd kar kirbûne ser wî. Bi xwe ew mêrekî şareza, aqilmend û fehmdar bû, baş zimanê kurdî, erebî, farsî û înglîsî dizanibû, xwendî na kitebên bi wan zimanan jêra gelek bi feyda bûye, pê he siya bûye ji çî bûye hejarî, neserbestî, bindestîya xelqê kurd û bi çî teherî bixebitin, ku xelqê kurd bigihîje me- rem û mebestê xwe serbest û serbixwe bijî.

Ji ber ku Bêkes ev halê miletê xwe bi çavê xwe dîtibû, bi guhê xwe bistîbû, ku miletê wî dike-nake nikare ji zulmê azad be, Bêkes derdkêş dibe, xemgîn dibe, dibîne ku li şe rê serxwebûna kurdanda yekîtî li nav xelqêda tune, ku li hundurê welatda, ne jî li derva piştîvan, kes û karê kur- dan tune, ku bèn arîkarî wan bikin. Sebeb vê yekê ewî na- vê xwe Fayq guhastbû, kiribû Bêkes. Bêkes yan ew bi xwe bê kese, yan jî ew kurdê bêkese mîna miletê xwe bê kese

Zanyarê kurd bi navdar Mehemed mela Kerim, yê ku li sala 1981 dîwana Bêkes çapkir, li pêşgotina dîwanêda bi kurt serhatîya wî nivîsiye. Ez li vira sûdê jê werdigirim di

sirîya xweda wê serhatîyê hê bi kurt dinivîsim. Mehemed mela Kerîm bi kurteberî çend gilî jî derheqa naveroka şêrên Bêkesda nivîsîne. Ew şêrên wî parevedike ser van komên jêrin: Şêrên kurdîtîyê, şêrên komelatîyê (civakîyê yan cimatîyê), şêrên derd û xemên dil bo halê xelq, şêrên bo biçûkan, şêrên stranê. Mehemed mela Kerîm nivîsiye, ku bi tomerî şêrên Bêkes yên şurşgerîyêne, ku gelek şêrên wî bi naveroka xweva şêrên wetenperwerîyêne, şêrên neteweperestîyêne, yên rewşenbirîyêne, ku li gelek şêrên xweda Bêkes xort û keçên kurd, xelqê xwe kurd şîret dike hîn bin, bixûnin, xwe bi xwendinê bigirin, duberekîyê nekin, yek bin hevkar, hevdest bin, bi tevayî derkevne meydana şerê serxwebûna kurd û Kurdistanê. Ev gotina Mehemed mela Kerîm raste, ji bo nimûn min li jêrê çend şêrên wî vî cureyî û vê naverokê kirne kurmançî û bi herfên latînî çap dikim bona xwendevanên delal.

TU ÇIYÎ ?-EZ KURDIM

*Tu çiyî? ez kurdîm, neteweyê kurdîm,
 Xwa tirsnoke nîn? Haşa, neberdîm,
 Çi tu jî nav birî? dudilî û nifaqî,
 Çawan rizgar dibî? Her bi îtfaqî.
 Bêje, tu çî dixwezî? Berzî wetenê min,
 Bi xurayî na, bi ruh û canê min,
 Çi li ber teye? Xwe fîdayê kirin,
 Bo çî? Li rîya miletê mirin,
 Kwa, çeka te çiyê? Sewda welatê min,
 Lê piştîvanê te? ezem û sebata min,
 Rast bêjme te, kerem ke, guh bide min,
 Bi qisa min bikî, serê min li ser rîya te,
 Bi rastî û pakî hewl û têkuşîn,
 Ji kursî û kîne, derew çav puşîn,
 Evana yê te bin, karê te zor leqe,
 Para te hemîşe negbetî û şeqe.*

(Helepçe, 1935 diwana Bêkes, rûyê 185)

EY MANG

*Ey man! ez û tu herdu hevderdîn,
 Herdu giriftar li nav ahê sardîn,
 Tu wêl û reng zerî li esman,
 Ez jî der bi der li şeheran,
 Digerim, ey mang! qebla dildaran,
 Dermanê derdê dilê bêmaran,
 Şevêkê û îşev bigire p'erê min
 Bê yar û herdem a'ciz û t'enême,
 Dilzar û bêzar, pest û xemgînim,
 Gîroyê dawa yara şîrinim,
 Dilbendê eşqê wê belek çavim,
 Şêt û şeydayê wan gurçikê xavim,
 Ji wê wusa ketime nav xeyal,*

Girîne p'êşê min, bûme guhê zoxal,
 Ey mang! tu li şixulê eşqê pirozî,
 Tu nese bexşî dil bi sozî,
 Ez sond dixum bi îşq û ciwanî,
 Bi nesîma berê beyanî,
 Bi serhatî xwe bo min beyan ke,
 Derdê min giran hinekî asan ke,
 Tu carê çî bûyî wa peşîvavî?
 Ji ber çî pest û mat û damavî?
 Bêje min, tu xwedê çend ciwan te dî?
 Çend kur te li bezma aşîqan dî?
 Çend qewm û millet, çend şeher te dî?
 Çend şer û şûr bê aman te dî?
 Çend burdumanê Kurdistanê te dî?
 Çend kefenê alî şehîdan te dî?
 Çend bêkesanê perîşan te dî?
 Çend der bi der û mal wêran te dî?
 Çend çav sorî pir girin te dî?
 Ey mang! ewqas te seyrî dinya kir,
 Seyrî nîfaq û zulmê û rîya te kir,
 Bo wêye, ku te reng û rûyê xwe guhêriye,
 Reng û şu'ri'î tamam birîye.

(Dîwana Bêkes, rûyê 151-152)

NESRÎN

Nesrîn! demeke daxa te li mine,
 Giroyî, bendî, jîna te zulme,
 Ez wa dibêjme te, çimkî borcê mine
 Rabê, têkoşe heta xûna te germe.
 Serpoşa xwe bavêj, get meke şerme.
 Îro zemanê ulm û erfane,
 A'lem şev û roj li îş û kardane,
 Ferqa nêr û mê tune, bizane,
 Rabe, têkoşe, heta xûna te germe,
 Serpoşa xwe bavêj, get meke şerme,
 Mebêj ez keçim, tu jî wek minî,
 Motacê ulm, fen û xwendinî,
 Mecbûrî îşî û xizmet kirinî,
 Rabe, têkoşe, heta xûna te germe,

Serpoşa xwe bavêj, get meke şerme,
 Çiqas rûniştî, piştta te xware,
 Zer û lavaz bûyî, hêza te ne maye,
 Keça biganî va li ber çavê teye,
 Rabe, têkoşe, heta xûna te germe,
 Serpoşa xwe bavêj, get meke şerme,
 Xişir û ciwanîya te heya fêr bûne,
 Paşroja te her bi wan rone,
 Keça bê ulm dîl û zebûne,
 Rabe, têkoşe heta xûna te germe,
 Serpoşa xwe bavêj, get meke şerme,
 Wek xûşk û bira divêt em herdû,
 Qolê hev bigrin, herne meydan,
 Kurda bibin nav rêza miletan,
 Rabe, têkoşe, heta xûna te germe,
 Serpoşa xwe bavêj, get meke şerme.

(Dîwana Bêkes, M. M, 102)

TIMAKAR

Du pişikê cot û rêkî,
 Rabûn, çûne ber cîkî,
 Ku bidizin penerê selekî
 Kirin pîlan û tivdîrek,
 Tivdîra xwe kirin yek,
 Şûn û rê kirin yek,
 Çûne ser dû bi dû,
 Penêr li wan berpa bû,
 Bo timayê û para pîr
 Li hev kirin şer û zor,
 Têr û pîr li hev dan
 Heta qewat lê ne man.
 Çaxê tamam westîyan
 Rabûn çûne cem meymûn
 Gotin: "Em te dîkin qazî,
 Me herduyan bikî razî"
 Meymûn rabû zû bi zû,
 Pêşda anî terazû,
 Bi dev pêner ker kir,
 Parîk hindik, parîk pîr

Kire vî serî, wî serî,
 Û terazû hil berî,
 Dest pê kir kêşanî,
 Alîk der ket giranî,
 Meymûn parîk jê kir,
 Hilda, danî ser yê din,
 Yê sivik giran bû,
 Yê giran sivik bû.
 Ji vî parîk, ji wî parîk
 Penêr temam xwer çû.
 Pişik bê par man
 Rû reş bûn, mat man.
 Xulesa van qisana
 Tiñakar pojmane,
 Ewê bed û nerêke
 Bi dil nifira lê ke.

(Dîwana Bêkes, rûyê 190)

STÊRA GEŞ

Stêra geş li hewa,
 Serê min ketîye gerava,
 Hey serî te dikim, tê nagihê,
 Kê tu li wî cîyî danî?
 Bi şev ku tême ser banî,
 Seyrî te dikim li esmanî,
 Li nav hewa şîn û ciwanî,
 Cirîva te tê heta beyanî
 Bo çi wa şad û mesrûrî,
 Serbest û berz û rûsorî,
 Daym dil ron û pir nûrî,
 Çimkî ji vê dinê dûrî,
 Xwezla min tu niha
 Bihatayî li vira
 Dest bi gotubêj bikira,
 Ji minra şiro bikira
 Bo min hejarê dest vala.
 Tu berdî, dirextî ya beşerî?
 Elmasî, zîvî, ya guherî?

Giroyê teme, pir keder,
 Bêje min zû bi muhbeteser,
 min cab daye Kewa,
 K'urekim li nav hewa,
 Bi e'mir û gudreta xweva
 Rawestame li rû sema. (155-156)

XWEDÊ ÇIYA NEBÎNE BERFÊ LÊ WER NAKE

Bêjim çî di gel çerxa felekê,
 Seyr ke, çawan çûne naxa xakê,
 Wa başe, îsan ji vê başê bireve,
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake,
 Eger em qewmekî torin,
 Lê daxam çewt û xwexurin,
 Lema wa li bin çepok û zorin,
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake.
 Bo kuştina hev gunc û bi k'arin,
 Roj dest me be, em bi lih û zordarin,
 Li pêvîstîda mîna jin hejarin,
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake.
 Dizanî bo çî kurd wa zelûle?
 Bê nav û nişan herdem dîle,
 Çimkî du dil û xam û bexîle,
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake,
 Li vê esrê keva esra bîsteme,
 Hemû millet xudanê hikume,
 Her kurdê negbet wa li ber xeme,
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake,
 Munewer zorê her li ber nane,
 Weten difroşe bi yek tarane,
 Dike nav bê dîn û îmane
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake,

Eşrefê me hemû bê ruh û sistin,
 Dexilê pişta wan get ne bestin,
 Hemû nakok û pere perestin,
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake.
 Qewmê sêwî eger wa be,
 Mehala xakê berz awa be,
 Bo mirin başe tefr û tuna be,
 Îro bê şik li nav a'lema,
 Qet qewmek mîna kurd nema,
 Navê wî wa li nav xana adema.
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake.
 Em kuştîyê destê bê tifaqin,
 Mohtaca pere, ulm û exlaqin,
 Lema wa pestin, bê îtfaqin.
 Keko, xwedê îşê ne bi cî nake,
 Heta çîya nebîne, berfê lê wer nake.

BO WETEN

Dil ji derdê weten pest û giroye,
 Wek kewa nav qefes şewq lê nemaye,
 Eger dizanî ez çiqas perîşanim,
 Şev û roj ey weten, her li girînim,
 Dil fîday axa te be, gişk gewhere,
 Bi fîday ava te be, kaniya kewsere,
 Menzera Kurdistan berê beyane,
 Paris û Lubnan lê bin qurbane,
 Ji cirîva çivîkan, avazê qumrî
 Ji lêdana bayê nesîm, ji xew radibî,
 Ey kurd bese, îda çî te ji nifaqe,
 Wesyeta pêşketên te her îtfaqe,
 Qewmo, rabe mîna şêr, îro firsete,
 Bo rîya qewmê kurd roja hêmete.

LAWANÊ WETEN

Lawên weten, xîret bikin,
 De rabin ji xewê, bi ser çû şev,
 Nema zemanê cehil û nezani,
 Îro firsete, roja hêmete,
 Bi ulm û sene't berz dibe mîlet,
 A'lem hemîşe xerêqî îşe,
 Îş kin bi merdî, bi dest û birdî,
 Yek dil û dev bin, heta roja mirdin,
 Lawanê weten, xîret bikin.

REMZÎ MELA MARIF (1902-

Navê wî rastî Mehemed Remzî kurê mela Marifê kurê Seyd Re sûle, li sala 1902 li Sulemanîyê ji daykê bûye. Li heft salîyêda dane ber xwendnê, li cem mela Sehîd quran xwendî ye, paşê kitêbêd farsî ya Saadî "Gulistan", "Bostan" û dî wana Xafiz Şîrazî xwendne. Demekê çûye mekteba eskerîyê "Ruşdîyê", paşê li mekteba "Edadê milkîyê" hîn bûye, li dû wê li mekteba "Medresa ehlîyê" li cem melan xerêqî xwendna ulmê dîn bûye, xên ji zimanê kurdî baş hînî zimanê erebî, farsî û tirkî bûye. Bi farsî û tirkî şêr nivîsî ne.

Sala 1927 bûye memurê hukmetê, sala 1945 bûye serekê nihêrvanê Sulemanîyê û hingê gelek car çûye nav civata xwendina şêrêd Bêhûd û Pîremêrd, bûye nasê Pîremêrd û ketîye bin bandûra wî û dest pê kirîye şêr bi kurdî nivîsîne. Edebeyetnasê kurd Refîq Hilmî dinivîse, ku Remzî gelek şêr bi kurdî nenivîsîne, lê her bi tenê çend şêrêd niştimanî û komelatî nivîsîne.

Çawan nimûn ew wan li kitêba xweda "şêrê edebê kurd" da çap dike, ez jî wan ji ber kitêba wî digrim û bi zaravê me li vira çap dikim.

DEMEKE PIR TÊ XEYALIM

Demeke pir tê xeyalim, bi belav difikirim,
 Demeke lale zimanê dilê pir azarim,
 Demeke baysî pestime, îzetê nefesim,
 Demeke mane'y berzîme, bextê bedkarim,
 Demeke şewqê li aso ne daye roja ûmûd,
 Demeke subhî merem min ne dîtîye, şevgarim,
 Li dewra nuqtaya navên dayra xemêda
 Li ser sehîfaya vê dewrê mîna p'ergarim,
 Bi şev stêrjimêriyê dikim, heta dibe roj,
 Bi roj heta dibe şev pasevanê bazarim,
 Ji derd û daxê carna til dixum, bêhişim,
 Ji of û axîné carna axê dixum û hişyarim,
 Bi şûrê cewr û cefa sîng birînim,
 Bi tîra derd û bela cerg û dil birîndarim,
 Feleka min çep lê da, bê neva, dibê çî bikim,
 Di gel zemanê bedkar û bextê bedsarim,
 Ne xudanê pez û dewar, cot û amelîm,
 Ne sahibê revok, garan, gund û zevî û zarim,
 Ne şêxê dest birî, aynê dîn, bi dinya bê darim,
 Ne bîr û murşîde bê çav û rûyê riyakarim,
 Ne xudanê kes û karekî dewlemendê bi cengim,
 Ne sahibê kur û kalekî zor û destdarim,
 Ne şareza bi belat û ne hev demê sofera,
 Ne yawerê wezîr û emîr û xunkarim,
 Ne katibekî dîni, xudpesendê nefamim,
 Ne şayrekî hawa berzî herze gotarim,
 Ne ji wê muwezze be şermokêd bed exlaq,
 Ne ji wê mudeqqe bed navêd bê a'rim,
 Ez ew biçûkim, ku ji fezlê xwe heta nika,
 Bedî min nekiriye derheq beyar û exyar,
 Min ew wezîfe perast nika bîst û sê sale,
 Li ser wezîfê ez ne kirme zecir û înzar,
 Demeke çimkî bi mêzîna ihtram û qar
 Mucewheratî sdaqet firoş û kiryarim,
 Demeke, çimkî li bazarê eyffet û e'daye,
 Bi nexdî kirîye, sermayedar û ticcarim,
 Gula bişkiftî ya baxê kesêkî pak nijad

*Nemami gulşeni zatîki rast reftarim,
 Di gel vê ji dizanim, ku Remzî ez hergêz
 Ji wê ne hêziya petyarê ne bûm rizgar.*

(R. Hilmî, 34-36)

ÎRO ZEMANÊ BÊ EDEB Û BÊ WEFAYE

*Îro zemanê bê edeb û bê wefaye,
 Roja xirabî kirnêye, esra rîyaye,
 Bawî ne maye, basa wefa qet meke dexil,
 Li vê esrêda çimki wefa bê wefaye,
 Her ew keşê kemal serê xwe fida dike,
 Yê bo mehwiya xwe, mal û zaruwêd xwe fidaye,
 A'lem ewqas sivike, ku ji bêqedrî ya dibêje
 A'lem hemû zîv û zêrin, ew qelaye
 Wa fehîm dîkin ewanêd ku serxweşê dewletin,
 Vê neşe kême dome, heta bê zibaye
 Remzî ku extyarî terîkî dike li xelq
 Fikra wî ji qeyd û benda esaret rehaye.*

(R. Hilmî, 27-28)

WETEN

*Ey weten ji ber çî hinde dilxemgîni tu?
 Bo çî herdem wa melûlî, dîde pir esrîni tu?*

..... (R. Hilmî, 31)

TA KENGÊ

Kurdno, ta kengê eva nifage li nav weda bimîne?
 Her wa dom dike, di nav weda herdem girmîne?
 Ta kengê ewqas hûn mêla çewt û xirabê bin?
 Ta kengê ewqas talibê nerastî û derewê bin?
 Ta kengê gezende qîl û qacê hev bigezin?
 Ta kengê mîna dirindan dil û cerga hev bixun?
 Ta kengê li behra hişkaya hewada p'el bimînin?
 Ta kengê li deşta arezûda bê delîl herin?
 Ta kengê xereqî kuştin û fewatina hev bin?
 Ta kengê dest vala û mal xerab bin?
 Xelq bi zorê ya sîkî fen gehîşte esman,
 Hûn li xerêqî bezma helakin û helmequn,
 Carna ji rûyê cahilîyê dibne ecnebî,
 Carna ji rûyê nezanîn dibne fermeson,
 Wa tê digihîjin, ku hêçe bi tîrr dibin fîlosof,
 Ya başe şebqe kirne serê, dibne Êdîson.
 Bo çi heyrî girêdan kemera nokeriyêne, ji bo çi?
 Bo mervê dewlemend çiyê ewqas ser qîrîn?
 Bo çi fitne û xerabî ne bin, îçtimayî ji bo çiyê?
 Ger basa yek û du nebe, kengê hînî gotubêjê bin
 Her xeybetîye ev û ew, her meclîs diçe,
 Her kirna Şeno û Kewo, her komela kevn,
 Rûvî û pezin li ber devê beyanan,
 Mîna gurê har û şêrê dir li nav xwe e'yanin,
 Parîyê xwarî û kotira ber cenga ecnebînin,
 Her çend ji cinsê baz bi helmet eylonin.

(R. Hilmi, rûpelê 28-30)

HEJAR (1902)

Navê wî bi rastî Evdulrehman Şerefqendîye, di sala 1920 da li bajarê Mehabadêda ji daykê bûye. Bi gotin û gilîkirina Hejar malbavê wî ne dewlemend bûye, lê bavê wî mele bûye, di biçûktîya xweda li cem bavê xwe hînî xwendinê bû ye. Di serhatîya xweda Hejar dinivîse: "Bavê min mele bû, ez hîn dikirim, gelek xwedênas bû, ji minra digot, eger dilê te tiştêkî dixweze, du'a li xwedê bike, wê bide te".

Jîyîna Hejar, nivisandin şêr û helbestên wî bi jîyîn û halê neteweyê kurdva girêdayîne. Li nav salên 1941-1947 da eskerê Sovêtîstanê bi wedetî ketibû welatên bakura Îranê. Hingê piranîya Kurdistanê li bin hukmê eskerê Sovêtêda bû. Bi rastî gotî, hingê tîrêjên roja azadîyê dabû ser welatê kurdan, zordarî û zulma şahê Îranê li ser gund û bajarên kurdan hatibû hildanê, biçûk û mezin hişyar bûbûn, merivên xwendewer, hozan û şûreşgerên kurd kom û komelêyê aza dî û serxwebûna kurd û Kurdistanê saz kiribûn. Li Mehabadêda komara kurdan ya serxwebûn hatibû saz kirinê. Hema di wî wextîda bîr û bawara kurdewerî û wetenperwerî di serê Ebdurehman Şerefqendîda rûdinê, ew dest bi nivisandina şêr û helbestên kurdewerî û wetenperwerî dike. Wî wextî ne dayka wî, ne bavê wî ma bûn, ew çûbûne rehetê, kesekî wî, ne bira, ne jî pismamê wî hebûn, ew di halekî belengaz û hejarîda dijîya. Wextê ew bi xwe dihese, ew halê he

jarîda dijî, li dor berê xwe dibîne, ku merivên mîna wî, kurdên belengaz mîna wî li welatê wîda bi hezaran derodero bûne, bê extyar, bê maf di bin zulma şahê Îranêda wêran mal bûne, dizêrin, di halê nemir ne jîdanin. Sebeb belengazîya xwe û sebeb bindestî û bêmafîya neteweyê xwe ew wî navê xwe guhrîye, navê Hejar li xwe kirîye û gelek cara ji xwera dibêje " Hejarî kurdê hejar".

Li pêşîyê bi arîkarîya rewşenbîrkerên komara Mehabadê pertoka şêr û helbestên Hejar li Mehabadêda tê çapkirinê. Navê wê pertokê "Alekoke". Hema li wî wextî nav û dengê wî li welatê muqriyanda belav dibe, xelqê kurd pê dihesê, ku Hejar dengbêjê şerê serxwebûna neteweyê kurde, ku ew di şêr û helbestê xweda derheqa jîyîn, ayîn û halê kurdên belengaze, hejare, bindeste û bêmafda dinivise, bûye xemxurê neteweyê xwe.

Li paşî rûxandina komara Mehabadê Hejar mecbûr dibe welatê xwe bihêle, ji ber zordarî û zulma şahê Îranê direvê û bi arîkariya serokê serxwebûna kurdan û bi arîkarîya mêrên xîretkêş û şureşgirên kurd berê xwe dide Sovetistanê. Çend sala li welatê Sovêtêda dimîne. Her çend jîyîna wî berê li belengazî û hejarîyêda bûye, nexweşa wî giran ya pişika hebûye, ew du-sên sala li nexweşxana û sanatoriyan da dimîne, bere-bere qencdibe û paşê di gel barzanîyan ve digere diçe Îraqê, li wêderê dibe heval û hevkarên şervan û şureşgirên kurdên Îraqê û tev wan dixebite, şer dike pêşberî hukmeta dîktatorî bo xatirê azadî û serxwebûna Kurdistanê Îraqê. Li Îraqêda bi arîkarîya serokê şerê serxwebûna kurda û bi arîkarîya rewşenbîrkerên kurd destnivîsara Hejar ya "Mem û Zîna" Ahmedê Xanî bi zaravê muqrîtê çapkirinê. Wextek derbas dibe ew dîwana şêr û helbestên wî bi sernavê "Bo Kurdistan" çap dikin.

Wextê şerê azadî û serxwebûna kurdên Îraqê gur dibe, hukmeta basîstan dest pê dike esker bi top, reşaş, tank û fi rokanva dajo ser gund û bajarên kurdan. Hingê Hejar tevî serok û sereskerên peşmergan diçe serê çiyên, şer gelek dikişîne. Li şkevt û mixaranda bi arîkarî û xwesteka hozan û pisporên kurd Hejar dest bi wergerîna nivîsara Şerefîxan Bîtîlîsî " Tarîxa Kurdan" dike û li nav du-sê sa-

landa li nav agir û alavêda li ber top û bombên basîstan, wê xebatê werdigerine ser zimanê kurdî, zaravê soranî.

peşmergan û xwendevanan pesnê wî didan. Hejar di pêşgotina xweda ya dîwana wî seyeminda dinivise "Ez aşiqê Kurdis tanim, ne gelme gelme, ne farsî, ne erebî nizanîm"... Her kes bi rastî bo kurd û Kurdistan şer bike, behra wî dî berhevîyêda hebe, herkes û her milletê dijî kurd û Kurdistan şer bike yan ji arîkarê dijminê kurd bike eger ew hezar car sor be, kî dibe bira bibe, ezê pêşberî wî şer bikim. Mêrê baş bin, werin kurd bin, eger komunistin, komunistê kurd bin, em dixwezin her di vê rêda kurdan azad bikin... Nabêjim dostî û hevkarî di gel neteweyê cîranê xwê mekin, dibêjim we nanê xwe li ser sifra tirk, tacik û ereb xweriye, medne mêvanan.

Li paşî şkestina kurdên Îraqê, pîranîya serok û pêşmergan mecbûr bûn li Îranê li bin şahê xayînê milletê kurd û Îranê biminin. Li vira, nizanîm bi arîkarîya kê dîwana Hejar "Bo Kurdistan" çapa seyemî hatiye çapkirinê. Di wê dîwanêda hemû şêr û helbestên wî çap bûne. Têda metelok, qeli botk, serhatî, çîrok û şerên berengarî (Demeteqî yên mîna Demeteqîya Pirût û bapîr", Demeteqîya bapîr û Pirût), şêr û helbestên bajarvanîyê. Di wan nivisaranda kurdperwerî û wetenperwerîya Hejar baş tene ber çavan. Bona nimûn min li jêrê hinek bi kurmanciya jorîn bona xwendevanê delal çap kirine.

HER KURDIM

*Bi derodero bim, li mala xwe bim,
 Li axa ereb bim, li îranê bim,
 Kinc lê kirî bim, rût û tazî bim,
 Koşka min deh qatî be, wêran mal bim,
 Aza û rizgar bim, şadman û xwendan,
 Yan zincîr li mil, li goşê zindan,
 Sax bim, cahil bim, guh lê giran,
 Yan zar û nizar li nexweşxanan,
 Rûnê li ser textê xûnkarî,
 Yan li kolanan begerin bi hejarî,
 Kurdîm û li rîya kurd û Kurdistan
 Ser û pê didim ser destan,
 Bi kurdî dijîm, bi kurdî dimirim,
 Bi kurdî didim bersiva qebra min,
 Bi kurdî dîsan zêndî dibim,
 Li vê dinê bi kurdî hel diçim.*

(*Ji diwana Hejar "Bo Kurdistan", çapa 3, Taran*)

STRANA PÊŞMERGAN

Kurdistan...
*Niştimana kurd, gelek pîrozî, bi te sond dixum,
 Bo serxwebûna te bi can û mal qurbana te bim,
 Li rîya rizgarkirina te, berbi xoş û bêşa te,
 Rû bi rû ber li dijminê te
 Kurdistan...*
*Her tuyî mebesta min, xoşevîsta min, tuyî bîr û
hesta min,
 Çi tê ji destê min, get car nawestim, welat pe-
restim,
 Gelek lawên te li kûra xebatê xûna xwe rêtin,
 Gelek şêx û pîran, ji zana û jîran xwe dan kuş-
tin,
 Bohtan, şemzînan, çiyayê şîrin, pîran, Agrî-dax
û Sasûn,
 Derbend, şarezûr, Mehabada sor, reha neviyê tûn
 Kurdistan...
 Delîr û pakdilîn, bêtîrs û bêxof lawên wanin,*

Bi dil daxwaza serbixwebûna tene, tola wanin,
 Kurdistan...
 Biryarê me eve; yan azad jiyîn, yan bêtirs mi-
 rin,

(Dîwana Hejar, 101-102)

STRANA PÊŞMERGAN

Hatim, heta ma bim bê westan,
 Bibim pêşmergê Kurdistan,
 Qedirê şûrşê li ser mine,
 Şerê dijmin paraztine,
 Mebêjin pîr bûyî, genc bûme,
 Li serda tê hel çûme,
 Wa şerta, şertê mêran,
 Navê xwe bixme nav navan,
 Tişteki li ser dijmin binim,
 Çermê wan li dar bialînim
 Gunê min bi dijmin nayê,
 Nakim agirê bin kayê,
 Heta dijmin berba nebe,
 Kurdistan azad nabe.

(Dîwana Hejar, 161)

Divêt ala Xanî bilind kim,
 Di gel hevalan rê kevîm,
 Şêrên Hacî bixûnim,
 Tolê ji dijmin bistînim,
 Goran û Bêkes bîr binim,
 Canê pîremêr şad kim,
 Di gera navroza rizgariya min
 Bê sotin barê hejariya min.

(Dîwana Hejar "Bo Kurdistan, çapa seyemin, Ta-
 ran)

QEL Û BILBIL

Carekê bilbil di gel qelereş,
 Li nav rêke bine hevbeş,
 Bilbil digeriya bi bang û hewar,
 Çawan bûme yarê cîranê nalebar,
 Bilbil di gel qel çawan li hev tîn,
 Ez gul perestim, ew lak xure,
 Ciyê min divêt li nav çîman be,
 Ber çavê min cew û dîmen be,
 Di gel bilbilan, li ser çîlan,
 Me bixwenda li ber xweş gulan,
 Çav birki kim di gel gula al,
 Ne dihate bîra min ev jiyîna tal,
 Çavê xwe ve dikim rûreş dîmene,
 Çi bêjim vî zemanê pir gune.

(Dîwana Hejar "Bo Kurdistan, çapa Seyemin, Ta
ran)

Ala sê rengî rengîni,
 Li çiyaê barzan dibîni,
 Dipirpire, diweş-wîşe,
 Ji kurdanra rengî xweşe,
 Derdê me sarêj dike,
 Birîna can qenc dike.

EFERIM BO CANBAZARAN

Pê û çek zirîn û xerme,
 Kom bûn komê cenderme,
 Rîq li dil, hize li dest,
 Li nav gerekê danîn darbest,
 Diyarbekir xemgîn û mate,
 Çav niherî ki bedbexte,
 Şevêkê li ber dîwar,
 Hel kirin pet û dar,
 Şêx Şehîdê Pîranî pîr,
 Di gel çend mêrê merd û jîr,
 Bûne qurbana Kurdistan
 Bûne rîya kurd perestan,
 Enqerê emirê kuştar der xistin,
 Şêx kuştin, bê pişt Kurdistan hiştin,
 Lê dîrok jîr û bi bîre,
 Kurdê bikin tivdîre,
 Bi xeta sor mîna xîne
 Wê binivisin diyarê şînê.
 Ew namirin, zêndîne,
 Hezar car wê bêne bîre,
 Mirin her bo gel xurane,
 Nifir bo xudan zorane,
 Sed eferim bo canbazan
 Bo cane azadxwezan,
 Şêx şehîd qet car namire,
 Navê wî dinya bigere,
 Xûna kurdan ku rîjiya,
 Navê tirka pê pijîya,
 Her dîlopeke wê xûne,
 Bo tolê standin havêne
 Heyfa şehîdan bistînin,
 Perê dîrokê birengînin.

(Dîwana Hejar, 99-100)

NEŞMÎL

Neşmîl, keça kurd, ey wefayar,
 Çav kal, xûnşîrin, nazik û nazdar,
 Perwerda av û hewa Kurdistan,
 Gula ser çil û şemama bostan,
 Cîwanîya te wêne bû li nav hevalan,
 Kenê te sed dil dibirin bi talan,
 Wa heft sale tu hêsira dirêjî,
 Li dor wetenê min sûrê dipêçî,
 Gulmê sûretê te bûne belgê payz,
 Zivêrî û şivavî, tu durî ezîz,
 Neşmîl, derdê tu têda, derdê mine jî,
 Darê sebûrê hate der ji rêşî,
 Ez ji wek te henesan sarim,
 Jîyîna min herdem hevraza derde,
 Dil xûn û çavên min hêsra dirêjin,
 Bîndestî û hejarî cerga min dipêjin,
 Neşmîl sebebkar roj lê reş be,
 Îstîmar wek min wêran mal be,
 Tu kirî jinebî, kurê te kire êtîm,
 Ez jî derodero, bê cî û bê jîn,
 Lê divêt bijîm, bijîm bi emel,
 Hê bê der roja kurd gel,
 Bi kurdî dibêjin: "Berê tengane kurte",
 Mesela kurdane, ciwane,
 Gelek ne maye, tu jî bibînî Şadî,
 Kurdê jî bilind kin ala azadî.

(Ji dîwana Hejar, çapa sewem, lapere 30)

DILXWEZI

Nîna, dipirsin kêye di gel te,
 Bêje, Hejarê kurdê Hejare,
 Ji bo niştiman bê niştimane,
 Li rîya welat wêl û eware,
 Jîyîna wî cahilî çû, negihîşte miraz,
 Li du dermanê dil birîndare,
 Ji derdê Kurdistanê natevite,
 Cerga xwe sotîye, dev bi heware,
 Çavê wî li yalê Sovêtîstane,
 Her ewe çar bo kurdê bêçare,
 Gelek dilxweze rojekê bibîne,
 Kurd û Kurdistan rizgar bûne.

(Ji Dîwana Hejar "Bo Kurdistan" çapa seyemîn
 Taran)

Li hezar hezar salda
 Bi rençber ma bûn li jina talda
 Li me dixistin kot û zincîr,
 Mîr û xan û qeral û beg û pîr,
 Yek kurê wî hebû, yekî ferxî mange bû,
 Yek bihiştî bû, li destda şeş deng bû,

Mizgîn bo gelê bê beş,
 Tîrêja Lenîn qelaşt şeva reş,
 Roja me jî wê der bê ji nav ewr û tema,
 Rewşa faşîstên gelxurî nema,
 Kurd di gel fars, tirk û ereb,
 Serbixwe dibin bira û pişt û teb,
 Cejna Oktober li gelek ci û westan
 Govend digirin li çîyayê Kurdistan.

(Dîwana Hejar "Bo Kurdistan, çapê Seyemîn
 82-83)

TU JI KÊDERÊYÎ

Ji Ezîz, Bitlîs û Merdînê,
 Zaza û Mekîs û Kilîs û Efrînê,
 Dersim, Erzerum, Erzencanê,
 Bazîd û sêêrd û Wanê,
 Malatîya, Dorinde û Bostan,
 Diyarbekir û Cizîra Botan,
 Baş-qela û Xozat û Palû,
 Muş û Culamerk û Maku,
 Genc û Keyf û Sarîqamiş,
 Sîverek û Eyntab û Merîş,
 Amûdê û Derbasî û Jengar,
 Ta Qamişlî û ereb Sînar,
 Eskenderûn, Urfa, Xarpût,
 Akra, Musul, Emare û Kot,
 Midjad, Amid, Dehok û Zaxo,
 Kifri, Kerkûk, Hewlêr û Ko,
 Revandiz, Helepçe, Mendelî, Toz û Xaneqin,
 Şehrê kurd, Sinne, Hemedan,
 Kermaşan, Seqiz, Hewreman,
 Serdeşt û Banê ta Eşno,
 Ta Wurmi û Dileman û Xo,
 Negede û Şapur û Sîlmas,
 Li herdu bere ava Aras
 Miyandav û Sahindij, Bokan
 Mihabad û Suleman
 Evîn cî-warên me kurdan
 Evîn welatê me û kalûbavan.

(Dîwan çapa seyemin, 61-62)

STRANA ŞAGIRTAN

Em lawên kurdin, bo niştimana xwe
 Serê xwe em datînin, dibaxşînin canê xwe,
 Li rîya şûrşê emê xûnê birêjînin,
 Ala azadî pê birengînin,
 Şerme ji mera kurd azad ne bin,
 Gelê me wek gelan dil şad nebin,
 Xûna mamê me li Agrî rijîya,
 Hişê xûşka me li Dersimê pijîya,
 Bavpîrê me li çîyayê Şirin çalkirine,
 Li binîya Mexabadê bavkê me kuştine,
 Birayê me li Bexdadê darda kirine,
 Gelek malê xizme me dan ber bomban
 Gelek pêvîste zanist û xwendin,
 Bo serxwebûn, bo tole standin,
 Gelê xwendewer be, qet bin dest nabe,
 Li ber bigana serî qûz nabe.
 Çînê teze yê kurd bi xwendewerî,
 Wê bilind ke ala rizgarî.
 Em çînê xwendewrin
 Pêşrevê rîya rizgarin,
 Remz û karê newestanin,
 Fidakarê Kurdistanin.

(Ji dîwana Hejar "Bo Kurdistan, rûpelê 100)

CÎ-WARÊN MÊRXASAN

Kurdistan cî-warê mêrxasên kurdane,
 Mêşê şêr dir û neberdane,
 Landika Zerdeşt û Mehabade,
 Paytextê şahên mêrê Made,
 Cî-warê tacê Keyxosrovî
 Bûye birca hemû zevî,
 Meydana Guderz û Rosteme,
 Koşka eviniya "Zîn û Meme",
 Rêbaza Baramê Çobîne,
 Cîyê rezê Ferhad û Şîrine.
 Hezar Ferûdin û Kawe,
 Serê xwe danîn li nave.
 Ji rojhilata kevn û teze,
 Li dîrokê binêre û bêje
 Ji kurdan kê sax, bê birîn maye.

(Dîwana Hejar "Bo Kurdistan, çapa 3, rûpêlê 26)

HINEK JI PELEWANAN

Qazî, Mustefa Berzanî,
 Şêx Qadir û Xewsê sanî,
 Îhsan, şêx Sehid Welî,
 Şêx Mahmudê darê Kelî,
 Simko, xanê Erdelanî,
 Şore swaranê Babanî,
 Paşaye Soran, mîrê Botan,
 Xudan zoran, kelî kotan,
 Baz û mîr Elî, can polad
 Xanim û deysim û Qubad.

KÊ DIBÊJE KURD BÊKESIN

Kê dibêje kurd bêkesin,
 Hemû aştîxwezê dinya dostin,
 Xêrxwezê Kurdistanin, xêrxwezê kurdin,
 Hind û çin û Korêya bo kurd şer dikin,
 Krêmlîn û hêza çin pawan û piştîvanê kurdin,
 Lawên hemû dinya cejna azadî dikin,
 Kotira Pikaso mizgînan hîmna azadî anî, got:
 "Mir û çû roja zulmkar û istimarê kurd
 Lerizin hiş, dil û canê zor lê kerê kurd,
 Gihîştin, rîşiyê xwe berdan darê azadî kurd,
 Pir dibin, hesinger, hejar û cotkarê kurd,
 Wê bişkênin, dest û milê xêrnexwezê kurd,
 Nahêlin faşîstên wehşê Emêrika şerxwez
 Bidne ber bomba zar, gund û şeherê kurd.
 Kê dibêje kurd bê kesin,
 Hemû aştîxwezê dinya dostin,
 Xêrxwezê Kurdistanin, xêrxwezî kurdin,
 Hind û Çin û Korêya bo kurd şer dikin,
 Kiremlîn û hêza çin pawan û piştîvanê kurdin,
 Lawên hemû dinya cejna azadî dikin.

SELAM

*Nesîm, ger diçi Rojhilata Dûr,
 Selam ke, Korêya renge sor,
 Bibîne leşên jin û mindalan,
 Erdê sorkirî bi xwîna palan,
 Selam ke gund û şeherê wêran,
 Hêlîna mêr û çêjkê şêran,
 Guh bide nalîna dayk û bavan,
 Jinên bê mêr, mêrê bê keban,
 Gelo çawane halê birçî û feqîran,
 Hov çawan wan didin ber nîkê nizan,
 Xêzên wan bê mal, malê bê xêzan,
 Selam ke lawên Şemala delêr,
 Help û ne'rîna wê mîna ya bewr û şêran,
 Lawê Korêya bi kotek û dardest,
 Bi mêranî welatê xwe parast,
 Pişta zorkar şikand,
 Kela Emêrika xeybet rûxand,
 Bi xûnê nivisî navê azadî,
 Hilqetand kok û rişîyê bê dadî,
 Hincirand serê marê istîmar,
 Rûxand firotina şeref bi dolar,
 Selam Korêya, selam beyan ron,
 Selam azadî, selam azad bûn,
 Merivê hemû dinya piştgirê tene,
 Hemû mêr heval û hevkarê tene,
 Selam ey hêza selama çîn,
 Selam, ey lawê Vêtnamîn,
 Selam, ey Moskov, kela azadî,
 Pawana hejaran, serkaniya şadî.(28-29)*

SONDA ME

Ey selmiyandarê pîs, pere zor,
 Sipi leş, dil reş, zikdir, xûnxur,
 Tembêl, tevezêl, tirsonek û bê xêr,
 Li ber bankê nivistî ser qûça zêr.
 Ta kengê bibirî, bimijî, bikuji?
 Me bi pera bikirî, bifiroşî?
 Em şev û roj xûdanê dirêjin,
 Qet rengê rojê nabînin, nagîjin,
 Tam nakin çiqas genim bavêjin,
 Roj bi roj, sal bi sal,
 Em dimînin bê par û bê mal,
 Ta kengê tu bikî tersî,
 Em cotkar bin, tî û birsi.
 Ta kengê jin û zarê me hêsîr bin,
 Xûdanê birêjin, bê parî nan bin
 Ta kengê araqê vexwî, xwe bêhiş bikî,
 Me hejar, bê war û nexweş bikî,
 Ey zalim dinya dor bi dore,
 Yek li jêre, yek li jore.
 Sonda me bi Akyabira Sor be,
 Bi pelewaneş eskerê Sor be,
 Bi parezgerên Stalîngrad be,
 Bi canfidanên Sovêtê azad be,
 Em ra nawestî qet carekê,
 Yan heq bistînin, yan bimirin wê deqê.
 Bombe miqrob, hidrojen û atom,
 Emê hildin, bavêjin nav gom,
 Bikin aştî û hev dostî,
 Milet bijîn serbestî,
 Hemû dinya xebatkar
 Bibin hevkar û bextewar.

NAV Û NIŞANÊN KITÊB Û PERTOKÊN JÊ HILÇANDÎ

- Aleksandr Jaba, Recueil de Notices et recits kourdes, Peterburg, 1860(bi kurdî û fransizî).
- Dittel, Puteşestviye po Vostoku, Jurnal ministersvo prosveteniya, Peterburg, 1848(bi rûsî).
- M. B. Rudenko, Ahmed Xanî, Mam i Zin, Moskva, 1960(bi kurdî û rûsî).
- M. B. Rudenko, Faqî Teyran, Şêx Senan, Moskva, 1965 (bi kurdî û rûsî).
- M. B. Rudenko, Opisanîye kurdîkîx rukopisey Leningradsix sobranii, Moskva, 1961(Nav û nişanên destnîvisarên kurdî).
- M. B. Rudenko, Xaris Bitlîsî, Leyl û Mecnun, Moskva(bi kurdî û rûsî).
- M. Xaznadar, K. Istorii kurdskey literaturi(period XIX-per vava polovina XX vv. Leningrad, 1963(bi rûsî)
- M. Xaznadar, Oçerki istorii sovremennoy kurdskey literaturi, Moskva, 1965(bi rûsî û kurdî).
- K. K. Kurdoev, Izûçeniye kurdskey literaturi v Irake-Narodi Azii û Afriki, Moskva(bi rûsî).
- Cegerxwin, Diwana Cegerxwin, Şam, 1945.
- Cegerxwin, Sewra Azadî, Şam, 1954.
- Aladin Secadin, Mejûy Edebiy kurdi, Bexdad, 1952.
- Givî Mukriyani, Diwani Wefayi, Hewler, 1962.
- Givî Mukriyani, Diwani Dildar, Hewler, 1962.
- Mehemed Mela Kerim, Haci Qadir Koyi, Bexdad, 1960.
- Givî Mukriyani, Diwani Mehemed Mela Koyi, Hewler, 1969.
- Mehemed Xaki, Diwani Xeriq, Kerkuk, 1969.
- Givî Mukriyani, Diwani Edeb, Hewler, 1968.
- Celadet Eli Bedirxan, Klasikên me, Hewar, 33.
- M. Xeznadar, Diwani Nali, Bexdad, 1977.

- Ihsan Fuad, Tvorçestvo Xaci-Kadir Koya i ego mēsto v kurdskoy literature, Moskva, 1960 (Avtoreferatā kandidatîyê).
- M. B. Rudenko, Yusuf i Zulexa, Kurdska literaturnaya û folklornaya versii, Moskva, 1973(Avtoreferata disert doktoriyê).
- O. Calilov, Kurdskiy geroicrskiy êpos "Zlatorukiy Xan" (Dimdim) Leningrad, 1961.
- Al Xaydari Cimşit Xaydar, Istoriya razvitiya sovremennoy kurdskey xudojestvennoy prozi v Irakê(1925-1960), Moskva, 1979. (Avtoreferat kandidatskoy dissertasii).
- Musaelyan J. S, Kurdskeya poema "Zembilfiroş" i yeyo folklornniye versii, m. 1978(Avtoreferata kandidatîyê).
- Şafiyeva Z. M, Janr poemi v sovremennoy kurdskey literature, Baku, 1967(Avtoreferata kandidatîyê),
- İzzedin Mustefa Resul, Ahmed Xani, kurdskiy poet mislitel Moskva, 1977(Avtoreferata doktorîyê).
- J. S. Musaelyan, Poema Fake Teyrana " Stixi, obraşênniyê, k'vodê pismenniê pamyatniki i problemi istorii, kulturi narodov Vostoka, XV naucnaya godicnaya sesssiya LO IV AN SSSR, Cast I(2), Moskva, 1981.
- Refiq Hilmi, Edebi kurd, Bexdad, 1960.
- Eli Kemal Bapir axa, Piremêrdê nemir, Bexdad, 1960.
- Emin Zeki, Tarixi kurd û Kurdistan, 1935.
- Mehemed mele Kerim, Diwani Bêkes, Bexdad, 1981.
- Şerefyan Bitlisi, Şeref-name(bi rûsî, tercima E. İ. Vasileva).
- Evliya Çelebi, Kurd û Hevsayên wi, Bexdad(bi kurdi).
- Sadiq Behedin Amedi, Hozanê kurd, Bexdad. 1980.

WEŞANÊN ROJA NÛ

1. Ronak, Diwana 4'a, Cigerxwin, Stockholm 1980
2. Zend-Avista, Diwana 5'a, Cigerxwin, Stockholm 1981
3. Kîlam û Mîqamêd Cîmeta Kurda, Cemîla Celîl, Stockholm 1982
4. Şefaq, Diwana 6'a, Cigerxwin, Stockholm 1982
5. Zozan, Casîmê Celîl, Stockholm 1982
6. Hêvi, Diwana 7'a, Cigerxwin, Stockholm 1983
7. Dîmdîm, Ereb Şemo, Stockholm 1983
8. Tarîxa Edebyeta Kurdi (1), Qanatê Kurdo, Stockholm 1983
9. Aliko û Baz, Baran, Stockholm 1985
10. Tarîxa Kurdistan, Cigerxwin, Stockholm 1985
11. Kürdîstanda Eğitim Süreçleri, Rohat, Stockholm 1985

WEŞANÊN ROJA NU